

EYLÜL-2020

Yüksek Lisans – Mimarlık

ESRA İSLAMOĞLU

T.C.

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN MİRAS
YAPILARININ KULLANIM SÜRECİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ:
KİLİS ESKİ HAMAM ÖRNEK ÇALIŞMASI

MİMARLIK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA İSLAMOĞLU

**Yeniden İşlevlendirilen Miras Yapılarının Kullanım
Sürecinde Değerlendirilmesi:**

Kilis Eski Hamam Örnek Çalışması

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Mimarlık

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr.Öğr.Üyesi Tülay KARADAYI YENİCE

Esra İSLAMOĞLU

Eylül 2020

© 2020 [Esra İslamoğlu]

.....Anab
ilim Dalı Tezli Yüksek
Lisans/Doktora Programı öğrencisi
..... tarafından
hazırlanan
“.....” başlıklı
tez,...../...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak
jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi/Doktora** olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası:

Kurumu/Üniversitesi

**Tez
Danışmanı**

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

**Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun
görölmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.**

**Prof. Dr. Muhammet Fatih
HASOĞLU**

Enstitü Müdürü

İlgili tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek ilgili tezde yer aldığını beyan ederim.

Esra İSLAMOĞLU

ÖZET

**YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN MİRAS YAPILARININ KULLANIM
SÜRECİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ:**

KİLİS ESKİ HAMAM ÖRNEK ÇALIŞMASI

İslamoğlu, Esra

Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Tülay Karadayı Yenice

Eylül 2020

xvi + 113 sayfa, 29 sayfa ek

Çağdaş koruma kuramı ve pratiğinde yeniden işlevlendirme, miras yapılarını korumada önemli bir strateji olarak görülen ve giderek yaygınlaşan bir müdahale yaklaşımıdır. Ancak yeniden kullanıma uyarılma projeleri sıklıkla yanlış karar ve uygulamalar içermektedir. Miras yapıları hem adaptasyon hem kullanım sürecinde birçok yönden zarar görmekte, bu durum dönüştürülen yapının performansını ve kullanıcı memnuniyetini de olumsuz etkilemektedir. Bu yüksek lisans tezi, miras yapılarının yeniden kullanım yaklaşımıyla özgün niteliklerini kaybetmeden korunabildiğini ve yeniden kullanımdan beklenen sosyokültürel, ekolojik ve ekonomik faydaların elde edilebildiğini sağlama arayışında kullanım sürecinde değerlendirme (KSD) yönteminin etkili bir araç olarak kullanılabileceği varsayımından yola çıkmıştır. Zira KSD çalışmalarının salt incelenen yapı ile ilgili geri bildirimler değil, mimarî tasarım süreçleri için veri oluşturacak “ileri bildirim”ler de sunmaları mümkündür.

Tez kapsamında örnek bir KSD çalışması yapmak için restoran olarak yeniden kullanılan bir miras yapısı olan Eski Hamam seçilmiştir. Çalışmada yapının işlevsel, çevresel, mekânsal algı ve kültürel algı performanslarının değerlendirilmesi amaçlanmış; seçilen performans düzeylerinin içeriklerini belirlemek için kapsamlı bir literatür araştırması yapılmıştır. Veri toplamada gözlem, görüşme ve anket yöntemleri kullanılmıştır. Neticede yapının yeniden kullanımla zarar görmekte olduğu tespit edilmiş, nitelik kaybının önüne geçilmesi ve performansının iyileşmesi için bir dizi öneri sunulmuştur. Tezin dikkat çekici bulgularından biri, kullanıcıların dönüştürülmüş yapıya dair görüşlerinin uluslararası koruma ölçütlerine dayandırılan tespitlerle örtüşmemesi olmuştur. Bu durum, koruma bilincinin geniş toplum kesimlerince hâlâ kazanılamamış olduğuna işaret etmektedir. Sonuç olarak, KSD'nin miras yapılarını değerlendirmede uygun ve etkili bir yöntem olduğu, ancak kullanıcı görüşlerinin değerlendirmede temel ölçüt olarak alınmaması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Anahtar kelimeler: yeniden işlevlendirme, yeniden kullanım, kullanım sürecinde değerlendirme, miras yapıları, kültürel miras

ABSTRACT
PERFORMANCE ASSESSMENT OF ADAPTIVELY REUSED HERITAGE
BUILDINGS VIA POST-OCCUPANCY EVALUATION:
KİLİS ESKİ HAMAM CASE STUDY

İslamoğlu, Esra

M.Sc. in Architecture

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Tülay Karadayı Yenice

September 2020

xvi + 113 pages + 29 pages appendix

In contemporary conservation theory and practice, adaptive reuse is considered an important strategy towards the conservation of heritage buildings. However, adaptive reuse projects often involve wrong decisions and practices. Heritage buildings are damaged in many ways both during the adaptation and reuse processes, directly bearing on the performance of the building, as well as the satisfaction of its users. This master's thesis argues that post-occupancy evaluations (POEs) can be used as an effective tool to ensure the preservation of adaptively reused heritage buildings without any damage to their original characteristics while maintaining the expected sociocultural, ecological and economic benefits of adaptive reuse; for POEs not only give feedback about the assessed building but also "feedforward" to develop design guidance and criteria for future projects.

This thesis presents the findings of a post-occupancy evaluation (POE) of an adaptively reused heritage building to a restaurant, as a case study. The POE was conducted to evaluate the performance of the adapted building with regards to functional, environmental, spatial and cultural perception elements. A review of literature was performed to identify the performance elements pertaining to the new use of the building. The study employed multiple data collection methods, including a walkthrough tour, interviews and a user survey. In conclusion, the POE has pointed to evident damage in the building by being reused, resulting in the development of a series of recommendations to prevent future deterioration and to improve the performance of the building. A key observation is that the views of the users on the reuse of the building do not coincide with the findings based on international heritage conservation criteria, which indicates that conservation awareness still has not been gained by the wider society. The conclusion is that, while POEs are an appropriate and effective method in evaluating adaptively reused heritage buildings, they should not necessarily rely on user feedback.

Keywords: adaptive reuse, post occupancy evaluation, heritage buildings, cultural heritage

Nurten Hanım'a

TEŞEKKÜR

Çalıőmamın bilimsel değerini bulması temennisiyle, süreç boyunca bana destek, emek ve eleőtirilerini bolca sunan tez danıőmanıma yürekten teşekkür ederim. Bu tezin bir bütün halinde őekillenebilmesinde, hayatım boyunca maddi ve manevi yardımlarını gördüğüm tüm yakınlarımın, dostlarımın ve ailemin başarı payı vardır. Bu vesile ile onlara da minnet ve őükranlarımı ifade etmek isterim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İTHAF	vii
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	1
1.2. Araştırmanın Önemi	1
1.3. Materyal ve Metotlar	2
1.3.1. Araştırma modeli.....	2
1.3.2. Verilerin toplanması.....	3
1.3.3. Verilerin analizi.....	4
1.3.4. Verilerin değerlendirilmesi	4
2. YENİDEN KULLANIM VE KULLANIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRME	5
2.1. Koruma ve Yeniden Kullanım Kavramları	5
2.1.1. Yapılarda işlev kaybının nedenleri.....	6
2.1.2. Yeniden kullanımın gerekçeleri ve yararları.....	7
2.1.3. Koruma ve yeniden kullanıma ilişkin ilkeler ve tüzükler	10
2.1.4. Yapıya uygun yeni işlevin seçiminde etken faktörler	12
2.1.5. Yapıya yeni işlev gereği yapılacak müdahaleler.....	13
2.1.6. Miras yapılarının yeniden kullanımının önündeki engeller	16
2.2. Kullanım Sürecinde Değerlendirme Kavramı	17
2.2.1. KSD'nin tanımı ve tarihsel gelişimi.....	18
2.2.2. KSD çalışmalarının faydaları ve önündeki engeller	21
2.2.3. KSD çalışmalarında kullanılan araştırma teknikleri	22
2.2.4. KSD performans düzeyleri.....	23
2.2.5. KSD çeşitleri ve uygulama düzeyleri.....	24
2.2.6. KSD aşamaları.....	24

3. KİLİS KENTİNİN FİZİKSEL VE TARİHSEL GELİŞİMİ	27
3.1. Kilis Kenti	27
3.2. Kilis Kentinin Tarihçesi	28
3.3. Kilis Kentinin Mimari Mirası	31
3.3.1. Kilis'te su kültürü ve su yapıları	35
4. ESKİ HAMAM'IN YENİDEN KULLANIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	38
4.1. Yapının Konumu ve Tarihçesi	38
4.2. Yapının Plan Özellikleri, Yapı Sistemi ve Malzemeleri	39
4.3. Yapının Yeni İşlevi	45
4.4. Yapının Yeni İşleviyle Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesi	51
4.4.1. Yapının restoran işlevine uygunluğunun analizi	52
4.4.2. Yapının mekânsal dönüşümünün uygunluğunun analizi	54
4.4.3. Yapıya yeni işlev gereği yapılmış müdahalelerin tespiti	72
4.4.4. Yeni işlevin çevresel performans kriterleriyle değerlendirilmesi	74
4.4.5. Yeni işlevin işlevsel performans kriterleriyle değerlendirilmesi	77
4.4.6. Yeni işlevin algısal performans kriterleriyle değerlendirilmesi	80
4.4.7. Yeni işlevin kültürel algı performansı kriterleriyle değerlendirilmesi	84
4.4.8. Ankete dayalı bulguların değerlendirilmesi	86
4.4.8.1. Kullanıcılarla ilgili istatistikler	87
4.4.8.2. Performans analizleri	91
4.4.8.3. Ki-Kare testi (χ^2 testi)	96
4.4.9. KSD raporu	97
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	100
KAYNAKLAR	105
EKLER	111
EK 1 Venedik Tüzüğü (1964)	115
EK 2 Nara Özgünlük Belgesi (1994)	118
EK 3 ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi (2013)	122
EK 4 Anket	136
EK 5 Eski Hamam'ın Planı	142

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1 – Hazırlanan Likert Tipi Ölçeğin Puan Aralığı.....	4
Tablo 2.1 – Yeniden Kullanıma Adaptasyonda Olası Sorun ve Güçlükler.....	17
Tablo 2.2 – Fiziksel ve Psiko-sosyal Kullanıcı Gereksinimleri	21
Tablo 4.1 – Restoran Projesi Mekânsal Gereksinimleri.....	55
Tablo 4.2 – Eyvan 2 Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	58
Tablo 4.3 – Eyvan 4 Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	59
Tablo 4.4 – Tuvalet Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	60
Tablo 4.5 – Eyvan 5 Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	62
Tablo 4.6 – Soğukluk Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	63
Tablo 4.7 – Ilıklık Mekânsal Dönüşüm Şeması	64
Tablo 4.8 – Eyvan 6 Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	65
Tablo 4.9 – Halvet 3 Mekânsal Dönüşüm Şeması	66
Tablo 4.10 – Eyvan 3 Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	67
Tablo 4.11 – Eyvan 1 Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	68
Tablo 4.12 – Eyvan 6 Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	69
Tablo 4.13 – Halvet 1 Mekânsal Dönüşüm Şeması	70
Tablo 4.14 – Halvet 4 Mekânsal Dönüşüm Şeması	71
Tablo 4.15 – Sıcaklık Mekânsal Dönüşüm Şeması.....	72
Tablo 4.16 – Türbe Mekânsal Dönüşüm Şeması	73
Tablo 4.17 – Makdas Mekânsal Dönüşüm Şeması	74
Tablo 4.18 – Külhan Mekânsal Dönüşüm Şeması	75
Tablo 4.19 – Eski Hamam’a Yeniden Kullanım Sürecinde Yapılan Müdahaleler ...	76
Tablo 4.20 – Yeni İşlevin Çevresel Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi.....	80

Tablo 4.21 – Yeni İşlevin İşlevsel Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi.....	82
Tablo 4.22 – Yeni İşlevin Algısal Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi	87
Tablo 4.23 – Yeni İşlevin Kültürel Algı Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi	89
Tablo 4.24 – Kullanıcıların Kültürel Algı Performansını Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları	96
Tablo 4.25 – Kullanıcıların Çevresel Performansı Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları	97
Tablo 4.26 – Kullanıcıların Algısal Performansı Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları	98
Tablo 4.27 – Kullanıcıların İşlevsel Performansı Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları	99
Tablo 4.28 – Kullanıcıların Eğitim Durumlarına Göre Eski Hammam Restoran'ın Yeni Kullanımının Gerekliklerini Karşılmasına İlişkin Görüşleri.....	101

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1 – Kilis’in Türkiye İçindeki Konumu	29
Şekil 3.2 – Halep Sancağı İçinde Kilis	31
Şekil 3.3 – Kilis’in Ermeni Mahallesi	29
Şekil 3.4 – Kilis Ulu Camii.....	29
Şekil 3.5 – Kilis Mevlevihanesi	29
Şekil 3.6 – Tekye (Canbolad Paşa) Camii	29
Şekil 3.7 – Kilis Havrası	29
Şekil 3.8 – Surp Asdvadzadzin Kilisesi.....	29
Şekil 3.9 – Ortodoks Rum Kilisesi	29
Şekil 3.10 – Paşa Hamamı	29
Şekil 3.11 – Küçük Çarşı Kasteli.....	29
Şekil 4.1 – Eski Hamam’ın Kitabesi.....	29
Şekil 4.2 – Eski Hamam’ın Kesiti	429
Şekil 4.3 – Soğukluğun Kubbesi.....	29
Şekil 4.3 – Soğukluk.....	29
Şekil 4.5 – Sıcaklık Duvarındaki Sıcak Su Kazanına Açılan Pencere.....	29
Şekil 4.6 – Güney Cepheadeki Külhan Giriş Kapısı	47
Şekil 4.7 – Ilıklık ve Sıcaklık Bölümleri Üzerindeki Çatı Örtüsü	29
Şekil 4.8 – Eski Hamam’ın Cepheleri	48
Şekil 4.9 – Batı Cephesinin Eski ve Güncel Görünümü.....	29
Şekil 4.10 – Kuzey Cephesinin Görünümü	49
Şekil 4.11 – Arka Bahçe	29
Şekil 4.12 – Eski Giriş Kapısı, Yeni Giriş Kapısı	50

Şekil 4.13 – Eski Hamam’ın Tabelaları.....	29
Şekil 4.14 – Yeni Tuvalet Düzenlemesi	51
Şekil 4.15 – Sıcaklıkta Yeni Göbek Taşı Düzenlemesi	52
Şekil 4.16 – Külhan Girişi	53
Şekil 4.17 – Güney Cephe, Yeni Ahşap Kapı.....	529
Şekil 4.18 – Eski Hamam’ın Kilis Kent Merkezindeki Konumu	54
Şekil 4.19 – Eski İşlev-Yeni İşlev Mekânsal Analiz Şeması.....	56
Şekil 4.20 – Restoran Girişi.....	57
Şekil 4.21 – Yiyecek Hazırlama ve Servis Birimi	61
Şekil 4.22 – Yapı Çevresindeki Tabela Kirliliği.....	77
Şekil 4.23 – Engelli Rampası.....	78
Şekil 4.24 – Ana Yoldan Yapının Görünüşü	78
Şekil 4.25 – Yapının Özgün Cephe Karakterine Aykırı Uygulamalar	79
Şekil 4.26 – Yan Bahçe.....	79
Şekil 4.27 – Ön Bahçedeki Aydınlatma Elemanları	80
Şekil 4.28 – Kuzeybatı Yönünde İnşa Edilen Ek.....	82
Şekil 4.29 – Çeşitli Mekânlardan Yapay Aydınlatma Örnekleri.....	86
Şekil 4.30 – Kullanıcıların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	91
Şekil 4.31 – Kullanıcıların Yaşa Göre Dağılımı.....	91
Şekil 4.32 – Kullanıcıların Çalışma Durumuna Göre Dağılımı.....	92
Şekil 4.33 – Kullanıcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	92
Şekil 4.34 – Kullanıcıların Tercih Ettikleri Ulaşım Şekli.....	93
Şekil 4.35 – Kullanıcıların Yapıyı Kullandıkları Günler.....	93
Şekil 4.36 – “Sizce Eski Hamam, Restoran Yerine Ne Olarak Kullanılsaydı Daha İyi Olurdu?” Sorusuna Verilen Cevapların Kişi Sayısına Göre Dağılımı	94

Şekil 4.37 – “Sizce Yapılış Amacından Farklı Olarak Kullanılan Eski Hamam, Yeni Kullanımının Gerekliklerini Yeterince Karşılıyor Mu?” Sorusuna Verilen Cevapların Yüzdesel Dağılımı 95

Şekil 4.38 – Halvet 1, Eyvan 2 99

SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ

m:	Metre
m²:	Metrekare
yy :	Yüzyıl
KSD:	Kullanım Sürecinde Değerlendirme
POE:	Post-occupancy Evaluation

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın ana sorun alanı yeniden işlevlendirilen miras yapılarının değerlendirilmesidir. Tez kapsamında, daha önce ortaya konmuş çalışmalardan da esinlenerek “kullanım sürecinde değerlendirme” (*post-occupancy evaluation*) yönteminin yeniden kullanılan miras yapılarını değerlendirmede etkin bir şekilde kullanılabileceği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Kilis il merkezindeki tescilli taşınmaz kültür varlıklarından biri olan ve 2014 yılından bu yana restoran olarak kullanılan Eski Hamam, hem kentte yeniden işlevlendirilerek kullanılan miras yapıları hakkında herhangi bir akademik çalışma yapılmamış olmasının hem de kentin mimarî mirasıyla alakalı yapılan çalışmaların azlığının tespiti üzerine örnek çalışma alanı olarak seçilmiştir. Araştırma süresince cevap aranan sorular şunlardır:

- Miras yapıları farklı işlevlerle yeniden kullanıldıklarında herhangi bir şekilde nitelik kaybına uğramakta mıdır?
- Miras yapılarının yeniden kullanım süreçleri KSD yöntemiyle değerlendirilebilir mi?
- KSD çalışmalarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen kullanıcı görüşlerinin alınması, miras yapılarının değerlendirilmesinde güvenilir bir yol mudur?
- Eski Hamam’ın Eski Hammam Restoran’a dönüşümü, uluslararası koruma ilkeleri ve tavsiyelerine göre başarılı bir yeniden kullanıma uyarlama projesi midir?
- Hamam yapıları, restoran olarak yeniden kullanıma uygun yapılar mıdır?

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın literatüre katkısı, bina değerlendirme çalışmalarının mimarî mirası en etkili şekilde koruma arayışında bir araç olarak gündeme getirilmesidir. Günümüzde yeniden kullanım, miras yapılarını korumada önemli bir strateji ve doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu yaklaşımda esas olan, yapıya yeni işlevini onu

miras yapısı yapan değerleri yok etmeden, çağdaş koşul ve gereksinimleri de göz önünde bulundurarak kazandırmaktır. Asgarî müdahale niyeti, yüksek düzeyde yaratıcılık ve titizlik gerektiren bu projelerde çoğu zaman maalesef beklenenin tersi bir tutum görülmektedir. Hatalı tasarım kararları ve uygulamalar yüzünden, koruma altına alınan miras yapıları büyük ve hızlı bozulmalar yaşayabilmekte, onları miras yapısı olarak vasıflandıran kimi değerlerini yitirebilmekte ve ortaya sakil görüntüler çıkabilmektedir. Bu nedenle yeniden işlevlendirilen miras yapılarının kullanım sürecinde değerlendirilmeleri; yani yapının onarımında restorasyon ilkelerine bağlı kalınıp kalınmadığından başlanarak, verilen yeni işlevin yapıya uygunluğu, mekânsal dönüşümün başarılı olup olmadığı, kültürel sürekliliğin sağlanıp sağlanmadığı gibi pek çok sorunun irdelenmesi önem kazanmıştır.

Kullanım sürecinde değerlendirme (*post-occupancy evaluation*), bir yapıda tasarım ve inşa süreçlerinde öngörülemediği ya da ihmal edilmiş olan, ancak kullanıma başlandıktan sonra fark edilen ve bina performansını düşüren sorunların bilimsel olarak ortaya konması ve bunlarla ilgili çözüm önerileri sunulması için geliştirilmiş pratik ve etkili bir yöntemdir. Bu yöntemin miras yapılarının performanslarını değerlendirmede de etkin bir şekilde uygulanabileceği ve koruma ilkelerine aykırı uygulamaların düzeltilmesi için çözüm önerileri sunulması kültürel mirası koruma çalışmalarına katkıda bulunulabileceği düşünülmektedir. Bir KSD çalışmasının salt incelenen yapının sorunlarına çözümler üretmekle kısıtlı kalmayıp, yeniden kullanılan başka miras yapılarının uyarlanma süreçlerine de fayda sağlayacak şekilde literatüre katkıda bulunması mümkündür.

1.3. Materyal ve Metotlar

Literatür taraması, plan analizleri, gözlem, görüşme ve anketten elde edilen bulguların nitel ve nicel değerlendirmeleri çalışmanın materyalini oluşturmaktadır.

1.3.1. Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında, özgün işlevinden farklı bir işlevle yeniden kullanılan Eski Hamam'ın kullanım sürecinde değerlendirilmesine yönelik oluşturulan araştırma modeli şu dört aşamadan ibarettir:

- **Mekânsal Gerekliliklerin Belirlenmesi:** Restoran yapılarının temel mekânsal gereklilikleri belirlenmiştir.
- **Yeni İşlevin Uygunluğunun İrdelenmesi:** Mevcut mekânların büyüklük, mekânsal kurgu, sirkülasyon şeması ve donatı kurgusu özelliklerinin yeni işlevle uyumu incelenmiştir. Bunlarla beraber, yeni işlevin yapının taşıdığı değerlere saygılı olup olmadığı da irdelenmiştir.
- **Kullanıcı Görüşlerinin Alınması:** Kullanıcı görüşlerini öğrenmek için, nicel araştırma yöntemlerinden anket uygulaması kullanılmıştır. Literatür araştırması sonucunda tasarlanmış anket, daha önceki araştırmalarda geçerli ve güvenilir bulunmuş KSD çalışmalarından faydalanarak geliştirilmiştir. Anket tasarımında Yaldız'ın (2013) doktora çalışmasında geliştirdiği ölçekten önemli ölçüde yararlanılmıştır.
- **Gözlem:** Yapı yerinde incelenmiş, mekânsal dönüşümün tespitini yapmak ve tez yazımında kullanmak üzere fotoğrafları çekilerek tasnifi yapılmıştır. Kullanılan malzemeler, ekipmanlar ve tefrişler detaylı bir şekilde kaydedilmiştir.

1.3.2. Verilerin toplanması

Bu çalışmada veri toplamak için literatür taraması, gözlem, görüşme ve anket yöntemleri kullanılmıştır.

Öncelikle ilgili kavramlar hakkında kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Daha sonra yapının mimarî planları restorasyon projesini hazırlayan Yüksek Mimar Sıdika Bebekoğlu'ndan temin edilmiştir. Bu planlar doğrultusunda mekânsal dönüşüm şemaları oluşturmuştur.

Eski Hamam'a farklı zamanlarda gidilerek gözlemler yapılmış, bu gözlemler neticesinde elde edilen kayda değer bilgiler çalışmaya dâhil edilmiştir. Gözlem esnasında restoranın işletmecisi ve çalışanları ile görüşmeler de yapılmış; yapının restorasyon süreci, yeniden kullanıma uyarılma süreci, donatı ve ekipman seçimleri, müşterilerden gelen yorumlar, iş akışı, karşılaşılan güçlükler gibi konularda bilgi alınmıştır.

Kullanıcı görüşlerini öğrenmek için bir anket tasarlanmış, bu anket katılımcılara elektronik posta yoluyla ulaştırılmıştır. Ankete katılan kişilerin anket

sorularını doğru anladığı ve gerçeğe uygun olarak cevaplandığı varsayılmış, ankette yer alan sorular dışında kullanıcı görüşü alınmamıştır.

1.3.3. Verilerin analizi

Eski Hammam Restoran'ın kullanıcı memnuniyetini ölçmek için altı bölüme ayrılmış toplamda 60 soruluk bir anket uygulanmıştır.

Birinci bölümde katılımcıların yaş, cinsiyet, çalışma durumu, eğitim seviyesi gibi bilgileri öğrenmeyi amaçlayan demografik sorular bulunmaktadır. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümdeki maddeler Likert tipi (5'li) sorulardan oluşmaktadır. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümdeki sorulara “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kısmen katılıyorum”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” şeklinde, beşinci bölümdeki sorulara ise “çok kötü”, “kötü”, “orta”, “iyi”, “çok iyi” şeklinde cevap verilmek üzere 5'li likert tipi bir ölçek kurgulanmıştır.

Anket verilerini analiz ederken kullanılan ölçek; ankette yer alan her maddeyi 1'den 5'e kadar işaretlemeye olanak veren 5 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Tablo 1.1'de anketlerin değerlendirilmesinde kullanılan puan aralıkları ve değerlendirme ölçütleri verilmiştir.

Tablo 1.1 - Hazırlanan Likert Tipi Ölçeğin Puan Aralığı

Likert Ölçeği	Seçenekler	
5	Kesinlikle katılıyorum	Çok iyi
4	Katılıyorum	İyi
3	Kısmen katılıyorum	Orta
2	Katılmıyorum	Kötü
1	Kesinlikle katılmıyorum	Çok kötü

1.3.5. Verilerin değerlendirilmesi

Verilerin betimsel istatistikleri incelenmiş, ayrıca Eski Hammam'ın yeni kullanımının gerekliliklerini karşılayıp karşılamadığının kullanıcıların demografik

değişkenlerine göre incelenmesi için gerekli veri analizi IBM SPSS paket programı ile yapılmıştır. Bu analizler çalışmanın “Ankete Dayalı Bulguların Değerlendirilmesi” bölümünde ortaya konmuş ve “KSD Raporu” bölümünde yorumlanmıştır.

2. YENİDEN KULLANIM VE KULLANIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRME KAVRAMLARI

2.1. Koruma ve Yeniden Kullanım Kavramları

Mimarlıkta koruma, kültür varlıklarını doğru şekilde geleceğe aktarmak için yapılan devamlı bakım, konservasyon, restorasyon ve izleme işlemlerini kapsayan çalışmaları ifade eder (Ahunbay, 2019: 10). Hasol'un *Mimarlık Sözlüğü*'nde (2017: 121) "tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için muhafaza, onarım ve bakıma ilişkin gerekli önlemleri alma" olarak tanımlanır. "Yeniden kullanım" ise, herhangi bir binanın, sahibi olan kişiler ya da kurumlar tarafından istenen kullanım değişikliğini üstlenebilecek şekilde dönüştürülmesini ifade eder. Koruma müdahaleleri kapsamında yapının durumuna göre tercih edilebilecek yaklaşım ve biçimlerden biridir (Bkz. Ek-3 ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi). Yeniden kullanım paradigmasını birçok disiplin ile ilişkilendirmek mümkün olsa da, bu çalışma kapsamında yeniden kullanım mimarlık alanındaki konumu üzerinden ve yalnızca miras yapılarının yeniden kullanımı bağlamında ele alınacaktır.

Tarihî mimarî mirasın korunmasını teşvik etmek için etkili bir strateji olan yeniden işlevlendirme (Bacon, 2001: 4), çeşitli nedenlerle mevcut işlevi ile kullanılamaz hale gelmiş miras yapılarını, kendine has özelliklerini korurken yeni kullanımlara uyarlayan süreç olarak tanımlanabilir. Bu yöntemle yapı kabuğu, bazen iç malzemeler dâhil olmak üzere bina sisteminin tamamı veya büyük bölümü korunarak yapının ömrü uzatılabilir.

Tarihi yapıları yeni işlevlerle kullanma yoluyla koruma yaklaşımı, toplumsal bellekte önemli bir yer tutan ve "anıt yapılar" olarak adlandırılacak binaların, önemsiz birer nesneye hatta harabelere dönüşmeden alınacak bir dizi önlemi ve uygulamayı içerir (Akan vd., 2006: 1).

2.2.1. Yapılarda işlev kaybının nedenleri

Sosyal ve iktisadî yapı değişikliklerine paralel olarak, yapılı çevreler de kaçınılmaz olarak değişime uğrarlar. Kentlerdeki demografik ve ekonomik değişimler nedeniyle eskiye nazaran az kullanılabilir, metruk duruma gelebilir, hatta harabeye dönüşebilirler. Yapıların özgün işlevlerini kaybetme veya işlevsel olarak eskime sürecine girmelerinin nedenleri üç başlık altında incelenebilir:

▪ Kültürel, Sosyal ve Tarihi Nedenler

Modernite ile birlikte aile kurumunun yapısal bir değişime uğraması sonucu ailelerin küçülmesine paralel olarak konutlardaki yaşam birimleri de küçülmüş, bununla beraber genel nüfusun artması sonucunda toplu konutlarda yaşam başlamıştır. Geniş ailelerin yaşadığı geleneksel konutlar bu sebeplerden ötürü büyük ölçüde terk edilmiştir.

Geçmişte toplumun birtakım ihtiyaçlarına cevap vermiş hamam, tekke, manastır gibi yapılar da istisnalar haricinde sosyolojik sebeplerden işlevlerini kaybeden yapılar arasında zikredilebilir.

Bazı din mensuplarının çeşitli sebeplerle yaşadıkları coğrafyadan ayrılmaları, ayrılmak zorunda bırakılmaları veya kırımlarla yok edilmeleri gibi durumlar, mensubu oldukları dinlerin ibadethanelerini işlev kaybına uğratar. Bu dinî yapılar, yıkım veya terk edilme ile karşı karşıya kalabilir, bazen de farklı işlevlerle yeniden kullanılırlar. Bu duruma, Anadolu coğrafyasında ayakta kalan kilise ve havralar örnek verilebilir. Birçoğu metruk ve kaderine terk edilmiş olan bu yapıların bazıları günümüzde müze, cami, kütüphane gibi işlevlerle yeniden kullanılmaktadır.

▪ Fiziksel ve Çevresel Nedenler

Bir kentin değişim geçirmesi ve genişlemesi, onu oluşturan yapılı çevrenin kullanım etkinliğini de değiştirmektedir. Yapıların işlevsel sürekliliğini etkileyen en önemli unsurlardan biri de çevresi ile etkileşimidir (Altınoluk, 2008: 18). Örnek olarak, ticari alanların ortasında kalmış konut yapıları ya da artık üretim faaliyetinde bulunmayan fabrikalar çevresel sebeplerle işlevlerini kaybetmişlerdir (Sıvacı, 2017: 63).

▪ Fonksiyonel Nedenler

Özgün işlevlerini devam ettirebilecek bir bağlam içerisinde olmalarına rağmen bazen yapılar teknik gelişmeler sonucu yetersiz kalırlar. Çünkü teknik donatılar, hem bina işleviyle alâkalı çalışma örüntülerinin (geleneksel bürodan bilgisayarlı sisteme geçiş gibi) hem de yapı fiziği şartlarının (doğal havalandırmadan klima sistemine geçiş gibi) değişimi nedeni ile bina strüktüründen daha hızlı bozulmaktadırlar (Öter, 1996: 9).

Fiziksel ömrünü henüz tamamlamamış olan kimi yapılar işlevini yitirebilir veya işlevleri eskiyebilir. Örneğin han ve kervansaray gibi konaklama yapıları özünde işlev kaybetmemiş ancak konaklama ve turizm sektöründeki gelişmelerden dolayı çağa uygun olmayan, dolayısıyla işlevsel olarak eskimiş yapılar olarak değerlendirilebilirler. Bu durumdaki yapıların, şayet kullanılmaya devam edileceklerse, işlevlerinin değiştirilmesi veya geliştirilmesi gerekmektedir (Altınoluk, 1998: 19).

2.1.2. Yeniden kullanımın gerekçeleri ve yararları

Antik çağlardan bu yana yapıların yeniden kullanıldığı bilinmektedir. Başlarda koruma düşüncesi, hâlihazırda var olan yapıların ömrünü uzatmak amacıyla ekonomik kaygı temelli bir davranışken, daha sonraları dini ve politik düşüncelerin yönlendirdiği simgesel bir tavra dönüşmüştür (Erder, 2007). Bugünkü anladığımız şekilde bilimsel koruma bilinci ve anlayışının oluşmaya başlaması ise 19. yüzyılı bulmuş, 20. yüzyıla gelindiğinde uluslararası ölçekte tartışılan bir olgu halini almıştır.

1933 yılında Atina'da bir Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi (CIAM) toplanmış, 8 yıl sonra Le Corbusier "Atina Anlaşması" başlığı altında bir eser yayımlayarak bu belgeyi kamuoyuna sunmuştur. Değeri günümüzde daha da artmış olan bu şehircilik anlaşmasının "Kentın Tarihsel Mirası" ile ilgili bölümünde, yapılı çevrenin kentlere kendine özgü bir kişilik verdiği ve "kentın ruhu" denilen şeyi meydana getirdiğine dikkat çekilmiştir.

Araştırmacılar koruma bilinci ve anlayışını bir çerçeveye oturtmak için öncelikle hangi yapıların miras yapısı sayılması gerektiği tartışmışlardır. Zira herhangi bir yapıyı salt eski olduğu için korumaya değer saymak, "eski" ve "yeni" kavramları mutlak olmadığı için sağlıklı bir yaklaşım olmaz. Bununla birlikte, ekonomik ve teknik

nedenlerden ötürü belge niteliğinde olan her yapıyı koruma altına almak mümkün değildir. Bu duruma, Atina Anlaşması'nda şu şekilde dikkat çekilmiştir:

“Geçmişe tanıklık eden eserler arasında, hâlâ canlılıklarını devam ettirenleri tanımalarını ve ayırt etmesini bilmek gerekir. Gelip geçmiş olan her şey, sırf bu yüzden kalıcı olmaya hak kazanmış değildir; saygı gösterilmesi gereken şeyleri bilgelikle seçmek uygun olacaktır.” (Le Corbusier, 1973: 86).

Günümüzde bir yapının korunmaya değer olup olmadığına karar verilirken, inşa edildiği tarihteki konumu, işlevi, yapı teknolojisi ve malzemeleri, verdiği kültürel ve sembolik mesajlar gibi pek çok etken göz önünde bulundurulmaktadır. Koruma alanında yapılan çalışmalar sonucu belirlenen bazı ölçütler ulusal ve uluslararası kanun ve yönetmeliklerde yer almaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nde bir taşınmazın korunacak yapı statüsü kazanması için gerekli niteliksel ölçütler 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın iki değişik bölümünde bulunmaktadır. Bunlardan ilki “Tanımlar”ı sıralayan 3. maddedir ve bu maddede üç değişik ölçüt grubu öngörülmüştür:

1. Bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunmak
2. Tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmak
3. Bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşımak.

Yaygın anlayışa göre korunması gereken yapı “eski” ve “tarihî”dir. Fakat miras yapısı sayılması gereken yapıların niteliklerine dair tartışmalar modern mimarlık eserleri bağlamında devam etmektedir. Çünkü “eskilik”, “teklik”, “enderlik” gibi değerler koruma platformunda kültür varlığı olma ölçütleri arasında hâlâ ön sırada olmakla birlikte, mevzuatın öngördüğü bir kültür varlığının sahip olması gereken değerler incelendiğinde, modern mimarlık ürünlerinin de bu değerlere sahip olabileceği görülmektedir (Madran, 2006: 22).

Hangi yapıların korunmaya değer olduğu tartışması ile birlikte, bir yapıyı neden koruduğumuzun sebeplerinin izahı da gerekli olmuştur. UNESCO (2015: 4), tarihi yapıların korunmasının gerekçelerini dört başlıkta toplamıştır:

1. **Kültürel Değer:** Yapılı çevrenin toplum için sahip olduğu değerleri ve anlamları ifade eder. Koruma bir yerin kültürel değerini korumayı ve gelecek nesiller için somut ve somut olmayan değerlerin korunmasını sağlar.
2. **Ekonomik Faydalar:** Tarihi yapıları çevreler, benzer veya yeni kullanımlar için mevcut binaları restore etme veya uyarlama fırsatları sunar. Binaların korunması gayrimenkul değerlerini artırır ve yeniden canlandırılmaları bina sahiplerine ve işletmecilerine ekonomik faydalar sağlayabilir.
3. **Sürdürülebilirlik:** Kültüre miras kabul edilen binalarının korunması; yıkım, atık bertarafı ve yeni inşaat ile ilişkili enerji kullanımını azaltır ve mevcut binalarda bulunan enerjiyi koruyarak sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eder.
4. **Turizm Potansiyeli:** Somut kültürel mirasın ve yakın çevresinin korunması ve yeniden canlandırılması yerel, ulusal ve uluslararası turistleri cezbedecektir. Kültür turizmi mirasımızın değerini anlamamızı sağlar ve önemli bir iş sahəsi yaratır.

Günümüzün sıklıkla tercih edilen koruma yaklaşımlarından biri, eski yapıların ve yakın çevrelerinin bugünün koşullarına uygun hale getirilmesi ve yeniden işlevlendirilmesidir. Zira yok olma tehdidi altındaki eski binaların çoğu, il kültür envanterlerinde “tarihî öneme sahip” olarak tanımlanmaktadır. Bu yapılara yeni işlevler verilmesi, yıkılmalarına güzel bir alternatiftir (Bacon, 2001: 4).

Yeniden kullanım, tarihî değeri olan bir yapıyı belirli bir zamanda “dondurmak” suretiyle yapıya bir müze muamelesi yapmak yerine, yapının yaşam döngüsüne devam etmesini sağlar. Bir yeniden kullanım projesi, geçmişin katmanlarını yapıdan silmeden, yapıya yeni bir katman ekleyerek, yapı ve yakın çevresinin tarihinin bir parçası haline gelir. Yani yapının yeniden işlevlendirilmiş hali nihai bir sonuç değil, ömrünün başka bir aşamasıdır.

Yeniden işlevlendirme, devam eden kentsel gelişim ve genişlemenin çevresel, sosyal ve ekonomik maliyetini düşürmede toplumlara, devletlere ve planlamacılara katkıda bulunabilir (Wilkinson and Reed, 2008: 14). Tarihî değeri olan binaları erişilebilir ve kullanılabilir mekânlara dönüştürmenin yanı sıra, yıkım atıklarından kaçınıldığı ve geri dönüşümü teşvik ettiği için bir alanı sürdürülebilir bir şekilde yenilemek gibi bir artı değer de sağlamaktadır. Love and Bullen (2009: 365) çalışmalarında mevcut yapı stoğu değerlendirilmeden yeni yapıların inşa edilmesinin

küresel iklim değişikliğine katkıda bulunduğu gerçeğinden ötürü “savurgan ve sorumsuzca” olduğu yorumunu yapmışlardır. Conejos vd. de (2016: 507) yeniden kullanımın çevresel sürdürülebilirliğe ciddi katkı sağladığını, bunun iklim değişikliğini önleme yolunda önemli bir fırsat olduğunu belirtmişlerdir.

Tarihi yapılar yeniden kullanıldığında bu uygulama salt yapının kendisini korumakla kalmaz, aynı zamanda onu ilk inşa edenlerin çabalarını, yeteneklerini ve özverilerini de korumuş olur (Bullen and Love, 2011a: 412).

Bugüne kadar, tarihi yapıların yeniden kullanımının ekonomik faydalarını inceleyen sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır (Bullen and Love, 2011b: 411). Ancak yeniden kullanıma adaptasyonda inşaat süresinin çoğu kez yeni bir yapı inşasından daha kısa olması nedeniyle, binadan yararlanmaya başlamanın öne alınabilmesi; ayrıca maliyetin, yeni inşaat maliyetinden bazen çok daha az olması yeniden kullanımın ekonomik getirileri olarak değerlendirilmektedir. Bu durum aynı zamanda yeniden kullanım ile inşaat süresinde zaman kazanımı demektir (Apaydın Başa, 2007: 80).

Cooper (2001: 161), yeniden kullanımın yararlarını, kaynak verimliliğini arttırma (çevresel sürdürülebilirlik), maliyet azaltmaları (ekonomik sürdürülebilirlik) ve koruma alanında iyileştirmeler (sosyal sürdürülebilirlik) olarak özetler.

2.1.3. Koruma ve yeniden kullanıma ilişkin ilkeler ve tüzükler

20. yüzyıl başlarından itibaren kültürel değerlerin korunmasıyla ilgili bilincin artmasıyla, bilhassa 1930’lu yıllardan sonra dünya ülkelerinin konuyla ilgili işbirliği ve ortak tavır alma saikleriyle bir araya gelme çabaları görülmeye başlamıştır. Bir olgu olarak koruma 1904 yılında Madrid’de toplanan 6. Uluslararası Mimarlar Kongresi’nde ele alınmıştır (Kuloğlu, 1994: 104). 1931 yılında Atina’da I. Uluslararası Koruma Mimar ve Teknisyenleri Kongresi gerçekleştirilmiş, akabinde **Atina Kartası** diye anılan bir sonuç bildirgesi yayınlanmıştır. Yine 1931 yılında İtalya’da Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan **Carta Del Restauro** bu alandaki ilk belgelerdendir.

1964 yılında Venedik’te “Mimarlar ve Tarihi Yapılar Uzmanları İkinci Uluslararası Kongresi” yapılmış ve sonucunda koruma alanındaki en kabul görmüş olan metinlerin başında gelen **Venedik Tüzüğü** yayımlanmıştır. Yedi ana başlık ve

onaltı maddeden ibaret olan bu tüzük (Bkz. Ek-1 Venedik Tüzüğü) tüm geçmiş kuramsal tartışmaların vardığı uzlaşmayı özetleyen bir belgeye dönüşmüştür (Mazlum, 2014: 74). Bu kongrenin önemli sonuçlarından biri de UNESCO tarafından bu tüzüğün uygulayıcısı ve koruyucusu olarak ICOMOS'un (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) kurulmasıdır (1965). ICOMOS'un Türkiye biriminin kurulması ise 1974 yılını bulmuştur.

ICOMOS'un yayınladığı önemli tüzüklerden bazıları şunlardır:

- Burra Tüzüğü (1979)
- Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Belgelenmesi İçin İlkeler (1996)
- Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999)
- Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler (2003)
- Ahşap Mimari Mirasın Korunması İçin İlkeler (2017)

ICOMOS'un, UNESCO ve ICCROM (Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi) işbirliğiyle 1994'te Japonya'nın Nara kentinde düzenlediği konferans sonrasında yayımlanan **Nara Özgünlük Belgesi** ise özgünlük konusundaki en kapsamlı metin olarak öne çıkmaktadır (Mazlum, 2014: 76).

UNESCO'nun 1954 yılında Lahey'de düzenlediği toplantıda "Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Sözleşme" kabul edilmiş, burada "eski eser-antika" kavramının yerini "kültür varlığı" kavramı almıştır (Madran ve Özgönül, 2005: 81).

Koruma alanındaki kuramsal tartışmaların ifade bulduğu önemli bir başka uluslararası metin, 1972'de UNESCO tarafından hazırlanarak üye devletlerin imzasına sunulan "**Dünya Kültür ve Doğa Mirasının Korunması Sözleşmesi**"dir. 2020 yılı itibarıyla sözleşmeye imza atan ülke sayısı 193'tür.

1949 yılında Avrupa çapında insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla kurulan Avrupa Konseyi, 1954'te kültürel mirasın korunmasına ilişkin işbirliği ve çeşitliliğin teşvik edilmesini amaçlayan Avrupa Kültür Sözleşmesi'ni imzalayarak kültürel miras alanında da çalışmalar yapmaya başlamıştır. Daha ziyade Avrupa mimari mirasının korunmasına yönelik çalışmalarda bulunan Avrupa Konseyi'nin önemli kararlarından biri, 1975 yılını "Avrupa Mimari Miras

Yılı” ilan etmek olmuştur. Yıl boyunca yürütülen çalışmalar ve toplantılar sonucunda yayımlanan **Amsterdam Bildirgesi** ile korumada planlamanın rolü, kültür envanteri, koruma gibi temel ilkeleri belirlenmiştir (Kaderli, 2014: 33).

Avrupa Konseyi tarafından 1985 yılında Granada’da “**Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi**” yapılmıştır. Bu sözleşmede bütüncül koruma önerilmiş, bunun doğru restorasyon tekniği ve uygun fonksiyon seçimi ile sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Sözleşmenin “Yasal Koruma İşlemleri” başlığı altında yer alan dördüncü maddesinde tarihi bina grupları içinde yer alan yeni yapı uygulamalarında izlenecek yoldan bahsedilmektedir.

Madde 4: Her bir taraf, aşağıdaki durumları kapsayan yasalar mevcut değilse, bu yasaların çıkarılmasını taahhüt eder:

a) Korunmakta olan veya korunma işlemine konu olan anıtların yıkım veya tadil projelerinin veya bunların çevrelerini etkileyen bir projenin yetkili bir makama sunulmasını sağlamak;

b) Tarihsel bina grubunu, bunların bir kısmını etkileyen binaların yıkımını, yeni binaların yapımını, binaların veya örülen yerlerin özelliklerini bozacak önemli tadilat çalışmaları ile ilgili projelerin yetkili bir makama sunulmasını sağlamak.

UNESCO, ICOMOS ve Avrupa Konseyi dışında pek çok uluslararası kuruluş ve sivil toplum örgütü, kültürel ve doğal değerlerin korunması, onarımı ve değerlendirilmesi konusunda çalışmalar yapmaktadır. Dünya Miras Kentleri Örgütü, EUROPA NOSTRA, Avrupa Tarihî Kentler ve Bölgeler Birliği, Uluslararası Doğa Koruma Birliği, Doğal Hayatı Koruma Vakfı ve Uluslararası Mimarlar Birliği bu alandaki başlıca kuruluşlar arasında sayılmaktadır.

2.1.4. Yapıya uygun işlevin seçiminde etken faktörler

Bir yapının nasıl korunacağına karar verilmeden önce, o yapıda korunacak değerlerin ne olduğunun iyi anlaşılması gerekir:

“İster bina, ister anıt, ister alan olsun, tüm tarihi miras koruma çalışmaları, evvela korunacak miras değerlerini tam olarak tanımlamalı ve korumak için yeterli tarihsel araştırma, saha analizi ve dokümantasyona dayanmalıdır” (Lemon, 1989: 8).

Bir yapının korunmasını gerektiren anıt özelliğini tanımlamak, hangi öğelerinin muhafaza edilmesi, onarılması veya değiştirilmesi gerektiğine karar verilmesine yardımcı olur. Ayrıca yapının geleceği hakkında herhangi bir karar verilmeden önce onun yerel, ulusal ve evrensel kültürel miras değerlerinin idrak edilmesi gerekmektedir (UNESCO, 2015: 14).

Tarihi bir yapıya yeni işlev kazandırmaktaki esas amaç, var olan halini korumadaki amaçla aynıdır: yapının bütünlüğünü ve değerini korumak. Dolayısıyla asgari değişiklik, yeniden kullanıma adaptasyonun yapının değeri ve orijinal malzemeleri üzerinde mümkün olduğunca az tesiri olmasını sağlar.

Allen Jack+Cottier “Mevcut bir binayı yeni kullanıma uyarlamak, tamamen yeni bir bina üzerinde çalışırken gerekli olmayan bir düzeyde tasarım esnekliği ve uyarlanabilirlik gerektirir.” diyerek uyarlama projelerinin ortalama üstü beceri ve titizlik gerektirdiğine dikkat çekmiştir (Heritage Council of Victoria, 2013: 8).

Yeniden kullanım, mevcut yapının iskeletini veya kabuğunu muhafaza etme meselesi olmadığı için, mevcut yapı, konumu ve yakın çevresi ile bir bütün olarak anlaşılmalı ve ele alınmalıdır. Bu bağlamda dikkate alınması gereken birçok husus vardır.

Yapının mekânsal oluşum şeması, verilecek yeni işlevle doğrudan bağlantılıdır ve yeni işlev seçiminde belki de en önemli faktördür. Yapının hacmi, işlevsel ilişkiler kurgusu ve konumu göz önünde bulundurulması gereken diğer faktörlerdir (Altınoluk, 1998: 22). Bunlarla beraber yeni işlev, binanın önemi, karakteri, ölçeği, malzemeleri ve değeri ile uyumlu olmalıdır.

Yeniden kullanım bazen kısa bir süre için olabilir. Ancak kullanım süresinden bağımsız olarak, yapılan değişikliklerin pratik olarak olabildiğince tersine çevrilebilir olması gerekmektedir. Böylece miras yapısı daha fazla nitelik ve bütünlük kaybetmeden tekrar uyarlanabilir.

Yeni işlev seçiminde, yapının konumu önemli bir belirleyici faktördür. Yeni bir işlev önerisi sunarken, mevcut yapının bulunduğu konum ve yer aldığı bölgenin zaman içinde kazanmış olduğu fonksiyon da göz önünde bulundurulmalı ve

çevresindeki sokaklar, halka açık veya özel bahçeler ve çevresindeki peyzaj da akılda tutulmalıdır.

Yeni işlev seçiminde, bireysel kullanımlar yerine, kamuya açık kültürel ve sanatsal kullanımlar tercih edilmelidir. Yapının bulunduğu bölgenin kültürüne katkıda bulunan, yerel kullanıcının ihtiyaçlarını önceleyen, yakın çevresine hizmet eden ve bütün bunları yaparken esas olanın yapıyı korumak ve kültürel mirasın sürekliliğini sağlamak olduğunu gözardı etmeyen bir işlev hedeflenmelidir (Köksal, 2005: 171). Yapının kültür varlığı olarak eğitici yönü de gözetilmeli, halkın ve öğrencilerin ziyaretine her zaman açık olmasını sağlayacak bir işlevde karar kılınmalıdır (Ahunbay, 2019: 31).

Bütün bunlarla beraber, bazen geçici bir yeniden işlevlendirme, yapıya uygun uzun süreli bir işlev bulunana kadar bozulmayı önlemenin iyi bir yolu olabilir.

2.1.5. Yapıya yeni işlev gereği yapılacak müdahaleler

Tarihi yapıların yeniden kullanıma adaptasyonunda yapıya yapılabilecek müdahaleler kısıtlıdır. Bu husus, Venedik Tüzüğü (1964) Madde 5’de şu şekilde ifade edilmiştir:

“Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu çeşit bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da süslemesi değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde fonksiyon değişiminin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir” (Erder 2007: 241).

Yeniden kullanıma adaptasyonda yapıya müdahaleyi sınırlandıran bir başka husus da geriye döndürülebilirlik ilkesidir. Bu ilke, ileride koşulların değişmesi durumunda, yapının tekrar orijinal durumuna döndürülmesini gerektirmektedir. İlke, yapının estetik ve kültürel mesajının geleceğe aktarılması amaçlamaktadır (Kuban 2000: 119).

Yeniden kullanımı önerilen bir yapının özgün mekânsal özelliklerinin korunması ve gerekli müdahalelerin yapıya niteliklerini kaybettirmeden yapılması önemli tasarım problemleri olarak karşımıza çıkar. Tasarıma veri teşkil edecek konulardan en önemlisi tarihi değer taşıyan binanın yapıldığı dönemi yansıtan mimari

dil olduğundan, binanın orijinal mimari dilinin iyi bilinmesi önemlidir (Tuğlu Karşı ve Aytıs, 2018: 46).

Yeniden kullanımda önemli bir başka husus da, yapılacak düzenlemelerin miras yapısının plan ve mekân özelliklerini olumsuz etkilenmemesidir (Ahunbay, 2019: 30). Bunu sağlamanın ideal yolu, yapının tasarlandığı günkü işlevine yakın ve uygun bir şemanın seçilmesidir. Nitekim yeniden kullanıma adaptasyon sürecinde mevcut yapıya birçok müdahalede bulunulması gerekmektedir. Bunlar plan şemasına ve strüktürel sisteme yönelik müdahaleleri, teknik gereksinimlerden ötürü yapılacak müdahaleleri, cepheye ve yakın çevreye yapılacak müdahaleleri içerir.

- **Plan şemasına yönelik müdahaleler:** Yeni işlevin gereksinimlerine göre, kat yüksekliğinin elverişli olduğu durumlarda yapıya ara kat eklenmesi, mevcut mekânlar arasında geçitler açılarak bağlantı kurulması, bölücü duvarların kaldırılması veya yeni bölücü duvar ilavesi, yatay veya düşey sirkülasyon elemanlarının ilavesi, yapıyla bütünleşik ek bina yapılması gibi müdahaleleri içerir.
- **Strüktürel sisteme yönelik müdahaleler:** Yeniden kullanılacak yapının gerekli hizmetleri karşılayabilmesi için evvela strüktürel olarak güçlendirilmesi ve günümüzün konfor koşullarını karşılayabilecek duruma getirilmesi gerekmektedir. Zîra yapının dayanıklılığının güvence altına alınması, yükleneceği ek yüklerin belirlenip taşıyıcı sisteminin bütün yüklerle dayanımını sağlayabilecek duruma getirilmesi öncelikli konulardır (Özkan, 2002: 81). Ayrıca yapıya sirkülasyon elemanları, yeni kat ve binalar eklenmesi de gerekebilmektedir. Bütün bunlar yapının strüktürel elemanları olan kolonlar, taşıyıcı duvarlar, kirişler, döşemeler gibi öğelerine müdahale anlamına gelir.
- **Teknik gereksinimlerden ötürü yapılacak müdahaleler:** Yeni fonksiyonun ihtiyacı olan yeni tesisat sistemlerinin yapıya entegre edilmeleri ve hâlihazırda mevcut sistemlerin günümüz şartlarına uygun şekilde yenilenmeleri ciddi yapısal ve görsel problemleri beraberinde getirmektedir. Bir yapının tesisatla ilgili elemanları genellikle sıva altı, şaftlar, döşeme altları, asma tavan içleri gibi müdahale edilmesi güç bölümlerinde yer alır. Ancak bir miras yapısına

yapılacak her ciddî müdahale, yapıya geri alınamaz zararlar verme riski taşımaktadır (Selçuk, 2006: 35). Bu yüzden miras yapılarında tesisatla ilgili müdahaleler sınırlı tutulmak mecburiyetindedir.

- **Cephelere yapılacak müdahaleler:** Miras yapılarında cephelere yalnızca bakım, onarım ve restorasyon kurallarının dışına çıkmayan müdahaleler yapılmaktadır. Bunlar genellikle deforme olmuş dış cephenin elden geçirilmesi ve yapıldığı dönemin teknolojik koşullarından ötürü düşük ısı yalıtım değerleri gösteren dış duvarlarının bu anlamda iyileştirilmesinden ibaret olmaktadır.
- **Yapının yakın çevresine yapılacak müdahaleler:** Miras yapıları; mimarî üslupları, plan şemaları, mekân özellikleri, yapım teknikleri ve yakın çevreleri ile bir bütünlük arz etmektedirler. Bu nedenle yakın çevrelerinin de yeni işleve uygun olarak düzenlenmesi gereklidir. Yapı çevresindeki otoparklar, duraklar, kent mobilyaları, çevre aydınlatmaları, yeşil alan düzenlemeleri gibi çevresel donatı ve öğelerin yeni işlevle birlikte yeniden tasarlanması elzemdir. Gerekli durumlarda miras yapısına entegre olmayan ek yapı ya da yapılar yapılması da yakın çevreye yapılan müdahaleler kapsamına girer.

2.1.6. Miras yapılarının yeniden kullanımının önündeki engeller ve adaptasyon sürecinde çıkabilecek sorunlar

Yeniden kullanıma uyarlama süreçlerinde birçok malî, yasal ve fiziksel zorluklarla karşı karşıya kalınması miras yapılarının yeniden kullanımına sıcak bakılmamasına ve korumaya değer pek çok yapının metruk halde kalmasına sebep olmaktadır (Pinto vd., 2017: 166). Yeniden kullanımın önündeki başlıca engeller dört başlıkta özetlenebilir:

- **Yasal Engeller:** Mevcut bina yönetmeliklerine, koruma yönergelerine, lisanslama ve planlama gereksinimlerine uyum zorunluluğu (Bruce vd., 2015; Shipley vd., 2006: 514).
- **Maddi Kaygılar:** Miras yapılarının yeniden kullanıma adaptasyonu için koruma gereklilikleri açısından doğrudan ve dolaylı maliyet unsurlarının fazla olması (Shipley vd., 2006: 506).
- **Toplumsal Algılar:** Miras yapılarının yeniden kullanıma adaptasyonun maliyetli ve zahmetli olması sebebiyle yıkımın yeniden

kullanımdan daha iyi bir seçenek olduğu algısı (Bullen ve Love, 2011: 35; Bruce vd. 2015: 154; Shipley vd. 2006: 505).

- **Yüksek Bakım ve İşletme Masrafları:** Bir yapının yeniden kullanıma müsaitlik açısından fiziksel durumunun değerlendirilmesi ayrıntılı bir yapı araştırmasını gerektiren zaman alıcı bir süreç olabildiğinden bazı miras yapılarının yeniden kullanım için uygun bir aday olarak görülmemesi (Bullen ve Love, 2011: 39).

Tarihî bir yapının yeniden kullanıma adaptasyon sürecinde çeşitli problemlerle karşılaşmak kaçınılmazdır (Tablo 2.1). Bunlara karşı hazırlıklı olunması ve bazı hususlar dikkate alınarak dönüşüm sürecine girilmesi, ilerde yapının yeni işleviyle kullanım performansını artıracaktır.

Tablo 2.1 - Yeniden Kullanıma Adaptasyonda Olası Sorun ve Güçlükler

Olası sorun ve güçlükler	Kısa açıklaması
Yapısal sınırlılıklar	Mevcut kat düzenlerinden kaynaklanan kısıtlamalar, yapı sistemine kısıtlı müdahale imkânı (Bullen ve Love, 2011: 35; Bruce vd. 2015: 154)
Malzeme ve uygulama teknolojisinin getireceği sorunlar	Yeni malzemelerin mevcut malzemelerle uyumluluğunun gerekliliği, koruma çalışmalarını yürütebilecek yerel uzman ve işçi bulma zorluğu (Bullen ve Love, 2011: 35; Shipley vd. 2006: 517, Reyers ve Mansfield, 2001: 239)
Teknik zorluklar	Yapının özel karakterine zarar vermeden boru tesisatı, kablolama, aydınlatma, havalandırma, kontrol sistemleri ve iklimlendirme kurulmasının zorluğu (Bullen ve Love, 2011: 35; Shipley vd. 2006: 516)

2.2. Kullanım Sürecinde Değerlendirme Kavramı

Geçmişten beri binalar, insanları rüzgâr, yağmur, kar ve ısı gibi unsurlardan korumak; kullanım amacına uygun, gerekli altyapıya sahip ve güvenli bir iç mekân sağlamak gibi temel amaçlarla tasarlanmış ve inşa edilmişlerdir. Ancak, günümüzde bir yapıyı çevreden beklentiler bunlardan çok daha fazlasıdır: kullanıcılar, işlevsel, konforlu, güvenli olmasını ve sağlıklarını olumsuz etkilememesini isterler; işverenler, çalışan verimliliğini ve iş kalitesini, dolayısıyla kâr artırmalarını beklerler; inşaat sektörü ise sürdürülebilir, yeni kullanımlara uyarlanabilir, düşük maliyetli ve

enerji verimliliği yüksek olmasını hedefler. Bina performansı, bir binanın bu beklentilerin herhangi birini veya tümünü karşılama kapasitesi olarak tanımlanabilir (Council, 2001: 1).

Performans, bir eylemin etkililiğinin ve verimliliğinin ölçümü olarak tanımlanır. Bir binanın performansından memnuniyet derecesi, bireylerin fizyolojik, sosyal ve ekonomik değerlerine göre değişir (Davis'den [1986] aktaran Elsaay ve Othman, 2016: 2). Dolayısıyla, bina değerlendirme çalışmaları müesses sınıflandırmalara uymaz: mimarlık, mühendislik ve tesisat yönetimi gibi bir çok meslek dalını kapsar; birden çok akademik disiplini ilgilendirir (tasarım, psikoloji, ekonomi, planlama, sosyoloji, mühendislik vb.) ve bu sebeple çoğu zaman kafa karıştırıcıdır; laboratuvar araştırması ve fiziksel ölçümden yararlanır, ancak ağırlıklı olarak ampirik saha çalışması, kullanılan binaları reelde ziyaret etme, inceleme ve kullanıcıları ile konuşma ile ilgilidir (Leaman vd., 2010: 565).

Bir binayı, çevreye uyumundan, enerji performansına kadar çeşitli açılardan değerlendirmek için geliştirilmiş birçok yöntem vardır ve “kullanım sürecinde değerlendirme” bu mevcut yöntemlerden biridir. Ancak KSD dışındaki değerlendirmeler genellikle, bina kullanıcılarının/sakinlerinin ihtiyaçları, kurumsal hedefler veya binanın işlevselliği gibi konular içermeyen teknik testlerdir. Bir binanın işletilmesi ve yönetimi ile ilgili konuları ele alan; enerji denetimleri, bakım ve işleyiş incelemeleri, güvenlik denetimleri gibi başka değerlendirme türleri de vardır. Bu değerlendirmeler, teknik testler gibi, salt fiziki yönlerden daha iyi, daha güvenli bir bina sağlama arayışında olmaları sebebiyle, KSD çalışması addedilmezler. Kısaca KSD, diğer bina değerlendirme yöntemlerinden, sadece teknik performans ölçütlerine odaklanmayıp, en önemlisi kullanıcı ihtiyaçları ve değerleri olmak üzere başka birçok performans kriterini içeriyor olmasından ötürü farklıdır (Preiser, 2001: 10).

Kullanım sürecinde değerlendirme (İng: *post occupancy evaluation*) terimi, bir binanın, yapım süreci tamamlandıktan sonra yetkili merciler tarafından incelenip, kullanıma başlanmaya uygun olduğunu belirten bir “kullanma izni” (İng: *occupancy permit*) almasından türetilmiştir (Bechtel'den [1997] aktaran Riley vd., 2010: 204). 60'lı yılların sonlarında, Kaliforniya Üniversitesi'nden (Berkeley) Sim van der Rijn ve Utah Üniversitesi'nden Victor Hsia tarafından üniversite yurtlarını değerlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. KSD çalışmaları olarak adlandırılmış olmasalar da, bu

değerlendirmeler bina performansını bina kullanıcılarının bakış açısından değerlendirmeye yönelik ilk sistematik girişimler arasındaydı. 70'li yılların ortalarında, başlığında “KSD” terimi olan yayınlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların ilkinin, bir danışman ekibiyle beraber Utah ve San Francisco'daki bazı hastanelerde KSD çalışmaları yapan Herb McLaughlin AIA Journal'ın 1975 Ocak sayısında yazmıştır (Preiser ve Nasar, 2008: 85).

2.2.1. KSD'nin tanımı ve tarihsel gelişimi

Kavramın ilk telaffuz edildiği zamanlardan bu yana geçen yaklaşık 45 yılda, kullanım sürecinde değerlendirmenin çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Genel hatlarıyla KSD, bir binanın inşa edildikten sonra nasıl bir performans sergilediğini, beklentileri karşılayıp karşılamadığını, evetse nasıl karşılıyor olduğunu ve bina kullanıcılarının yapılı çevreden ne denli memnun olduklarını anlamaya dair bir merakla yapılan her türlü faaliyet anlamına gelir (Vischer, 2001: 23). Britanyalı Mimarlar Kraliyet Enstitüsü, KSD'yi “mimarlar tasarımı performansını hakkında bilgi vermek, bina sahiplerine ve kullanıcılara ise ellerinde olandan en iyi şekilde faydalanmaları için yönergeler sağlamak amacıyla binaların sistematik bir çalışması” olarak tanımlar (RIBA, 1991: 191). Friedmann (1978) ise, KSD'yi “tasarlanan bir ortamın, tasarlandığı kişilerin doğrudan ve dolaylı olarak insani ihtiyaçlarını ve değerlerini karşılama ve destekleme derecesinin değerlendirilmesi” olarak tanımlarken antropolojik bir unsur ortaya koymaktadır (Hadjri ve Crozier, 2008: 22).

İnsanlar vakitlerinin %80'inden fazlasını yapılı çevreler içinde geçirdiğine ve mimari tasarımın en temel amaçlarından biri yaşanabilir yapılı çevreler oluşturmak olduğuna göre, kullanıcı gereksinimleri göz önünde bulundurulmadan başarılı tasarım kararları vermektense bahsetmek mümkün değildir. Kullanıcı gereksinimleri birey veya toplulukların eylemlerini en etkin biçimde yerine getirebilmeleri için gerekli olan çevresel koşullardır. Birçok araştırmacı tarafından kullanıcı gereksinimleri konusunda çok çeşitli ve geniş kapsamlı sınıflandırmalar yapılmış, fakat bu gereksinimler genellikle fiziksel ve psiko-sosyal gereksinimler olarak iki ana başlıkta ele alınmışlardır (Tablo 2.2). Fiziksel kullanıcı gereksinimleri, eylemlerimizi yaparken bulunduğumuz ortamın fiziken bizi rahatsız etmemesi ve kullanıma uygun koşulların sağlanmasını ifade eder. Psiko-sosyal kullanıcı gereksinimleri ise bir eylem yapılırken

herhangi bir psikolojik rahatsızlığın duyulmaması için gerekli koşulları belirtmektedir (Arcan ve Evcı'den [1992] aktaran Aksu vd., 2011: 245).

Tablo 2.2 - Fiziksel ve Psiko-sosyal Kullanıcı Gereksinimleri

Fiziksel kullanıcı gereksinimleri	Mekânsal, ısısal (sıcaklık, nem, hava hareketleri vs.), işitsel (ses şiddeti, dağılımı, yansıması vs.) ve görsel (uygun ışık şiddeti, aydınlık düzeyleri) gereksinimler, sağlık (temiz su temini, çöp ve atıkların yok edilmesi vs.) ve emniyet (sağlamlık; doğal afetlere, kazalara ve hırsızlığa karşı korunma) gereksinimleri
Psiko-sosyal kullanıcı gereksinimleri	Mahremiyet gereksinimi (işitsel, görsel, kişisel, toplumsal); davranışsal, estetik (uygun biçim, renk, doku vs.) ve toplumsal gereksinimler

Bir binayı tasarlayan kişi ya da kişilerin, binanın kullanım sürecinde ne kadar verimli işleyeceğinin ve dolayısıyla kullanıcı gereksinimlerini ne kadar karşılayacağına bilincinde olmalarını beklemek doğal görünse de, pratikte çoğu zaman durum böyle olmamaktadır. Çünkü tasarımcılar genellikle bir proje üzerinde çalıştıktan sonra başka bir projeye geçmekte ve tasarladıkları yapıyı çevre kullanılmaya başlandıktan sonra pek az geri bildirim aldıkları için aslında başarılı tasarım kararları verip vermedikleri konusunda fikir sahibi olamamaktadırlar. Bu durum hataların tekrarına veya isabetli tasarım kararlarının farkına varılmamasına sebebiyet verebilir. Her iki durum da bir kayıp telakki edilmektedir. Üretilen yapıyı çevreden geri bildirim almamak, hem tasarımcı, hem de kurumlar ve işverenler için gerçekten de ciddi kayıplar anlamına gelmektedir. Bina performansı hakkında bina yapım sürecinde aktif rol alan herkes ne kadar çok bilgi sahibi olursa, bir sonraki tasarlanacak binanın kullanıcıların karmaşık ihtiyaçlarını karşılama ihtimali o kadar fazladır (RIBA, 2016). Bu bağlamda bakıldığında, kullanım sürecinde değerlendirme çalışmalarının bir binanın neden verimsiz işlediğini anlamak ve geçmiş tasarım kararlarının değerlendirilmesi ile “binalar nasıl daha verimli işleyebilir?” sorusuna yanıt aramak olduğu söylenebilir.

KSD çalışmalarından elde edilen bulgular, esasen bina kullanıcılarının deneyimlerine odaklanmakla beraber, genellikle çok çeşitli yapı tasarımı ve yönetim kararları ile ilgilidir. Kullanım sonrası tespit edilen bina sorunlarının çoğunun sistemik olduğu bulunmuştur: mühendisin bina kullanımı hakkında sahip olmadığı bilgiler, özgün mimari tasarımda bulunmayan ancak kullanım sonrası binada yapılan

değişiklikler veya binanın nasıl kullanılacağına çalışanlar ve kullanıcılar tarafından yeterince anlaşılmamış olması vs. (Preiser ve Vischer, 2005: 8). Bu nedenle KSD sonuçları, kullanılan binanın başarılı ve başarısız yönlerinin ortaya çıkarılması, önerilerin oluşturulması (feedback: geri bildirim) ve ileride yapılacak tasarımlara kılavuzluk edecek bilgilerin bir araya toplanması (feedforward: ileri bildirim) olarak ele alınabilir (Preiser vd., 1988).

Çeşitli tanımlarından, KSD'nin, kullanımda olan bir binanın hem teknolojik hem de antropolojik unsurlarının değerlendirilmesine titiz bir yaklaşım içeren bir süreç olduğu ve hem mimarî, hem sosyoloji, hem de psikoloji sınırları dâhilinde ele alınabileceği anlaşılmaktadır. İnsanın yapılı çevreyle olan karmaşık ve dinamik ilişkisi, KSD'nin doğasındaki bu "değişkenlik" için makul bir açıklama olabilir (Hadjri ve Crozier, 2008: 23).

Bina değerlendirme kavramı ilk olarak 1960'lı yıllarda akıl hastaneleri, bakımevleri ve cezaevleri gibi binalarla ilgili sorunlara cevap aramak üzere şekillenmeye başlamıştır. Bu sektördeki hem hâlihazırda kullanılmakta olan hem de yeni yapılan binaların performansının hastaların veya mahkûmların rehabilitasyonu üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu düşünülüyordu (Preiser, 1995: 19). İlk bina değerlendirme çalışmaları aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki hızlı konut inşasının bir sonucu olarak, konut sektöründe yapılmıştır. Preiser ve Vischer (2005: 8), Kuzey Amerika'daki kentsel yenileme projelerinin büyük çoğunluğunun ve Batı Avrupa'daki savaş sonrası yeni inşaatların çoğunun, geliştirildikleri bina sakinlerinin ihtiyaçlarını ve yaşam tarzlarını gerçekten dikkate almadan gerçekleştirildiğine dikkat çekerler. Bu durum hem sosyolojik hem de mimari sorunlara yol açmış, binaların ve nasıl kullanıldıklarının sistematik olarak değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Zamanla KSD çalışmaları, tekil çalışmalardan, çok çeşitli yapılı çevrelerin detaylı analiz edilmiş ve elde edilen çok yönlü bilimsel sonuçları gelecekte kullanılmak üzere değerlendirilmiş olan çalışmalara evrilmiştir.

2.2.2. KSD çalışmalarının faydaları ve önündeki engeller

KSD çalışmalarının en önemli yararı, binaların planlanması ve tasarlanmasındaki iyileştirmeler yoluyla insanlara daha uygun mekânların sağlanmasına katkısıdır. KSD aynı zamanda, kişi ve kurumların değişen

gereksinimlerini karşılayabilmek için tasarımcıların daha iyi bir tasarım geliştirmelerine yardımcı olan bir ürün araştırma şeklidir. Tesisler, kurumlar ve kullanıcılar arasındaki uyumun izlenmesi ve sürdürülmesi için olanak sağlar. KSD ayrıca proaktif bir tesis yönetimi programının ayrılmaz bir parçası olarak da kullanılabilir (Preiser, 2001: 13). KSD çalışmaları özetle; binaları geliştirmek, kullanıcı konforunu artırmak ve maliyeti yönetmek için yararlı bir araçtır (Vischer, 2001: 23).

Binalar, küresel enerji tüketiminin takriben %40'ından sorumludur. Oldukça yüksek miktarda olan bu tüketim, gelişmekte olan ülkelerin hızlı kentleşmesi ve sanayileşmesi nedeniyle artmaya devam etmektedir (Kinnane ve Dyer, 2015: 2). Mevcut binalardan alınacak derslerin yeni binalar üretilirken göz önünde bulundurulması; malzeme tüketimini, karbon emisyonlarını ve diğer çevresel etkileri azaltmak için yararlı olabilir. Nitekim KSD çalışmalarının sürdürülebilir tasarıma katkıda bulunabileceğine dikkat çeken birçok araştırmacı vardır.

"KSD çalışmaları; tek seferlik, belirli bir zamanda, bir binanın kaynak tüketimi bağlamındaki mutlak performansını ölçmek için ve uzun vadede, bir binanın yaşam süresi boyunca performansını artırmak ve ömrünü uzatmak için nerede ve ne zaman kabuğunu, tesisatını veya diğer bileşenlerini sınıflandırma veya değiştirme ihtiyacı duyulduğunu teşhis etmede kullanılabilir." Cooper (2001: 162).

Bütün yararlarına rağmen KSD çalışmalarının yaygın olmamasının ve yapı sürecinin standart bir aşaması haline gelememesinin birçok sebebi vardır. Vischer (2001: 23) bunları "*KSD çalışmalarının yaygın olarak benimsenmesinin önündeki engeller maliyet, mesleki faaliyet alanını müdafaa çabası, zaman ve beceridir*" diyerek özetlemiştir. Council (2001: 4) ise bu sebepleri şöyle sıralar:

- KSD çalışmalarının değerlendirilme yapılan yapı çevrenin olumlu yönleriyle birlikte olumsuz yönlerini de teşhis ediyor olması ve eksikliklerin ortaya çıkarılmasının birçok kurum tarafından arzu edilmeyen ve bütçe ayrılmasına gerek olmayan bir durum olarak görülmesi,
- Bina ile ilgili veri toplayıp değerlendirmede bulunmanın, ilgili kurumun hizmetlerinde ya da binanın kendisinde pahalı değişiklikler yapmasını gerektirebileceği gerekçesiyle kullanıcılardan geri bildirim alma korkusu,

- Olumlu sonuçlar ile fiziksel çevre arasında açık bir nedensel bağlantı kurmanın zorluğu ve bu durumun KSD destekçilerinin ilgili karar mercilerini bu çalışmalardan alınan faydaların harcanan zaman ve paraya değeceğine ikna etmelerini zorlaştırması,
- KSD çalışmalarından elde edilen bilgilerin ilgili karar mercilerine ve menfaat sahiplerine etkin ve doğru şekilde iletilmemesi,
- Tasarımın ve inşaatın belirlenen bir süre zarfında bitirilmesi gerekliliğinin, sürdürülebilir bir KSD faaliyetine çoğu zaman yeterince vakit bırakmaması,
- Değerlendirme sonuçlarını yönetmek, elde edilen verileri yararlı ve kurum için tehdit edici olmayacak şekilde iletmek için gereken çeşitli beceri ve teknik uzmanlığa sahip kurum içi personel eksikliği,
- Bina kullanıcılarının, kurumun bu çalışmaları yaptırmadaki isteklilik ve kararlılığından şüphe duymalarından ötürü KSD çalışmalarına yeterince iştirak etmemeleri.

Tüm bunlara ilaveten, kullanım sürecinde değerlendirmenin retrospektif bir doğasının olması da yaygınlaşmasının önünde bir bariyer olarak sayılabilir. Çünkü paydaşlar tarafından KSD sonuçları “sonradan akla gelen düşünceler” olarak görülebilmekte ve süreçten değerli bilgiler toplansa bile, mevcut kullanıcıların bunlardan hemen fayda görebileceklerine kuşkuyla bakılmaktadır (Durosaiye vd., 2019:3).

2.2.3. KSD çalışmalarında kullanılan araştırma teknikleri

Hem nitel hem de nicel veriler elde edilmesini sağlayan KSD araştırma teknikleri genellikle; iç mekan çevre kalitesinin, hava kalitesinin ve termal performansın izlenmesi, gözlemler, teftişler, kullanıcı anketleri ve görüşmelerdir (Meir vd., 2009: 203).

Bir KSD çalışmasının başarısı veya başarısızlığı genellikle bir araştırmacının bilgi toplama yöntemlerini seçme ve kullanma becerisine bağlıdır (Sanoff, 2001: 7). Bu nedenle, bir çalışmada hangi araştırma tekniklerinin kullanılacağına karar verilirken bazı hususları göz önünde bulundurmamak elzemdir. Kullanılacak teknikler;

- a. nispeten ucuz olmalı ve çok müdahaleci veya zaman alıcı olmamalıdır.
- b. kullanıcı konforu ve kontrolü, alan kullanımı, depolama, ısıtma, aydınlatma, soğutma, gürültü, algılanan sağlık ve verimlilik, iş, görüntü, konum ve güvenlik gibi temel kullanıcı ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığını incelemeye yetmelidir. Ayrıca kullanıcıların anketlerde ayrıntılı olarak ele alınmayan konuları istiyorlarsa daha fazla açabilmelerine imkân vermelidir.
- c. gerekirse daha fazla ayrıntının üzerinde durulabilmesi için bir “detaylı inceleme” yaklaşımı içermelidir.
- d. tasarım sürecinden ziyâde, çalışılan yapıya odaklanmalıdır. Kullanımda olan yapıdan çıkarılan dersler gelecekteki tasarım süreçlerine elbette ki katkı sağlamalıdır, ancak bir KSD çalışmasının asıl hedefi bu değildir (Leaman vd., 2010: 570).

2.2.4. KSD performans düzeyleri

Binalar çok karmaşık sistemler olduğundan ve bina kullanıcıları ile etkileşimleri olası ilişkiler ve potansiyel arızaların karmaşıklığını daha da artırdığından, KSD çalışmalarının çok seviyeli, çok yönlü bir kontrol ve test sistemine dayandırılması zorunludur. Performans düzeyleri, enerji tüketimini ve insan konforunu doğrudan etkileyen ısıtma, havalandırma, iklimlendirme ve termal konforu; aydınlatma ve görsel konforu, kullanıcı davranışları ve memnuniyetini, fizyolojik ve psikolojik rahatlığı içermelidir (Meir vd. 2009: 203). Ancak performans göstergeleri değerlendirme amacına ve eldeki çalışmaya bağlı olarak değişebilir (Sanni-Anibire vd.’den [2016] aktaran Mustafa, 2017: 417).

Preiser erken dönem çalışmalarında üç performans düzeyinden bahsetmiştir:

- a) sağlık / güvenlik / güvenlik seviyesi;
- b) işlevsellik / verimlilik seviyesi;
- c) sosyal, psikolojik, kültürel ve estetik seviye (Preiser, 1995: 21).

Teknik, işlevsel ve davranışsal performans olarak özetlenen bu çerçeve genel kabul görmüş ve kullanılagelmiş olsa da, daha sonraları oldukça basit ve birçok yönden yetersiz olduğu birçok araştırmacı gibi Preiser tarafından da kabul edilmiştir (Preiser ve Nasar, 2008: 90).

2.2.5. KSD çeşitleri ve uygulama düzeyleri

Bir KSD çalışmasının derinliği mevcut zaman, gerekli veriler ve eldeki kaynaklara göre değişiklik gösterdiği için; makro seviyede bir gözden geçirmeden, ayrıntılı bir teşhise kadar çeşitli KSD düzeyleri bulunmaktadır. Her birinin planlama, yürütme ve aktarma aşamalarını içerdiği bu üç yaklaşım şunlardır: Belirleyici, Araştırmacı ve Tanısal KSD.

a) Belirleyici KSD: KSD çalışmalarının en alt düzeyidir. Belirleyici bir KSD'nin amaçlanan neticesi, bina performansındaki sorunlar hakkında bir farkındalık yaratmasıdır (Durosaiye vd., 2019: 2). Genellikle binaya en çok aşına olan kullanıcılarla yapılan görüşmeleri, grup toplantılarını ve gözden geçirmeden ibaret olabilen incelemeleri içerir. Çalışmanın yapılması ve değerlendirilmesi en fazla birkaç gün sürer.

b) Araştırmacı KSD: Bir bina tipinin önceden belirlenmiş kriterlere veya performans standartlarına ne kadar uyduğunu belirlemek için yapılır (Durosaiye vd., 2019: 2). Çoğunlukla aynı veya benzer tipteki birkaç binada, mevcut literatüre başvurularak, görüşmeler ve anketler de kullanarak, Belirleyici KSD çalışmalarına göre daha derinlemesine yapılan ve daha güvenilir sonuçlar veren analizler olarak kabul edilir.

c) Tanısal KSD: Metodolojilerin en gelişmişidir. Çeşitli teknolojik ve antropolojik araştırma alanlarına odaklanarak, karşılaştırılabilir yapı türlerine geniş, sistematik biçimde odaklanma eğilimindedirler. Tamamlanması aylar hatta yıllar alabilen Tanısal KSD çalışmaları, oldukça karmaşık veri toplama ve analiz teknikleri gerektirir (Preiser, 1995).

Preiser'in, çeşitli tip ve boyutta yapıları çevreye uygulanabilen farklı KSD düzeylerini özetleyen üç yaklaşımı tanımladığı bu modeli yaygın kabul görmüş olsa da, bir KSD çalışmasını yürütmenin spesifik yaklaşımlarını farklı şekillerde irdeleyip kategorize eden araştırmacılar da vardır. Meir vd. (2009: 191) KSD'yi genel olarak iki gruba ayırmıştır: çok sayıda bina çalışmasında sınırlı sayıda parametreyi inceleyen "lateral" çalışmalar ve tek bir bina çalışmasında mevcut tüm parametrelerin ayrıntılı bir analizini sağlayan derinlemesine çalışmalar. Vischer ise KSD çalışmalarında dört genel tipoloji tanımlamıştır. Bunlar:

- a) bina-davranış araştırması veya bilgi birikimi için yapılan KSD çalışmaları
- b) tasarım kılavuzlarının yararlı olabileceği binalar için tasarım öncesi programlama bilgileri elde etmek üzere yapılan KSD çalışmaları;
- c) stratejik mekân planlaması için yapılan KSD çalışmaları ve
- d) sermaye varlık yönetimi için yapılan KSD çalışmalarıdır.

Vischer aynı zamanda, herhangi bir KSD sürecinde uygulanması gereken bazı adımlar önermiştir. Bunlar özetle KSD çalışmalarında toplanan verilerin titiz bir standardizasyonu olması gerektiğine, nitel ve nicel veri kümelerinin dengelenmesinin bir zorunluluk olduğuna ve sıklıkla başvurulan bir yöntem olan anket çalışmalarının bir uzman tarafından yapılmasının şart olduğuna dikkat çekmektedir (Vischer, 2001: 25).

2.2.6. KSD aşamaları

Bir KSD çalışması genellikle üç aşamada gerçekleşir:

- a) Planlama Aşaması
- b) Yürütme Aşaması
- c) Aktarım Aşaması.

Ön değerlendirme aşaması olarak da adlandırılabilir planlama aşamasında, öncelikle çalışmanın kapsamı ve düzeyi tanımlanır. Bina hakkında veri toplanır, planları incelenir, işleyişi gözden geçirilir, güçlü ve zayıf yönleri tespit edilir ve kullanıcıları veya sakinlerinin kim olduğu belirlenir. Bu son adım bilhassa önemlidir, çünkü bir KSD çalışması bina kullanıcılarının işbirliği olmadan yürütülemez (Leaman vd., 2010: 574). Bu aşamada aynı zamanda gerekli ekipman, işgücü ve maliyet de belirlendiği için, yeterince iyi çalışılmadığında ilerleyen aşamalarda sorunlar çıkabilir.

Değerlendirmenin gerçekleştiği uygulama aşamasında, öncelikle saha çalışması yürütülür: uygulamada görev alan kişiler ve bina kullanıcıları/sakinleri çalışma ve prosedürle ilgili bilgilendirilir, veriler toplanır ve yönetilir. Ardından analiz edilir ve sonuçlar amaca uygun olarak değerlendirilirler.

Son aşama olan aktarım aşaması, bulguların dökümantasyonu, raporun derlenmesi ve sunumu, çalışılan binanın verimliliğinin artırılmasına yönelik önerilerin oluşturulması ve gerekli izinler alınırsa bunların paylaşılmasını içerir. Her KSD

çalışması bir başka yapı tasarım sürecine referans olabilecek veriler içerdiğinden, değerlendirmelerin paylaşılması ve alana katkıda bulunulması büyük önem taşımaktadır.

Baird vd., KSD sürecinin aşamalarında sorulması gereken bazı sorular tanımlamıştır:

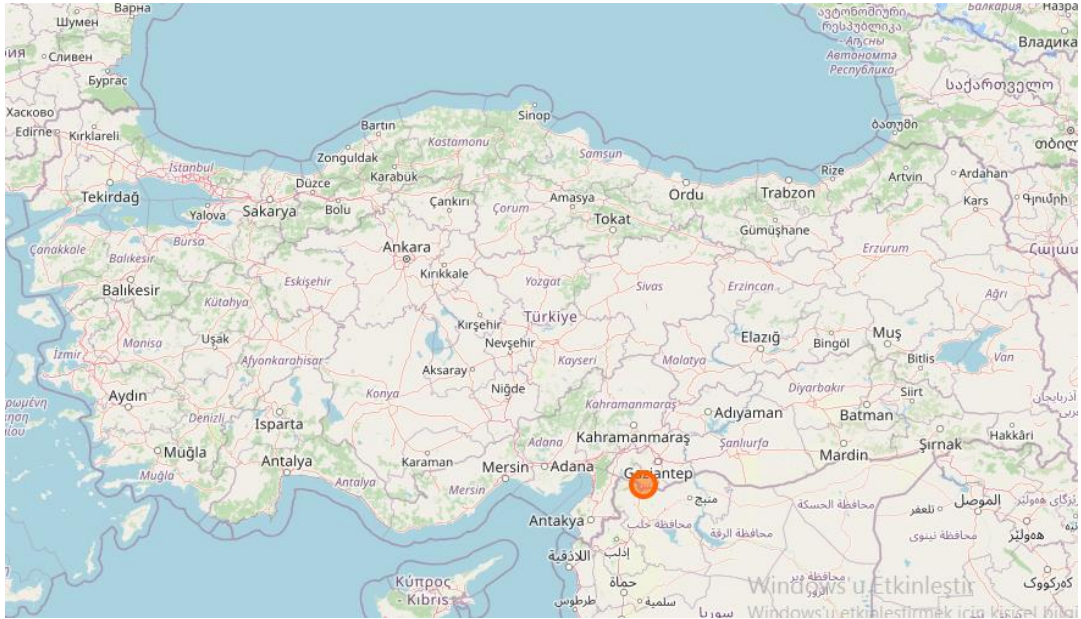
- Değerlendirme talebi nereden geldi?
- Değerlendirme talebinin ardındaki motivasyon nedir?
- Bu KSD çalışmasını yapabilmek için gereken izin nereden alınmalıdır?
- Kilit konular nelerdir?
- Öngörülen faydalar nelerdir?
- Ne tür bilgilere ihtiyaç vardır?
- Değerlendirme sürecini kim yönetecek?
- Değerlendirmenin kapsamı ne olmalıdır?
- Hangi yöntemler kullanılacak?
- Hangi sınırlamalar var?
- Hangi kaynaklara ihtiyaç var?
- Değerlendirme planı onaya tabi mi?
- Veri toplamak için hangi teknikler kullanılacak?
- Hangi verilere ihtiyaç var?
- Verilerin analizinden hangi bilgiler elde edilebilir?
- Toplanan bilgiler kilit konulara cevap veriyor mu?
- Sonuçlar nasıl iletilecek?
- Değerlendirmenin sonuçları nasıl tartışılacak?
- Faaliyete kim izin verecek?
- Hangi faaliyetlere izin verilecek? (Baird vd.'den [1996] aktaran Sanoff, 2001: 8)

3. KİLİS KENTİNİN FİZİKSEL, TARİHSEL GELİŞİMİ VE MEKÂN OLUŞUMU

3.1. Kilis Kenti

Kilis ili Suriye sınırında olup (Şekil 3.1), ilin merkezi de sınıra çok yakın bir noktada konumlanır. Coğrafi anlamda Kuzey Suriye Bölgesi'nde, Anadolu Yaylası'nın güneyde Suriye düzlüklerine doğru alçaldığı bir konumda yer almaktadır. Kilis ve çevresi, Suriye ile Anadolu arasındaki geçiş bölgesinde yer aldığı için kültürlerin akışı içinde izlenmesi gerekli önemli bir bölgedir (Ergeç, 2012: 97).

Coğrafi olarak ilin bir kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, geri kalan kısmı (il merkezi dâhil) Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Bu sebeple iklimsel olarak da Akdeniz iklimi ile karasal iklimin kesiştiği bir konumda bulunan Kilis ve çevresi, her iki iklim kuşağının da etkisi altındadır. Kentin 2018 yılı verilerine göre nüfusu 142.541'dir. Deniz seviyesinden 650 m. yükseklikte yer alan kentin yüzölçümü 1.521 km²'dir.

Şekil 3.1 - Kilis'in Türkiye İçindeki Konumu (openstreetmap.org)

3.2. Kilis Kentinin Tarihçesi

Kilis ve çevresi Neolitik Dönemden itibaren kesintisiz olarak insan yerleşimlerinin izlerini taşımaktadır. Bölgede Hitit, Pers, Helenistik, Roma, Bizans, Abbasi, Selçuklu (Zengiler), Haçlı, Eyyubi, Memluk ve Osmanlı devletleri hüküm sürmüştür. Yazılı belgelerin yanı sıra araştırmalarla tespit edilen köy ve kent yerleşimleri, höyük, kale, mezar alanı, mağara, su kanalı, su kemeri gibi çeşitli dönemlere ait yapı kalıntılarının bulunmuş olması buna işaret etmektedir. Ancak bugün Kilis olarak tanıdığımız şehrin yerleşim kökeni ancak Memlûk Dönemi'ne kadar gitmektedir. Zira 1516 yılında yapılan Mercidabık Savaşı ile Osmanlı yönetimine geçmeden önce burada "Killiz" olarak anılan büyükçe bir köy veya küçük bir kasaba olarak nitelenebilecek bir yerleşim olduğu görülmektedir (Bebekoğlu, Tektuna, 2012).

Şekil 3.2 - Halep Sancağı İçinde Kilis (URL-1)

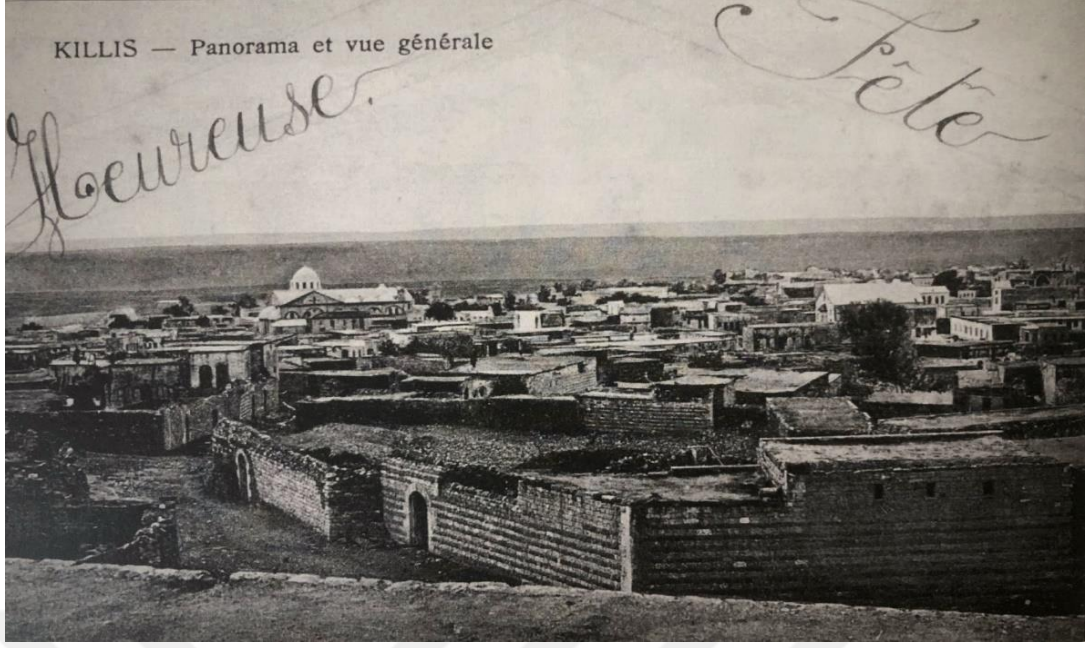
Osmanlı döneminde Kilis ve Azez kasabaları Osmanlı güney kanadının güvenlik sistemi içinde stratejik noktalar. İpek ticareti bakımından önemli bir ana yol üzerinde bulunan Kilis üzerinden Osmanlı komutanlarına asker ve vergiler gönderiliyor, seferler için mühimmat naklediliyordu (Akis, 2012: 114).

1880-1892 yılları arasında Düyun-u Umumiye Genel Sekreteri olarak görev yapan Fransız oryantalist Vital C. Cuinet, görevi gereği Osmanlı İmparatorluğu'nu en uçra köşelerine kadar gezmiş ve daha sonra gezilerinde yaptığı gözlemleri Paris'te

“Asya Türkiye’si” (La Turquie D’asie) adıyla kitaplaştırmıştır. Cuinet’in aktardığına göre 19. yüzyılın sonlarında Kilis, Halep vilayetinin merkez sancağına bağlı bir kazanın merkeziydi ve takriben 15.000’i Türk olmak üzere 20.000 civarı bir nüfusa sahipti. Kentte çok sayıda dini yapı, medrese, han, hamam, dükkân, atölye ve fabrika bulunuyordu (Cuinet, 1894). Kilikya limanlarını Doğu’ya bağlayan yolların kesiştiği noktada, benzersiz bir mevkide yer alan Kilis, 20. yüzyılın başında çok gelişmiş ve zengin bir kentti (Kevorkian ve Paboudjian, 2013: 326). 1906 yılında yöreyi gezen İngiliz seyyah ve diplomat Mark Sykes’ın “Dar-ul İslam” adlı seyahatnâmesinde Kilis hakkında yazdıkları ise şunlardı:

“Kilis, Türkiye’deki en “çok dilli” (polyglot) kentlerden biridir. Nüfusunun önemli bir kısmını Araplar oluşturur; Kürtçe, Türkçe ve Ermenice de serbestçe konuşulur. Haliyle burada her kişi komşusuyla bazı dilsel zorluklar yaşar. Pazar yerleri ise tam bir keşmekeş içindedir. Hanlar dolup taşmakta, bir yandan yenileri yapılmaktadır. At arabaları ve faytonlar, neşeli ve müreffeh tıngırdamalarıyla şehri dolaşmaktadırlar (Sykes, 1904: 58)

Tüm bu rivayetlerden anlaşıldığına göre 20. yüzyılın başlarında her anlamda müreffeh olan kent, nitelikli mimarîsi ile de dikkate şayandı. Takriben 1250 m. çapında daireye yakın bir formda yayılan Kilis kent merkezindeki tüm yapılar insan ölçeğine uyumlu ve her noktası yürüme mesafesinde idi. Kent dokusu oldukça yoğun olmakla beraber (Şekil 3.3), kenti oluşturan mimarî unsurlar çok iyi organize olmuştu (Bebekoğlu ve Tektuna, 2012: 193).

Şekil 3.3 - Kilis'in Ermeni Mahallesi (Kevorkian ve Paboudjian, 2013: 326)

Kilis, Mondros Mütarekesi'nin ardından 1918 yılında İngilizler tarafından işgal edildi. Bir yıldan fazla bir süre sonra İngilizler kenti Fransız kuvvetlerine terk ettiler. 20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara itilafnamesinin ilgili hükümlerine göre Kilis geri alındı. 7 Aralık 1921'de Fransızlar Kilis'i tahliye etmeye başladılar. 1924 yılında yapılan genel bir düzenleme ile Kilis, Gaziantep iline bağlı bir ilçe olmuştur (İnce, 2012: 147).

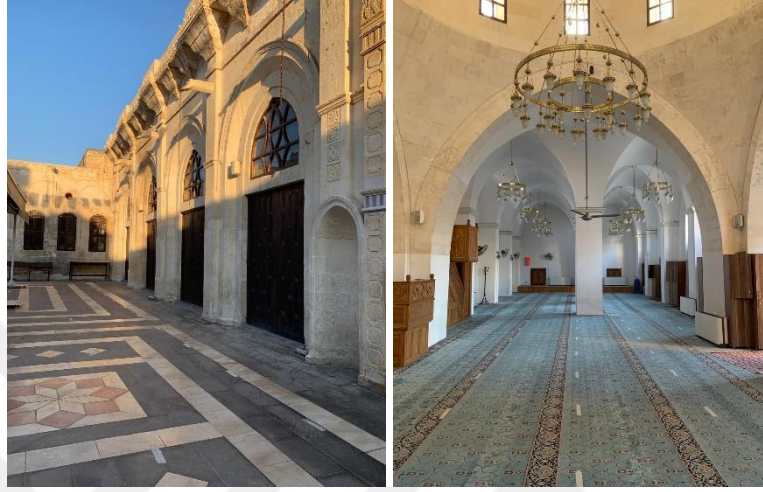
1950'li yılların sonunda sınır ticaretinin önem kazanması ve 1960'tan sonra bu tür ticaretin daha da hızlanması şehre yeni bir ekonomik canlılık getirdi. Bu durum köyden kente göçü hızlandırarak nüfusun daha hızlı artmasına neden oldu. 1955'te 30.000 olan nüfus, 1980'de ise 60.000'e yaklaştı. 1980 yılından sonra sınır ticaretinin dönemin yönetimi tarafından sıkı kontrol altına alınması bu tür ticarete bağlı Kilis ekonomisini çöküntüye uğrattı ve kent halkı dışarıya göç etmeye başladı.

3 Haziran 1995 tarihinde bakanlar kurulu kararı ile Kilis ve çevresi il statüsü kazanmış, Kilis kenti de bu ile merkez olmuştur.

Son yıllarda ise Kilis ili Suriyeli sığınmacılar bağlamında gündeme gelmektedir. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'ndan kaçan 114.904 sığınmacı Kilis'te yaşamakta ve bu sayı Kilis'i %80,61 ile Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların yerli nüfusa oranla en yoğun yaşadığı il yapmaktadır.

3.3. Kilis Kentinin Mimari Mirası

Bugün Kilis kent merkezinde bulunan en eski mimarî yapılar Memlûk döneminden kalan camilerdir. Bunlardan en önemlisi, yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen fakat 1388 yılında tamir edildiği bilinen Ulu Camii'dir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 - Kilis Ulu Camii (2020)

Günümüzde Kilis şehrinin çekirdeğini oluşturan mimarî eserlerin çoğu, Osmanlı döneminden kalmıştır. Bu eserlerin çoğu Kilis Sancağı beyleri olarak yönetimde bulunan Canbolad Oğulları hanedanı tarafından yaptırılmıştır. Ailenin reisi Canbolad Bey'in Kilis'te giriştiği imar faaliyetleri, oğlu Canbolad Hüseyin Paşa tarafından şöyle açıklanmaktadır:

“Kilis evvelce yalnız bir yerde Cuma namazı kılınan küçük bir yer idi. Bu nedenle de eski deftere (köy) diye kaydolunmuştu. Bu bakımdan resm-i bennak ve resm-i mucerret alınırdı. Babam Canbolad Bey Kilis'i tasarruf ederken burada cami, tekke, üç hamam, iki kervansaray ve bezazistan, iki pazaryeri yaptırma suretiyle Kilis'i mamur etmiştir. Şimdi Kilis altı yerde Cuma namazı kılınır bir kasaba olmuştur. Saadetli padişahın mübarek başı sadakası için bennak ve mucerret resimleri kaldırılarak yeni deftere kasaba olarak geçirilmiştir.” (Konyalı, 1968).

Günümüzde Kilis kentindeki tescilli tarihî yapıların önde gelenleri şunlardır:

Ravanda Kalesi: Kilis'in kuzeybatısında, Polateli ilçesi sınırları içinde olup, Kilis il merkezine 28 km. mesafededir. Yüksek, konik bir tepe üzerine kurulmuş olup, görüş açısı çok geniştir. Yapım tarihi ve kim tarafından yapıldığı kesin olarak

bilinmeyen kale, bölgeye egemen olan bütün devletler tarafından kullanılmıştır. Kaynaklar, kalenin varlığından ilk kez Haçlı Seferleri sırasında söz etmektedirler.

Kilis Mevlevihanesi: 16. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen mevlevihanedен günümüze yalnızca semahane binası gelebilmiştir (Şekil 3.5) ve cami olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.5 - Kilis Mevlevihanesi (2020)

Tekye Camii (Canbolad Paşa Camii): 16. yy klasik Osmanlı üslubunda yapılmış olan bu camii, mimarî açıdan Kilis'in en nitelikli camisidir. Dönemin Kilis sancak beyi Canbolad Paşa tarafından 1553 yılında yaptırılmıştır.

Şekil 3.6 - Tekye (Canbolad Paşa) Camii

Çağlasyan Konağı (ÇATOM Binası): Bu yapı 1850 yılında Toros Çağlasyan tarafından konak olarak yaptırılmış, daha sonra ilkokul olarak hizmet vermiş, günümüzde ise Çok Amaçlı Toplum Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Neşet Efendi Konağı: Neşet Topaloğlu tarafından 1925 yılında yaptırılmıştır (Belgelerle Kilis, 2012: 69). Bir bahçe içinde inşa edilmiş iki katlı kâgir bir yapıdır. 1979 yılında Kültür Bakanlığı tarafından kamulaştırılmış, bir dönem kütüphane olarak kullanılmış, daha sonrasında Kilis Müzesi olarak hizmet vermiş, ancak çıkan bir yangın sonrasında müze taşınmış, yapı restorasyona alınmıştır.

Kilis'te Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler olmak üzere belli başlı üç gayrimüslim millet yaşıyordu. Kilis Ermenileri 1915 Tehcir Kanunu uyarınca zorunlu göçe tabi tutuldular. Cumhuriyet döneminde kenti yavaş yavaş terk eden Yahudî cemaati ise 1960'ların sonlarında (muhtemelen 1967'deki Arap-İsrail Savaşı'nın ardından) kentten tamamen ayrılmıştı (Şenoğuz, 2014: 10). Bu milletlerin bilinen önemli yapıları şunlardır:

- **Kilis Havrası:** 19. Yüzyılın ikinci yarısında, kentin o dönemde takriben 300 kişiden ibaret olan Yahudî cemaati tarafından Meşhetlik mahallesinde bir yapı kompleksi olarak inşa edilmiştir. Hahamhane, okul ve din görevlilerine ayrılan meşruta evlerinden oluşur. Avlu ortasında altıgen bir havuz, kenarında ise yıldız motifleri vardır. İbadet bölümünün cephesi üç kemerli olup, bu kemerler üzerinde bitki motifli bezemeler bulunmaktadır (Belgelerle Kilis, 2012: 58). Uzun yıllar metruk kalan yapı 2019 yılında restore edilmiş ve Gaziantep Havrası ile Büyük Edirne Havrası'ndan sonra Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilen üçüncü havra olmuştur (Avlaremöz, 2020).

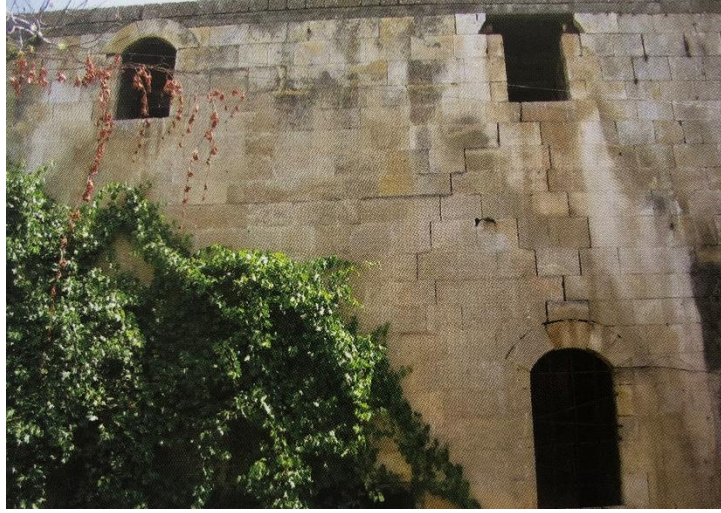
Şekil 3.7 - Kilis Havrası (Kurtuba, 2017)

- **Surp Asdvadzadzin Kilisesi:** Meryem Ana Kilisesi olarak da bilinen, bir Apostolik Ermeni kilisesi olan ve dönemin panoramik Kilis fotoğraflarında büyüklüğüyle dikkat çeken bu kilise (Şekil 3.8), 1924 yılında yıkılmıştır.

Şekil 3.8 - Surp Asdvadzadzin Kilisesi (URL-2)

- **Ortodoks Rum Kilisesi:** Halk arasında “Kendirli Kilise” olarak bilinen (Belgelerle Kilis, 2012: 59), Aşit mahallesinde, tarihî Çalık Camii civarında bulunan yapının bugün yalnızca üç duvarı ayakta.

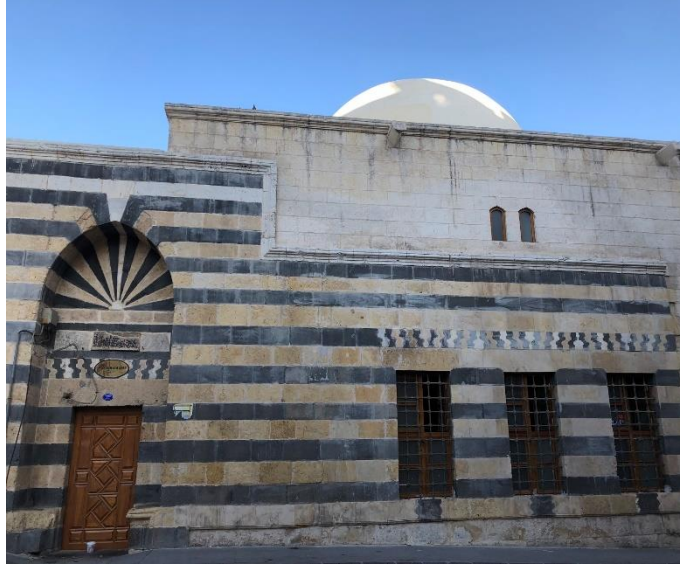
Şekil 3.9 - Ortodoks Rum Kilisesi (Belgelerle Kilis, 2012: 196)

İl sınırları dâhilinde yukarıda anılan yapıların yanı sıra çok sayıda cami, türbe, tekke ve zaviye, bir bazilika kalıntısı, bir anıt mezar ile bir nekropol bulunmaktadır ve tümü taşınmaz kültür varlığı olarak tescillidir (Belgelerle Kilis, 2012). Ancak Kilis ili, pek çok tarihi esere ev sahipliği yapmasına rağmen turizm konusunda bulunduğu bölgedeki diğer illerin oldukça gerisinde kalmıştır.

3.3.1. Kilis'te su kültürü ve su yapıları

Pek çok kültürde olduğu gibi su yapıları İslam geleneğinde ve Osmanlı şehir hayatında her daim önemli olagelmiştir. Bir Osmanlı kenti olarak gelişen Kilis'te 16. yy.'dan itibaren beş adet hamam inşa edilmiş ve bunların hepsi günümüze gelebilmiştir. Bunlar:

- Hoca Hamamı (1545)
- Eski Hamam (1562)
- Paşa Hamamı (1560) (Şekil 3.10)
- Tuğlu Hamamı (1785)
- Hasanbey Hamamı (yapım tarihi bilinmiyor).

Şekil 3.10 - Paşa Hamamı (2020)

Ayrıca kentte bir kısmı günümüze kadar gelebilen pek çok çeşme inşa edilmiştir. Yerel ağızda çeşmelere “kastel” denmektedir. Salih Ağa Kasteli (1855), İpşir Paşa Kasteli (1654), Küçük Çarşı Kasteli (1844) (Şekil 3.11), Fellah Kasteli (1643), Nemika Kasteli (1911), Kurdağa Kasteli (1635) en bilinenleridir.

Şekil 3.11 - Küçük Çarşı Kasteli (2020)

Kilis hamamları klasik hamam tipinde olup, benzer sistemde yapılmışlardır. Beş ana bölümden oluşan hamamlar, sırasıyla soğukluk, ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhan kısımlarının sıralaması ve bunların birbirine geçişinin düzenlenmesiyle kurgulanmıştır.

Giriş kapısından soğukluğa doğru geçiş dönemeçli koridorlarla yapılmakta, bu sayede hem ısı kaybı önlenmekte, hem de mahremiyet ihtiyacı karşılanmış olmaktadır. Soğukluktan ılıkliğa geçişler de dönemeçli koridorlar ile sağlanmakta, bu koridor üzerinde tuvaletler yer almaktadır. Ilıklık kısmının orta boşluğuna açılan eyvanlar ve hücreler bulunmaktadır. Yahudî cemaatinin ağırlıklı olduğu bölgelerdeki hamamlarda bu hücrelerin birinde “Yahudî havuzu” (mikve havuzu) denilen, içinde su bulunan bir bölüm olurdu (Eyice, 1997: 416). Yerel dilde “makdas” denilen bu bölümler Kilis hamamlarında da görülmekle beraber, kentin Yahudî nüfusu göçlerle sıfırlandığı için 1960’lı yıllardan itibaren işlevini yitirmiştir.

Kilis hamamlarının ısınması için kullanılan yakıt genel olarak atıklardan elde ediliyordu. Evlerden toplanan çöpler, toplandığı aşamada ayrıştırılarak yeniden dönüşüm için kullanılıyordu. Organik atıklar gübre olarak tarımda yeniden kullanılırken, hayvansal gübrelerin bir kısmı hamam yakıtı olarak kullanılıyordu. Bu gübreler yandıktan sonra çıkan küle “kursümbül külü” denmekte ve mimari uygulamada yapıların iç sıvalarında kaba sıva olarak ve zemin döşemelerinde de bitiş malzemesi olarak şap gibi kullanıldığından ötürü önemli yer tutmaktaydı (Kilis Kültür Envanteri, 2008).

4. ESKİ HAMAM'IN YENİDEN KULLANIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekseriyetle usta bir işçiliğin ürünü olan geleneksel mimarlık örnekleri, modern mimarlık tavırlarının yıkıcı etkisi, hoyrat kullanım ve hatalı uygulamalara rağmen günümüzde yeniden değerlendirilmekte, sıkı koruma ve yaşatma kararlarıyla yeniden kullanıma kazandırılmaktadır (Asasoğlu, 2013: 62).

Türkiye'nin nüfus artışı, kentleşme ve kalkınma olaylarının nispeten dışında kalan kentlerinden biri olan Kilis'te, yanlış imar hareketleri sonucu geleneksel yapıların birçoğu korunamamıştır. Günümüze ulaşabilen miras yapılarından biri olan Eski Hamam, Kültür Bakanlığı tarafından tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır.

1562 yılına tarihlenen yapı, 2008 yılında geçirdiği son restorasyondan sonra kısa sürelerle farklı işlevlerle kullanılmış olup, 2014 yılından beri restoran olarak yeniden kullanılmaktadır. Kilis kentinin mimari mirası hakkında bilgi veren, bu bağlamda korunması ve üzerinde durulması gereken bir yapı olması nedeniyle bu tez çalışmasına konu edilmiştir.

4.1. Yapının Konumu ve Tarihçesi

Tez konusu ile ilgili olarak örnek bir uygulama yapmak için seçilen Eski Hamam; Kilis İli, Merkez İlçe, Meşetlik Mahallesi, Odun Pazarı Caddesi, 111 pafta, 790 ada, 10. parselde yer almaktadır.

Giriş kapısının üstündeki kitâbesinde sülüs yazıyla:

“Bu Mübarek Hamamı 970/1562 yılında, Sultan Selim Oğlu Efendimiz, Yüce Sultan Büyük Hakan, Allah onun mülkünü daim kılsın, Sultan Süleyman'ın hükümdarlık günlerinde, Emir Kasım oğlu Emir Canbolat yaptırdı.” denilmektedir.

Yapının mimarının kim olduğu ise bilinmemektedir (Dünder, 1999). Sözlü kaynaklardan öğrenildiğine göre, hamam 1945 ve 1992 yıllarında tamir ettirilmiştir (Bebekoğlu Arşivi, 2005).

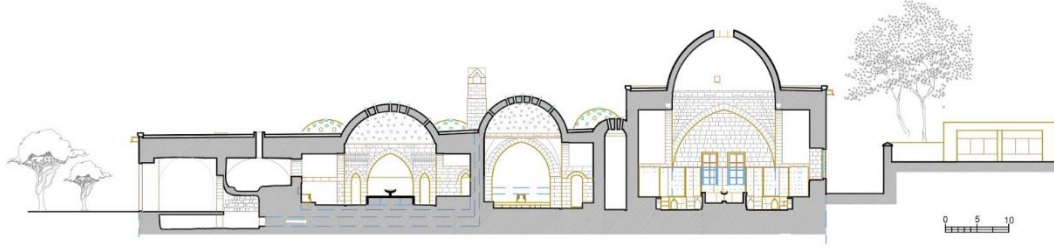

Şekil 4.1 - Eski Hamam'ın Kitabesi

4.2. Yapının Plan Özellikleri, Yapı Sistemi ve Malzemeleri

Osmanlı hamamları bina tipolojisi bakımından incelendiğinde, genellikle soğukluk, ılıkılık, sıcaklık ve külhan bölümlerinden oluştuğları görülür. Eski Hamam da bu plan özelliklerine sahiptir (Bkz. EK-5 Eski Hamam'ın Planı). Kilis Havrası'na 200 mt mesafede, eskiden kentin Yahudi cemaatinin yaşadığı bölgede bulunan hamamın bu sebepten ötürü *makdas* bölümü de bulunmaktadır.

Tek hamam olarak inşa edilmiş olan Eski Hamam, kuzeyden güneye doğru lineer şekilde sıralanan soğukluk, ılıkılık ve sıcaklık ana bölümlerinden oluşmaktadır. Ana hatlarıyla bir dikdörtgene benzeyen yapıya, kuzey cephesi üzerinde olan taç kapıdan girilmektedir. Ana caddeden algılanan bu ön cephe dar ve asimetriktir. Yapının üzerine oturduğu arsanın topoğrafik yapısından ötürü kuzeyden güneye doğru, yani giriş kısmından külhan kısmına doğru ilerledikçe zemin kotu düşmektedir. Yapının kütle olarak yüksekliği de giriş kısmından külhan kısmına ilerledikçe kademeli olarak azalmaktadır. Yani yapının mekânları kat yüksekliğine göre sıralanacak olursa bu sıralama; soğukluk, ılıkılık, sıcaklık ve külhan şeklinde gitmektedir. Yapının içindeki her bir ana mekân hem yükseklik hem de genişlik olarak farklı ölçülerde tasarlandığı için, iç hacimdeki hareketlilik dışardan izlenebilmektedir.

Şekil 4.2 - Eski Hamam'ın Kesiti (Bebekoğlu Arşivi, 2005)

Giriş: Hamama giriş soğukluk bölümünün doğu tarafına eklenmiş olan dehlizden yapılmaktadır. Bu dehliz, sağa doğru kıvrılıp basamaklarla iniş yaparak devam etmekte ve soğukluk bölümüne ulaşmaktadır.

Yapının en süslü ve gösterişli elemanı olan giriş kapısı bir niş içindedir. Kapının üzerinde yükselmeye devam eden bu niş bir sivri kemerle kapanmaktadır. Kitabenin yukarısında yarım daire biçiminde bezemeli bir pano yer almaktadır. Panonun dış kenarında, ince dal ve çiçek motifleriyle doldurulmuş olan ince bir şerit dolaşırken, ortasında, kabartma palmet, rumi dalları ve yaprakları yer almaktadır. Ayrıca bu panonun altında bulunan iki satırlık kitabe panosunun iki ucuna kabartma birer yonca yaprağı yerleştirilmiştir (Dündar, 1999). Kapının iki yanında sarı ve siyah kesme taşlar dönüşümlü olarak kullanılmış, kapının üzeri sarı kesme taş düz lento ile geçilmiştir. Bunun üzerinde yine sarı ve siyah taşlardan düz bir kemer geçmekte olup, kilit taşı ise beyaz mermerdir. Üst kısmında kitâbe yer almakta, daha sonraki siyah taş sırasından sonra kemer içinde çiçek desenli motifli süslemeler bulunmaktadır.

Eski Hamam'ın kapısı ve sıcaklık bölümü dışındaki kısımlarında hiçbir bezeme unsuru bulunmamaktadır. Sıcaklık bölümünde görülen süs öğelerinden kubbeye geçiş unsuru olarak kullanılan mukarnaslar ve kurna uçlarında bulunan motiflerdir.

Soğukluk: Kübik bir kütle olan soğukluk bölümü üzerinde, sivriliği ile yapının diğer kubbelerinden biçimsel anlamda farklı olan bir kubbe oturmaktadır. Ayrıca, kireçtaşı kesme taş ile inşa edildiği için soğukluk malzeme açısından da yapının geri kalanından farklı olmasıyla dikkat çekmektedir. Soğukluk haricindeki bölümlerin tamamının inşasında siyah bazalt moloz taş kullanılmıştır.

Şekil 4.3 - Soğukluğun Kubbesi. (Bebekoğlu Arşivi, 2005)

Soğukluk kubbesi altında, tam merkezde fiskiyeli bir havuz vardır. Kuzeye açılan üç, batıya açılan iki pencere ve kubbe üzerindeki fener ile pencerelerden ışık alan mekân, çepeçevre yüksek sekiler ile çevrilidir. Bu sekilerin üzerleri soyunma alanı olarak kullanılıyor, altlarındaki küçük nişlere ise ayakkabılar konuluyordu.

Şekil 4.4 - Soğukluk (Bebekoğlu Arşivi, 2005)

Tuvalet: Soğukluk bölümünün güneyindeki kapıdan bir koridora geçilmekte, bu koridorun sonunda tuvalet yer almaktadır. Koridor tavanı tonozla örtülü olup, üzerinde filgözleri vardır.

Makdas: Bir kıvrım yaparak ılıklik kısmına ilerleyen koridorun sağında ve solunda iki ayrı mekân yer almaktadır. Soldaki küçük mekân, 1960'lı yıllara kadar kentte yaşamaya devam etmiş olan Yahudi cemaatinin yıkanma ritüellerine cevap vermek için yapılmış olan “makdas” bölümüdür. Burada “mikve havuzu” denilen

küvet benzeri bir tekne bulunmaktadır. Mikve yağmur/kar suyu ile dolu küçük bir havuzdur. Mikveye dalmak (tevila) manevî bir arınma yöntemi, hayatın belli dönemlerine temiz başlayabilmenin temel şartı olarak kabul edilmektedir. İslâm'daki gusül abdestine tekabül eden tevila Yahudiler için son derece önemli bir ritüeldir (Ünal, 2016: 228).

Türbe: Sağdaki, üzeri kubbe örtülü ve filgözleri ile aydınlanan mekânda ise, bir seki üzerinde kime ait olduğu bilinmeyen bir mezar vardır (Dündar, 1999). Ayrıca bu mekânda soğukluk kısmına açılan bir pencere vardır.

Ilıklık: Ilıklık mekânı enlemesine uzanan dikdörtgen bir plana sahip olup; ortasında bir kubbe, sağında ve solunda tonoz örtülü iki eyvan bulunmaktadır. Soğukluk kısmından hem yükseklik hem de malzeme açısından belirgin bir şekilde ayrılmaktadır.

Sıcaklık: Ilıklığın güneyindeki kapı boşluğundan geçilerek, kısa bir koridorun sonunda sıcaklığa girilmektedir. Kare planlı sıcaklık, köşelerde dört halvet odası ve orta akslar üzerinde dört eyvandan oluşmaktadır.

Türk hamamları farklı uzmanlar tarafından çeşitli şekillerde kategorize edilmiş olmakla beraber, bu kategorizasyon çalışmalarının en çok kabul göreni Semavi Eyice tarafından yapılmış olandır (Ertuğrul, 2009: 255). Bu kategorizasyona göre Türk hamam tipleri sıcaklık ve halvetleri bakımından 6 farklı sınıfa girerler (Eyice, 1960: 108). Buna mukabil Eski Hamam'ın *a sınıfına*, yani “haçvârî dört eyvanlı dört köşe hücreli tip” kategorisine girdiği görülür.

Şekil 4.5 - Sıcaklık Duvarındaki Sıcak Su Kazanına Açılan Pencere.

(Bebekoğlu Arşivi, 2005)

Sıcaklık bölümü, ılıklik bölümünün çatısından daha düşük kotta devam eden düz dam çatı üzerinde ortada büyük ana kubbe, dört köşede küçük kubbelerin yerleştiği kare planlı bir alana sahiptir. Ana kubbe 6.25 m. çapında, 11 m. yüksekliğindedir. Dört yönde 1.44 m. derinlik yapan nişler sivri tonozlarla örtülmekte, kubbe bu tonozlara oturmaktadır. Planın dört köşesinde kubbeyi ve tonozları taşıyan büyük taş ayaklar oluşmakta, bu ayaklar duvarla bütünleşmektedir. Kubbeyi taşıyan tonoz kemerlerinin oluşturduğu kare plan ile kubbenin dairesel planı arasında kalan köşe boşluklar, pandantifle geçilmektedir. Kubbe ve pandantifler, tuğla örgü ile yapılmıştır. Asıl sıvası “sabun suvak” denilen kireç, kül malzeme ile yapılan geleneksel bir sıvadır (Bebekoğlu Arşivi, 2005).

Halvetlere köşelerindeki sivri kemerli kapılardan girilmekte ve her birinin üzerini bir kubbe örtmektedir. Bütün kubbelerin üzerinde filgözleri bulunmaktadır.

Külhan: Külhan bölümü, ılıklik bölümü ile aynı kotta devam eden düz dam çatı örtüsü altında oluşturulmuştur. Dikdörtgen bir plana sahiptir ve üç bölümden oluşmaktadır: külhan, ocaklık, su deposu. Külhan esasen iki katlı olup, alt katı küllerin biriktiği “küllük” kısmıdır. Ocaklık kısmı üzerinde sıcak su kazanının olduğu tonozlu bölüm vardır. Külhanın üzeri beşik tonoz örtülüdür. Giriş kapısı ve ocaklık bölümünün açıklığını karşılayacak şekilde burada çapraz tonoz oluşmaktadır. Güney cephede bugün olmayan bir giriş kapısı vardı.

Şekil 4.6 - Güney Cephedeki Külhan Giriş Kapısı (Bebekoğlu Arşivi, 2005)

Yapının çatı örtüsü, kubbe tümsekleri haricinde düz teras çatıdır ve çatı bitişlerinde saçak silmeleri yer almaktadır (Şekil 4.7). Soğukluk kısmı üzerindeki çatı

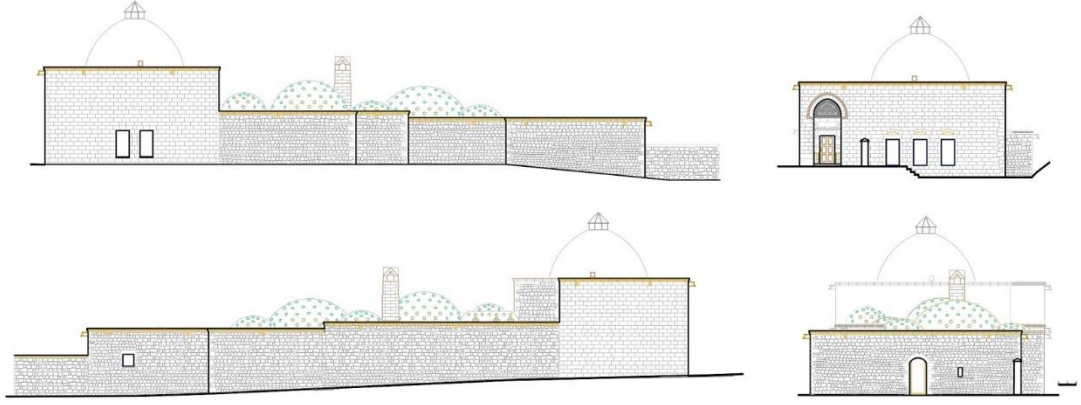
en yüksek kotta olup, kenarları kesme taş silmelerle çevrilidir. Teras çatı içinde eğim doğu ve batı cephelerine yönlendirilmiş ve buradaki yağmur suyunun çörlenlerle atılması sağlanmıştır.

Çatı örtüsünün özgün halinin, düz teras kısımlarında topraklı harç ile kubbe üzerinde ise doğal malzemelerden yapılan geleneksel kursümbül harcı ile sıvalı olduğu bilinmektedir.

Şekil 4.7 - Ilıklık ve Sıcaklık Bölümleri Üzerindeki Çatı Örtüsü
(Bebekoğlu Arşivi, 2005)

Hamamın kuzey, doğu ve güneyini çevreleyen geniş bir bahçesi vardır. Bu bahçe kuzeyde dükkânlar, doğuda Cüneyne Camii ve komşu evler, güneyde ise çökmüş durumda olan tescilli taşınmaz kültür varlığı konumundaki eski zeytin işleme atölyesi duvarları ile çevrilidir. Bahçe zemini doğal topografya sebebiyle kuzeyden güneye doğru eğimlidir (Şekil 4.8).

Şekil 4.8 - Eski Hamam'ın Cepheleri (Bebekoğlu Arşivi, 2005)

4.3. Yapının Yeni İşlevi

Günümüzde “Eski Hammam Restoran & Cafe” olarak kullanılan Eski Hamam, batısındaki tarihî Cüneyne Camii ile birlikte eski kent merkezi dokusunun bir parçasıdır. Yapının üzerinde bulunduğu arsa kuzey yönündeki anayol ve doğu yönündeki tâli yolla sınırlanmıştır.

Şekil 4.9 - Batı Cephesinin Eski (Bebekoğlu Arşivi, 2005) ve Güncel Görünümü (2020)

Önündeki yol kotunun yüksek olmasından ötürü yapı düşük kotta kalmakta, yapı girişine merdiven ve rampa ile inilmektedir (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 - Kuzey Cephесinin Görünümü (2020)

Güney yönündeki geniş arka bahçede, batı cephesindeki dernek lokali ile bağlantılı olarak “Saklıbahçe” adında açık oturma alanları olan bir kafe düzenlenmiştir (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 - Arka Bahçe (2020)

2008 yılında restorasyon projesi doğrultusunda yapıda gerçekleştirilen onarım uygulamalarından bazıları şunlardır:

- Yapı ve avlusunda basit onarım, temizlik, bakım çalışmaları yapılmıştır.
- Dış cephe dokusu tamamen elden geçirilmiş, restitüsyon projesine uymayan kısımlar temizlenmiş, gereken yerlerde taş yenileme, raspa, derz tamirata, özgün olmayan derzin sökülüp yenilenmesi, çatlak tamirleri vb. yapılmıştır.

- Çatı silme taşları elden geçirilip, eksik ve bozulmuş olanlar yenilenmiş, diğerleri temizlenmiştir.
- Bütün silme taşları uygun harçla ve teras detayıyla birlikte düzenlenip, yerleştirilmiştir. Bazalt moloz taş duvarların derzleri temizlenip uygun harç ve detayla yenilenmiştir.
- Pencerelerdeki parmaklıklar yenilenip, ahşap doğramalar yapılmıştır.
- Pencerelere içeriden ahşap doğrama yapılmış, dışta demir parmaklıkları yenilenmiştir. Pencere üzerindeki ahşap lentolar tamir edilmiş, kullanılamaz halde olanlar yenileriyle değiştirilmiştir.
- Bütün duvar ve tonoz tavandaki mevcut sıva sökülüp, aslına uygun sabun sıva yapılmıştır.
- Kubbeler üzerindeki pencerelere doğrama ve kubbe tepesine metal doğramalı aydınlatma feneri yapılmıştır. Kubbe kasnaklarında ve mukarnaslarda temizlik ve tamirat yapılmıştır.
- Özgün olmayan demir kapı çıkarılarak, yerine uygun nitelik ve detayda bir ahşap kapı yapılmıştır (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 - Eski Giriş Kapısı (Bebekoğlu Arşivi, 2005), Yeni Giriş Kapısı (2020)

- Kapının yan tarafına Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından Eski Hamam'ı Türkçe, Arapça ve İngilizce tanıtan bir tabela konulmuştur (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 - Eski Hamam'ın Tabelaları (2020)

- Soğukluk zeminindeki şap sökülerek, özgün mimariye uygun taş kaplaması yapılmıştır. Ortadaki havuzun iç kısmı aslına uygun olarak tamir edilmiş, tesisat yenilemesi yapılmıştır. Sekilere çıkmak için blok kesme taş basamaklar yerleştirilmiştir. Kesme taş yüzeyler temizlenip raspa yapılmış, gerekli yerlerde derz dolgu ve taş tamiratları yapılmıştır.
- Su gider kanalları ıslah edilmiş, çağdaş malzeme ve donatılar ile tuvalet, lavabo, bulaşıkhanne gibi ıslak hacimler oluşturulmuştur (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 - Yeni Tuvalet Düzenlemesi (2020)

- Tuvalet ile makdası ayıran, bir kısmı sökülmüş olan duvar tamamlanmıştır. Makdasın yıpranmış olan *mikve havuzu* onarılmış ve sıvanmıştır.
- Türbe bölümündeki mezar kaldırılmamış, mezar taşında temizlik ve tamirat yapılmıştır.

- Bütün mekânlarda zemin kotu ayarlanıp, zemin taş kaplaması yapılmıştır. Atık suyun açıktan gitmesini sağlayacak arklar düzenlenmiştir.
- Sıcaklıkta mekânın merkezine aslına uygun olan bir göbek taşı ve fıskiye yerleştirilmiştir (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 - Sıcaklıkta Yeni Göbek Taşı Düzenlemesi (2020)

- Sıcaklık ile külhan arasındaki duvarın sökülmesi tamamlanmıştır.
- Külhan'ın çökmüş olan zemin döşemesi onarılmıştır. Tavan sıvası sökülerek, uygun sabun sıva yapılmış, sıvasız bölümler de aynı şekilde sıvanarak tamamlanmıştır.
- Ocaklık bölümü ve bu kısmın küllükle bağlantısı düzenlenerek tamiratlar yapılmıştır.
- Külhan giriş kapısı yenilenmiş, girişe taş eşik eklenerek yağmur suyu girişi kontrol altına alınmıştır (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 - Külhan Girişi (2020)

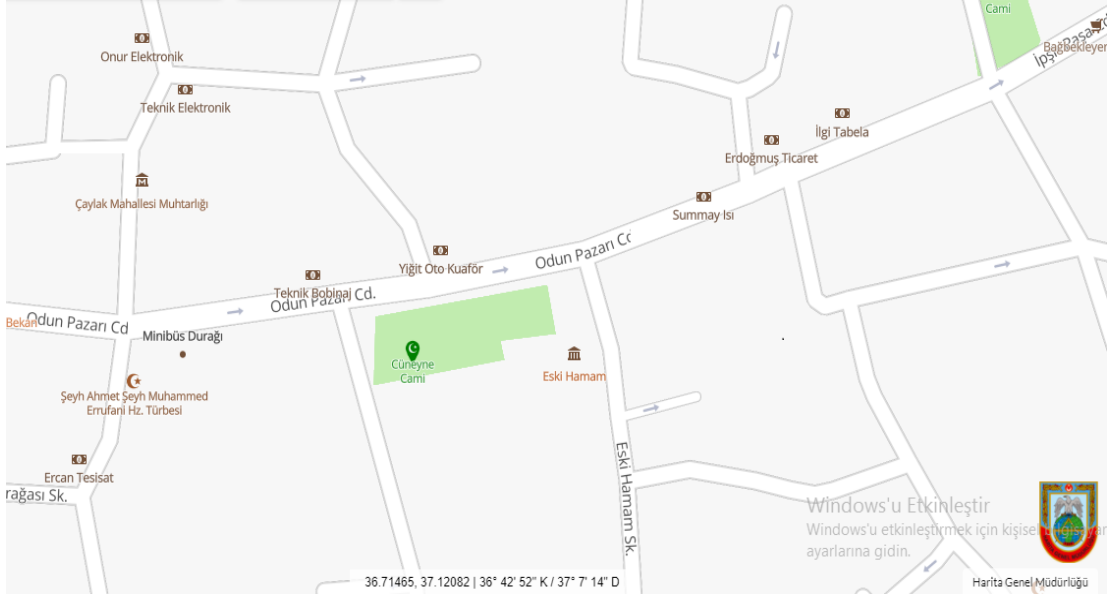
- Su deposu ve sıcak su kazanı olan bölümler ıslah edilmiş, gerekli tamirat ve tesisatlar yapılmıştır.
- Mevcut teras çatı kaplaması olan beton şap tamamen sökülüp, altından çıkan bozuk katmanlar temizlenmiş ve çatının özgün kotu ortaya çıkarılmıştır. Ardından yüzey düzeltilerek üzerine su yalıtımı ve koruyucu katmanlar uygulanmıştır.
- Kubbeler üzerindeki çimentolu sıvalar sökülmüş, üzerleri geleneksel *kursümbül* harcıyla sıvanmıştır.
- Tuğla dokusunda onarım gerektiren yerler düzenlenip, gereken tamiratlar yapıldıktan sonra yeni filgözü camları yerleştirilmiştir.
- Ilıklık, sıcaklık ve külhan kısımlarının üzerine çatı çepeçevre kesme taş silme ile çevrenenip, yağmur suyu ilave olarak yapılan çörtlenlere yönlendirilmiştir.
- Baca gövdesinde gerekli temizlik ve tamiratlar yapılmış, üzerine kesme taş şapka yerleştirilmiştir.
- Arka bahçeye geçiş noktasına bir ahşap kapı eklenmiştir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 - Güney Cephe, Yeni Ahşap Kapı (2020)

4.4. Yapının Yeni İşleviyle Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesi

Eski Hammam Restoran, Cüneyne Camii ve *Yaren Taş Mekânlar* adıyla restoran olarak kullanılan tarihî yapının çevrelediği bir alan içerisinde, Kilis'in eski kent merkezinde yer almaktadır. Şekil 4.18'de yapı çevresindeki hâkim yollar ve yapıyla bağlantıları görülmektedir.

Şekil 4.18 - Eski Hamam'ın Kilis Kent Merkezindeki Konumu (Harita Genel Müdürlüğü)

Taşıt ve yaya ulaşımına oldukça elverişli bir konumda bulunan yapının bünyesinde otopark alanı mevcut değildir. Ön bahçede, alt kotta kalan giriş kapısına engelli erişiminin sağlanması için bir rampa yapılmıştır. Yapının kendine ait bahçelerinin olması, yan bahçede restorana ait oturma alanlarının yer alması, restoran işlevine uyumluluk açısından olumlu bulunmuştur.

4.4.1 Yapının restoran işlevine uygunluğunun analizi

Mevcut yapının yeni işlevle uyumunu değerlendirebilmek için, öncelikle yeni işlevin mekânsal gerekliliklerinin belirlenmesi gerekmektedir.

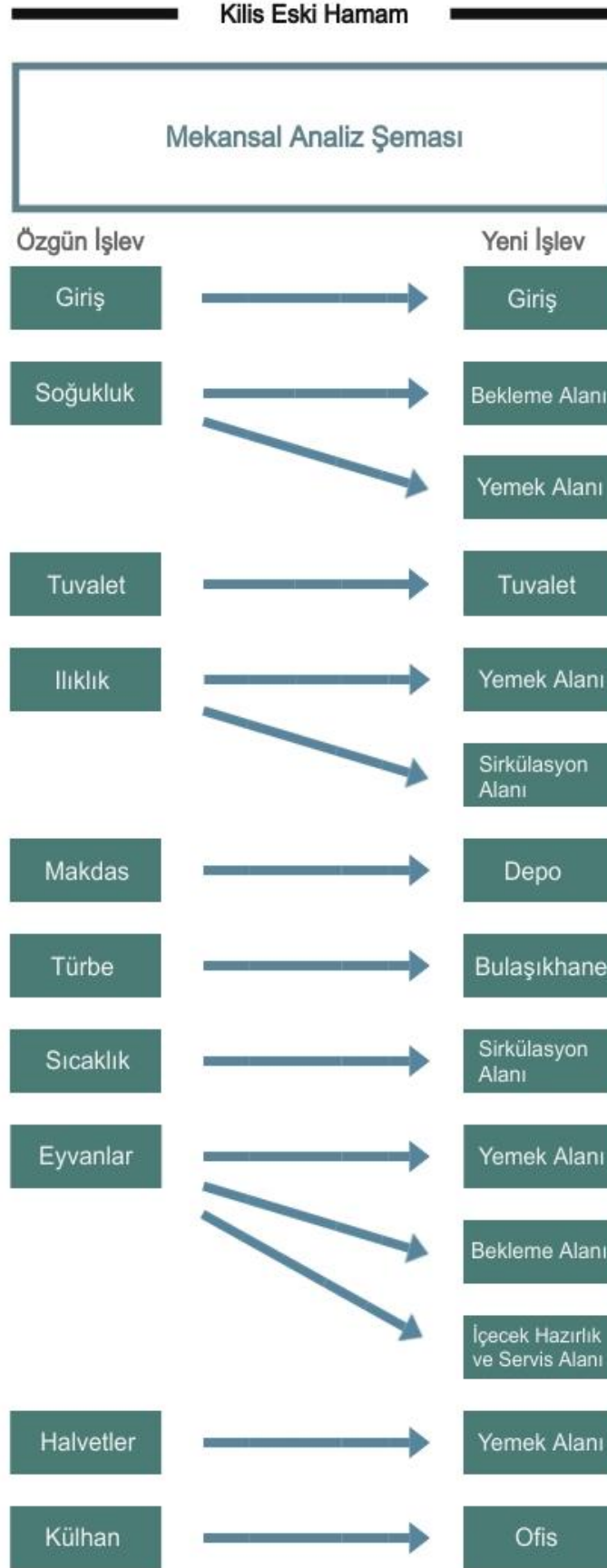
Restoran, kullanıcıların dışarıda yemek yeme ihtiyaçlarını giderdikleri mekânlara verilen genel isimdir. Servis şekilleri, oturma düzenleri, yemek çeşitleri, buldukları konum bakımından çeşitlilik gösterirler. Bir restoran için ihtiyaç duyulan ana mekânlardan bazıları şunlardır: giriş holü, bekleme alanı, kasa, yeme/içme alanı, yiyecek hazırlık ve servis birimi, içecek hazırlık ve servis birimi, tuvaletler, depo (Tablo 4.1). Ancak bir restoran projesinde, bu mekânların hepsi bir arada bulunmayabilir. Projenin büyüklüğüne ve restoranın türüne göre ihtiyaç duyulan mekânlar değişkenlik gösterir.

Tablo 4.1 - Restoran Projesi Mekânsal Gereksinimleri

Mekân	İşlev
Giriş holü	İç mekâna geçiş alanı
Bekleme alanı	Sıra bekleyen müşterilerin oturdukları alan
Kasa	Ödeme işlemlerinin yapıldığı alan
Yeme-içme alanı	Yeme-içme eylemlerinin gerçekleştiği; giriş ve bekleme alanının bittiği yerde başlayıp, mutfak ve servis alanlarının başladığı yerde nihayet bulan alan
Yiyecek hazırlık ve servis birimi	Mutfağın ve yiyecek-içecekler için gerekli depoların bulunduğu alan
İçecek hazırlık ve servis birimi	İçeceklerin hazırlandığı alan
Tuvaletler	Müşteriler ve çalışanlar için kullanılacak olan tuvalet ve lavabolar
Depo	Çeşitli eşya ve ekipmanların saklandığı yer

Belirlenen restoran ihtiyaç programı ve mevcut yapıda bu işlevlerin karşılanmasına yönelik yapılan analizler sonucunda, özgün işlev ve yeni işleve yönelik kullanımların dağılımları Şekil 4.19'da yer almaktadır.

Şekil 4.19 - Eski İşlev-Yeni İşlev Mekânsal Analiz Şeması

4.4.2. Yapının mekânsal dönüşümünün uygunluğunun analizi

Giriş: Eski Hamam'a giriş, kuzey cephesindeki kapıdan yapılmaktadır ve restoran işleviyle yeniden kullanımda bu durum değişmemiştir. Fakat giriş holü özgün işlev gereği bir dehliz gibi tasarlandığından (Şekil 4.20), restoran girişi olmak için uygun ölçülerde değildir. Yeniden kullanıma uyarlanırken restoran projelerinde elzem olan bir servis girişi de verilememiştir. Ayrıca yan bahçede mevcut yapıda çözülemeyen “yiyecek hazırlık ve servis birimi” ihtiyacını karşılamak amacıyla bir ek yapı inşa edilmiştir. Bu ek yapının mevcut yapıyla doğrudan bağlantısının olmaması, yani servis edilecek yemeklerin ek yapıdan çıkarılıp bahçeden geçilerek giriş kapısından içeri getirilmesi ciddi problem arz etmektedir.

Giriş holü, müşteri giriş-çıkışı ile yemek servisi eylemlerinin uygunsuz şekilde kesişmesinden ötürü işlevsel açıdan restoranın en sorunlu mekânıdır denilebilir.

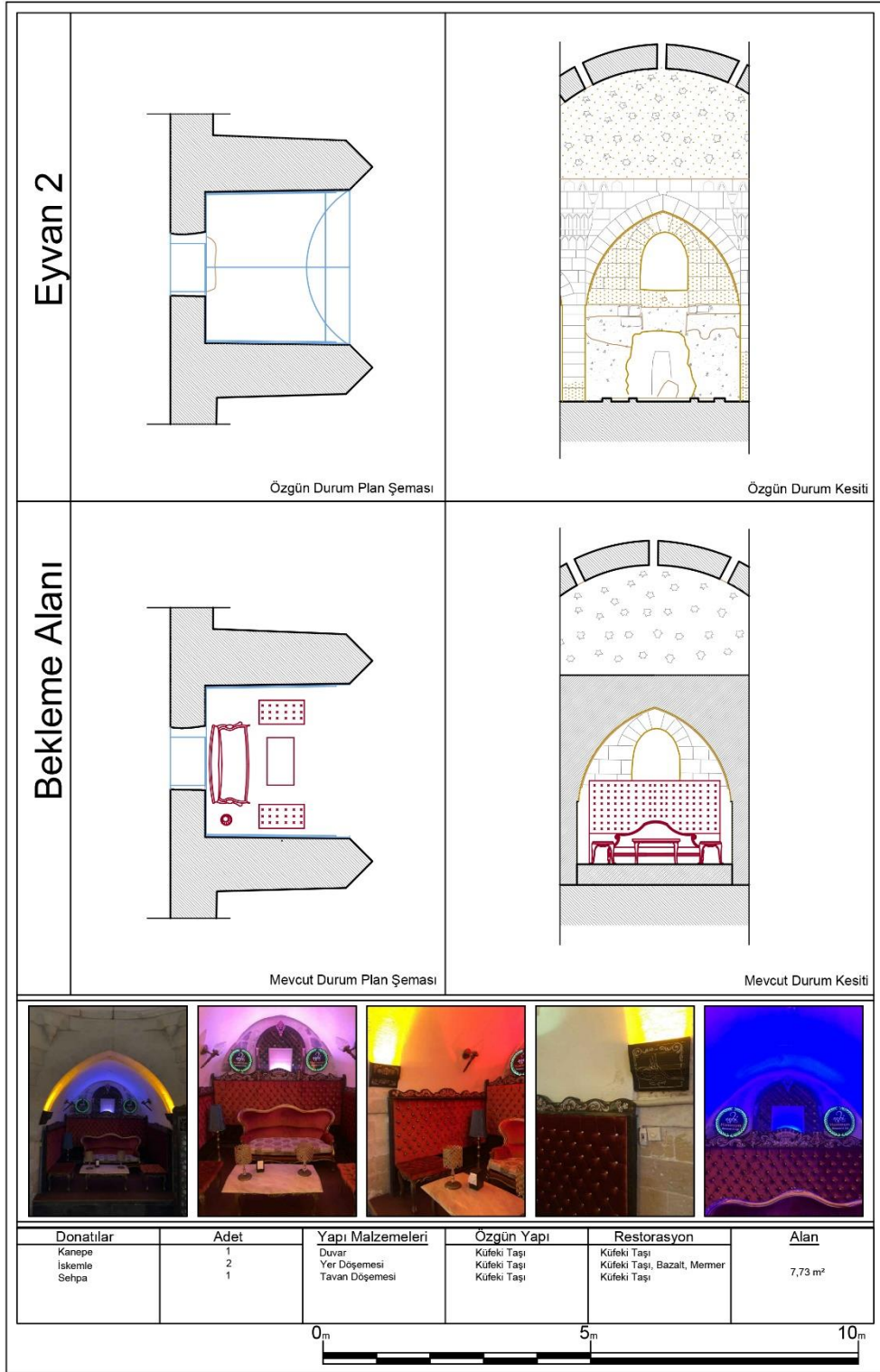

Şekil 4.20 - Restoran Girişi. (2020)

Oturma ve bekleme alanları: Soğukluğun merkezindeki süs havuzunun yanına iki berjer ve bir sehpa koyularak, kubbealtı ana mekân oturma ve bekleme alanı olarak düzenlenmiştir.

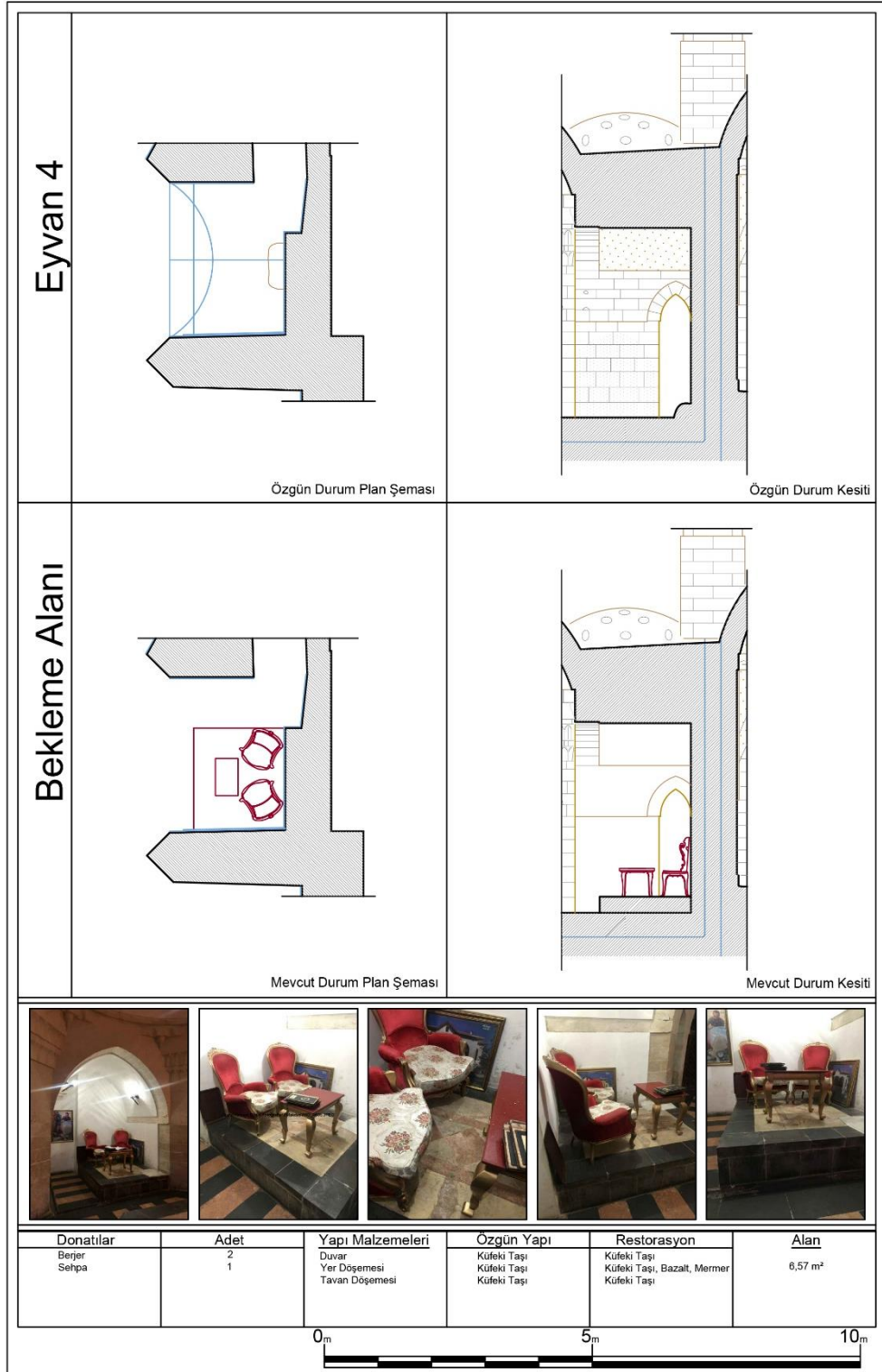
Sıcaklığın alt mekânlarından Eyvan 4 ve Eyvan 2 de oturma ve bekleme alanları olarak düzenlenmişlerdir. Bir kanepa, iki iskemle ve bir sehpanın konulduğu Eyvan 2'de, zemin halıyla kaplanmıştır (Tablo 4.2).

Tablo 4.2 - Eyvan 2 Mekânsal Dönüşüm Şeması

Eyvan 4'teki donatılar ise iki berjer ve bir sehpadan ibaret olup, yükseltilmiş döşeme üzerindedirler (Tablo 4.3)

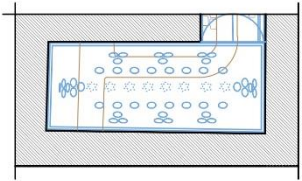
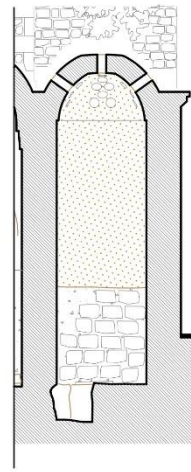
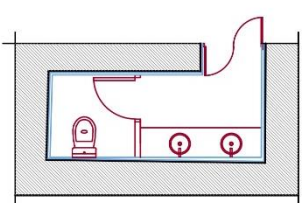
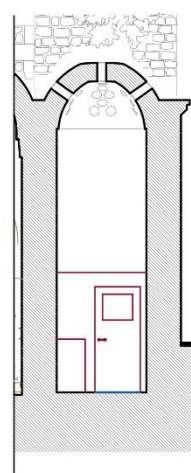

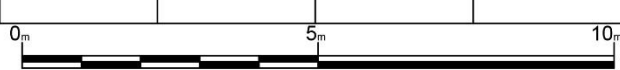
Tablo 4.3 - Eyvan 4 Mekânsal Dönüşüm Şeması

Tuvaletler: Eski Hammam Restoran takriben 120 kişilik bir işletme kapasitesine sahiptir. Bir tuvalet kabini ve iki lavabodan ibaret olan mevcut tuvalet ise sadece 5,61 m² büyüklüğündedir (Tablo 4.4). Ayrıca restoranlarda erkekler tuvaleti,

kadınlar tuvaleti ve personel tuvaleti olmak üzere ayrı hacimler tasarlanması gerektiğinden tuvalet düzenlemesi her açıdan yetersizdir.

Tablo 4.4 - Tuvalet Mekânsal Dönüşüm Şeması

Tuvalet					
	Özgün Durum Plan Şeması	Özgün Durum Kesiti			
Tuvalet					
	Mevcut Durum Plan Şeması	Mevcut Durum Kesiti			
					
Donatılar	Adet	Yapı Malzemeleri	Özgün Yapı	Restorasyon	Alan
Lavabo Klozet	2 1	Duvar Yer Döşemesi Tavan Döşemesi	Küfeki Taşı Küfeki Taşı Küfeki Taşı	Fayans Seramik Küfeki Taşı	5,61 m ²
					

Yiyecek Hazırlama ve Servis Birimi: Eski Hamam'ın mutfak ve servis alanı için uyarlanabilir bir mekânının olmaması nedeniyle bahçesinde 6x9 m. ölçülerinde dikdörtgen biçiminde prefabrik bir bina inşa edilmiştir (Şekil 4.21).

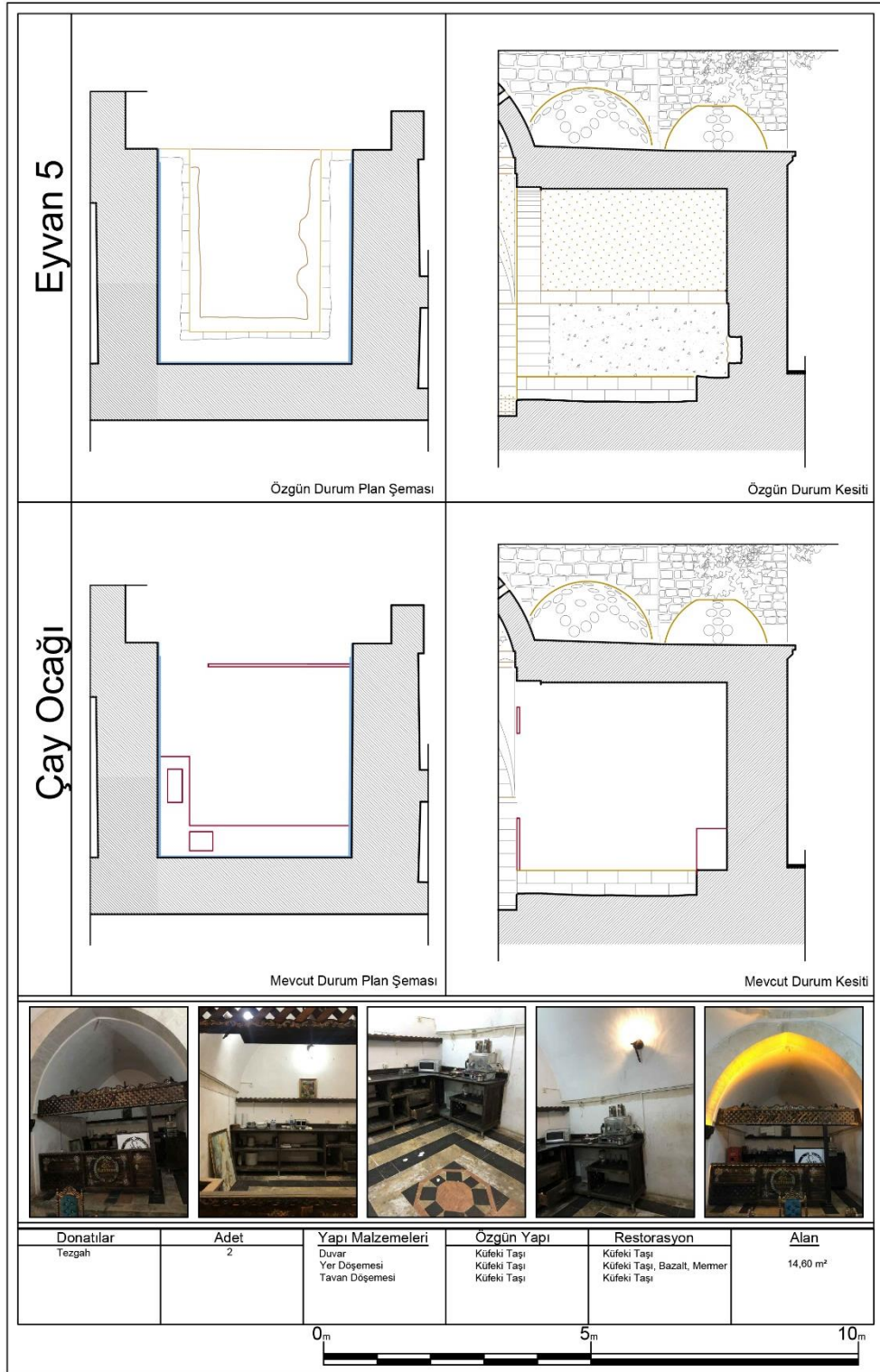
Şekil 4.21 - Yiyecek Hazırlama ve Servis Birimi. (2020)

İçecek Hazırlama ve Servis Birimi: Ilıklığa ait Eyvan 5, içecek hazırlama ve servis birimine dönüştürülmüştür (Tablo 4.5).

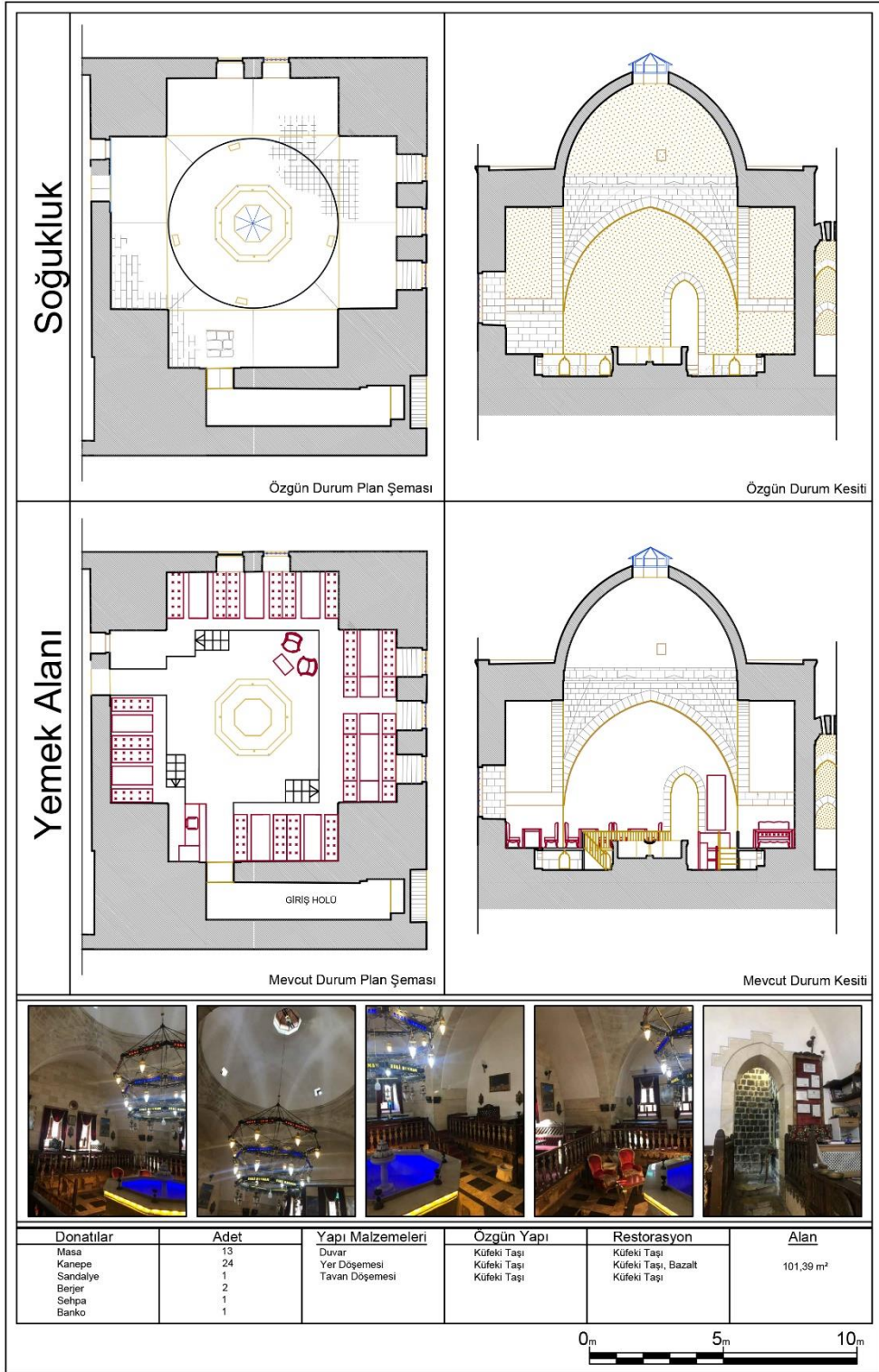
Yeme-içme alanları: Soğuklukta orta mekânın etrafı; ılıkılıkta kubbe altına tekabül eden orta mekân, yine ılıkılığın alt mekânlardan Eyvan 6 (Tablo 4.8); sıcaklık bünyesindeki Eyvan 1 (Tablo 4.11), Eyvan 3 (Tablo 4.10), Halvet 1 (Tablo 4.13), Halvet 2 (Tablo 4.12), Halvet 3 (Tablo 4.9) ve Halvet 4 yeme-içme alanları olarak düzenlenmiştir.

Soğuklukta, ahşaptan yapılmış platformların üstünde masa ve kanepeler sırt sırta döşenmiştir (Tablo 4.6). Mekânın merkezindeki süs havuzunun ortasına mermer bir fiskiye ilave edilmiş, ayrıca havuz parapetinin üstü yapıştırma yöntemiyle yine mermer ile kaplanmıştır. Mermerin alt hizasına, havuz çevresini dolaşan LED tipi aydınlatma armatürleri eklenmiştir. Duvardaki pencereler ve kubbedeki filgözleri vasıtasıyla doğal ışık alan mekâna, yapay aydınlatma sağlamak için kubbeye monte ferforje bir avize ve duvarlara aplikler yerleştirilmiştir.

Tablo 4.5 - Eyvan 5 Mekânsal Dönüşüm Şeması

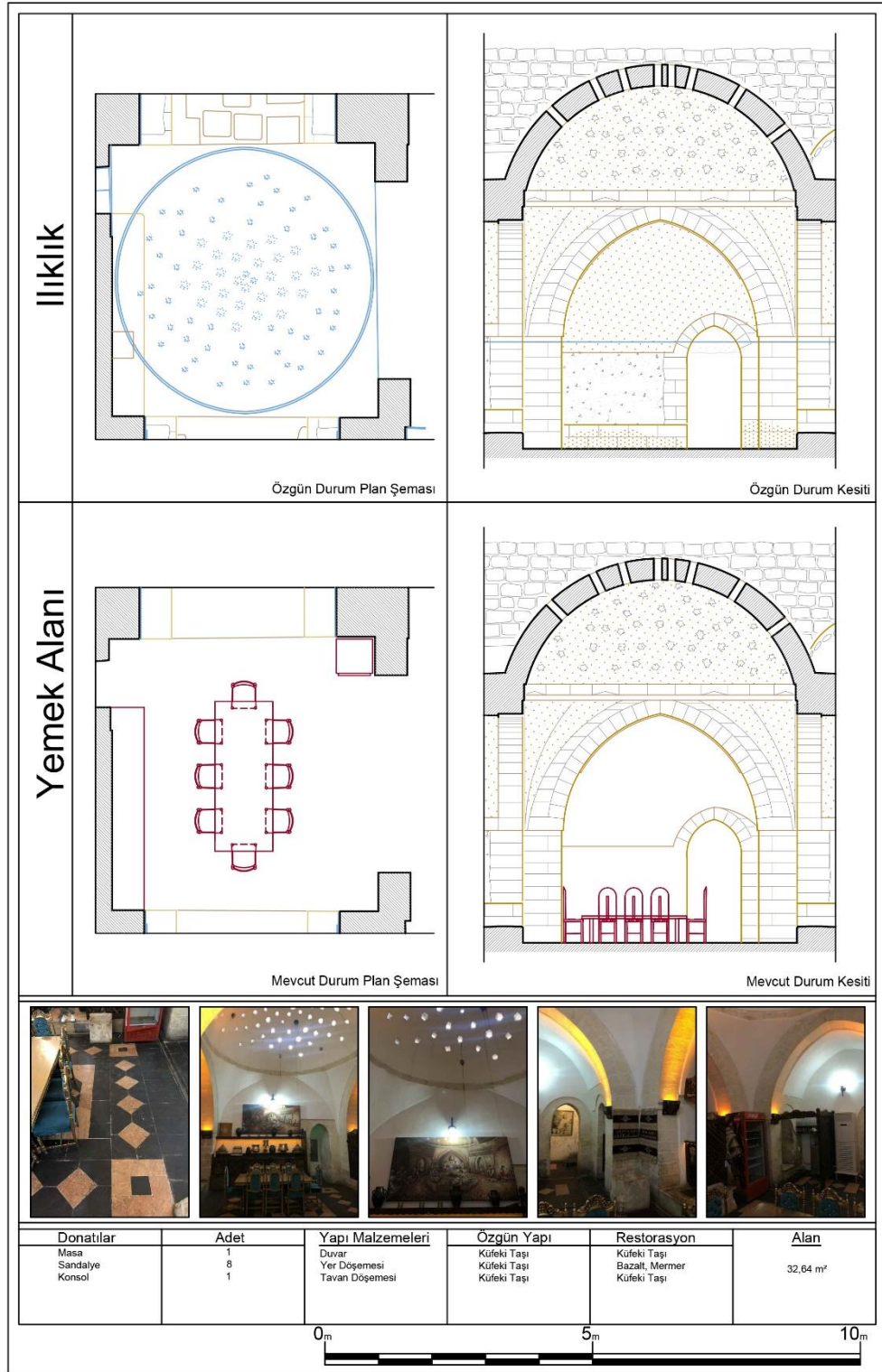

Tablo 4.6 - Soğukluk Mekânsal Dönüşüm Şeması

İlıklıkta ise, mekânın merkezine ağaç ve suntuadan yapılmış bir masa ve sandalyeler konulmuştur (Tablo 4.7)

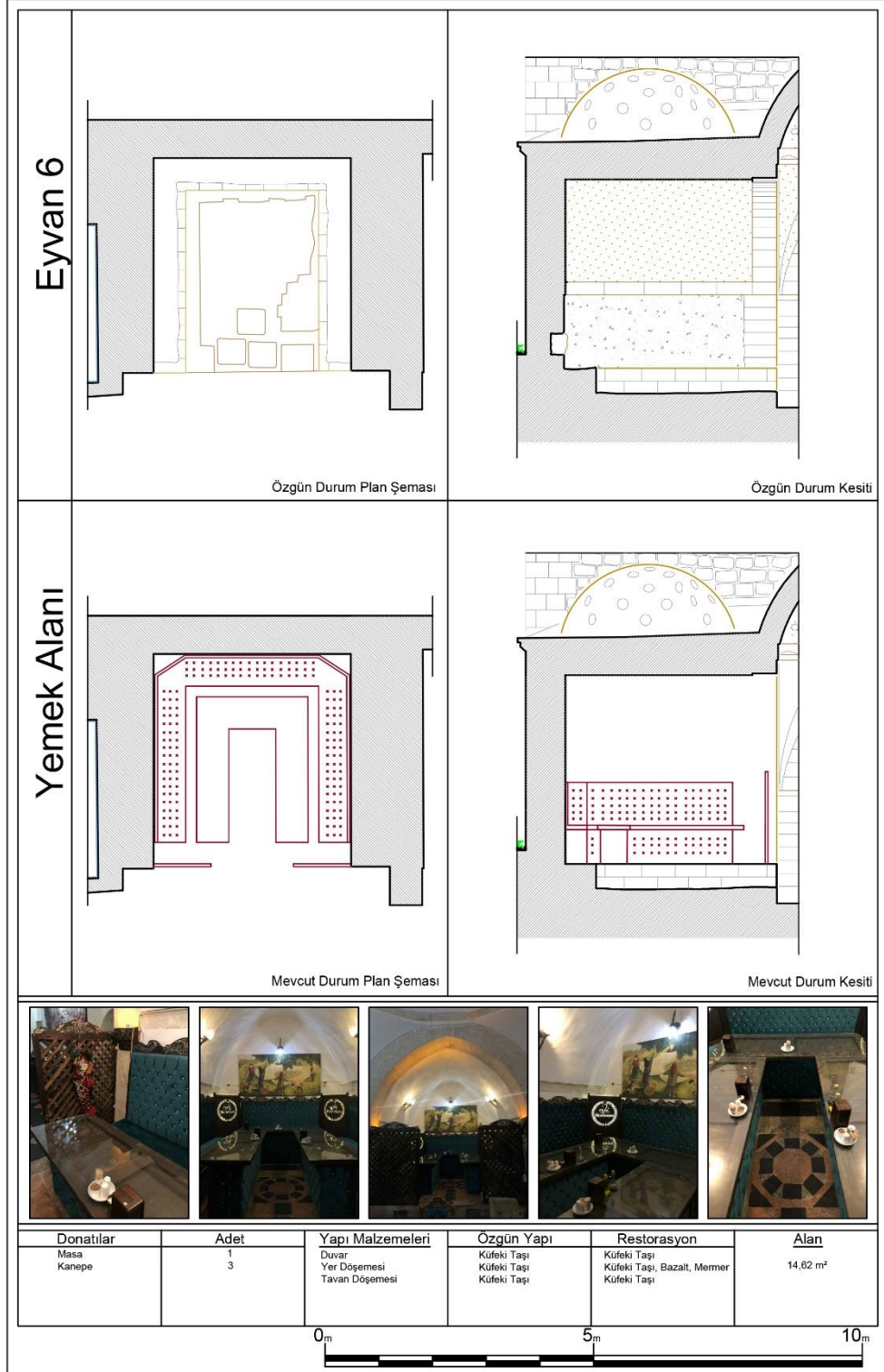
Tablo 4.7 - Ilıklık Mekânsal Dönüşüm Şeması

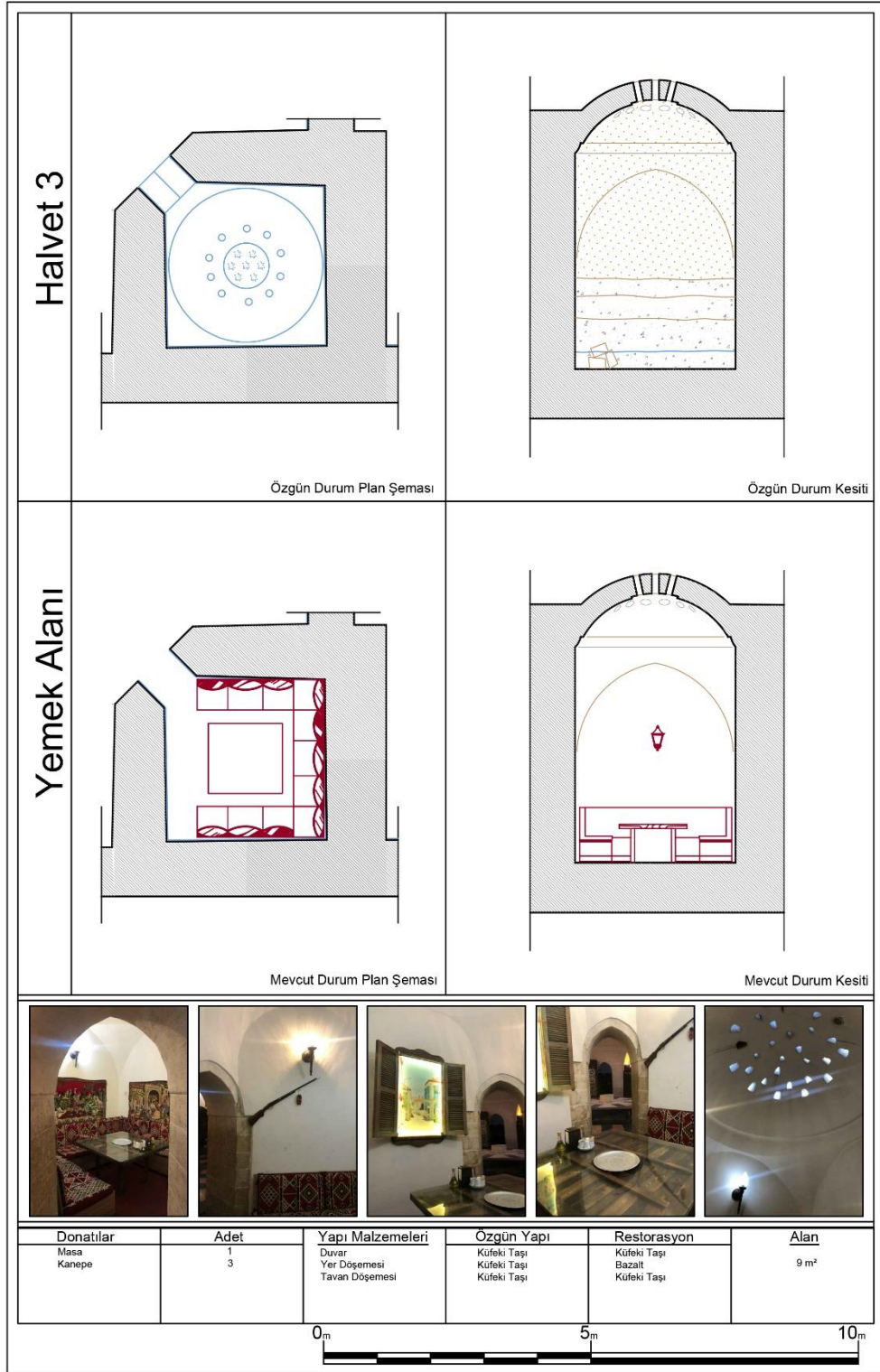
Bunların dışındaki her yemek alanında (Halvet 4 istisna olmak üzere) altı MDF'den, üstü doğal ağaçtan yapılmış, kadife kumaş kaplı sedirler kullanılmıştır. Mekân boyutlarına göre sipariş edilen bu oturma elemanları, uygun boyutlardaki masalar etrafında U şeklinde birleştirilmişlerdir. Bütün bu donatılar demonte olup,

koruma ilkelerine uygun olarak istendiği anda yapıya zarar vermeden kaldırılabilir elemanlardır.

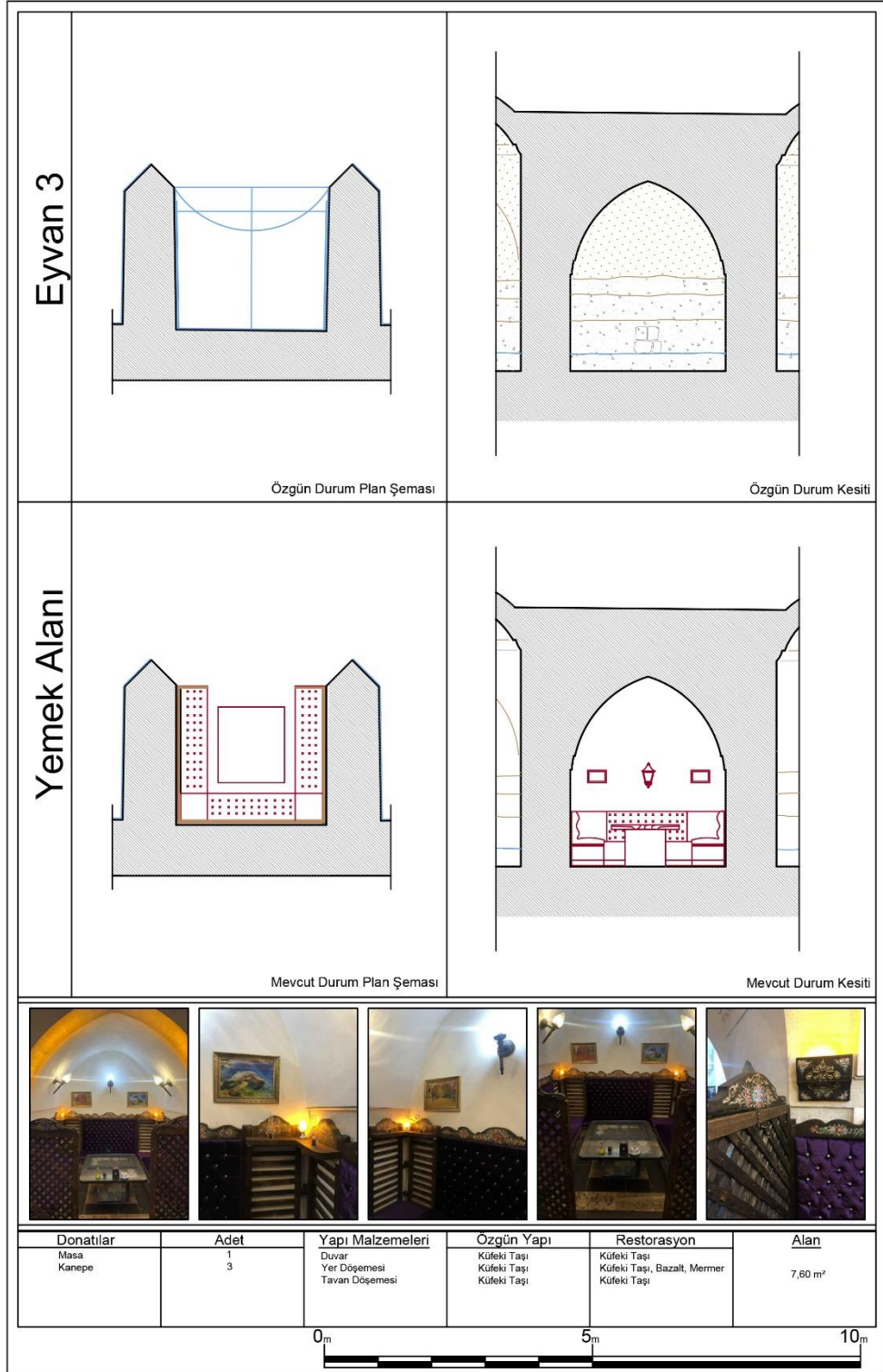
Tablo 4.8 - Eyvan 6 Mekânsal Dönüşüm Şeması

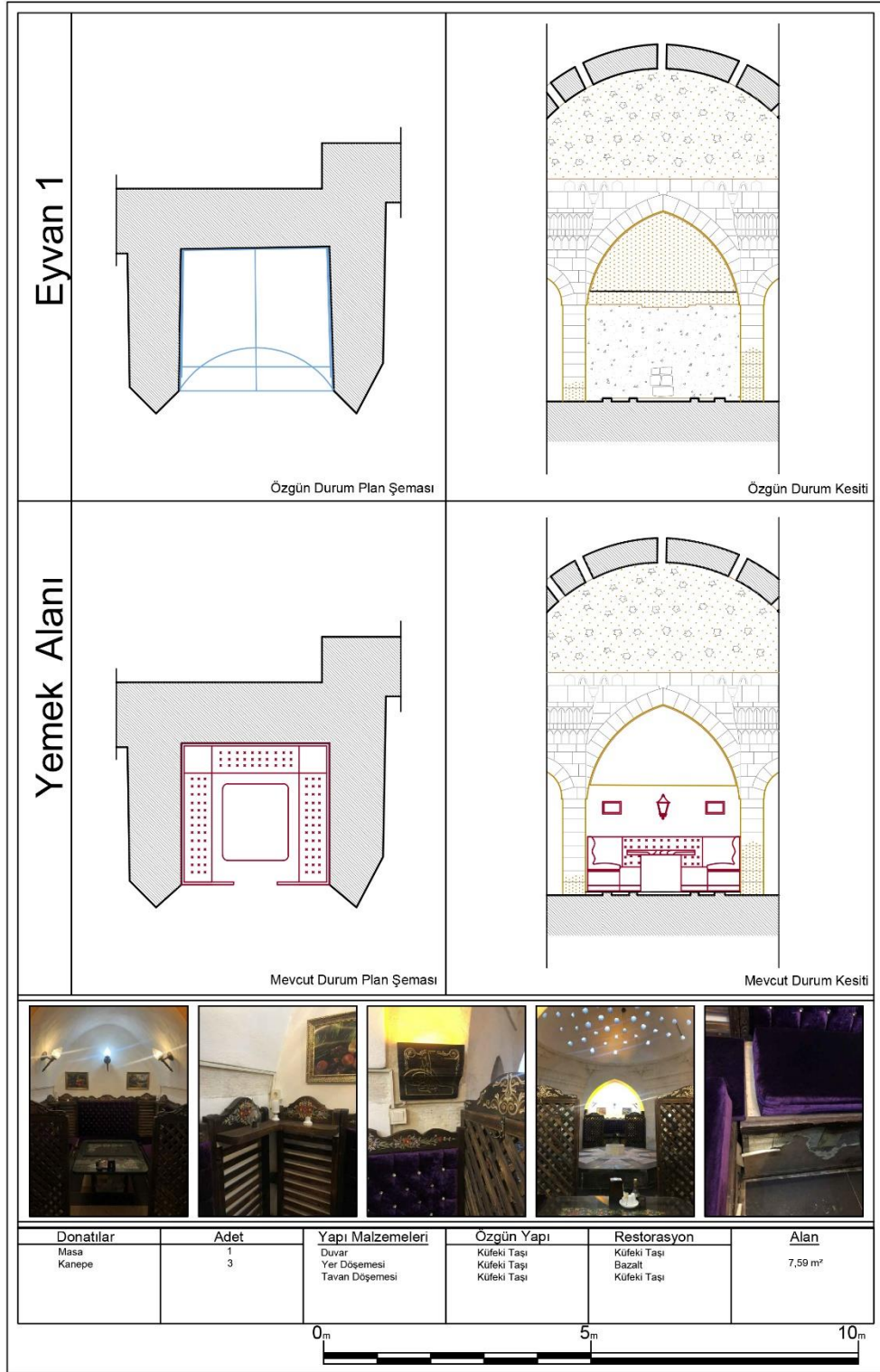
Tablo 4.9 - Halvet 3 Mekânsal Dönüşüm Şeması

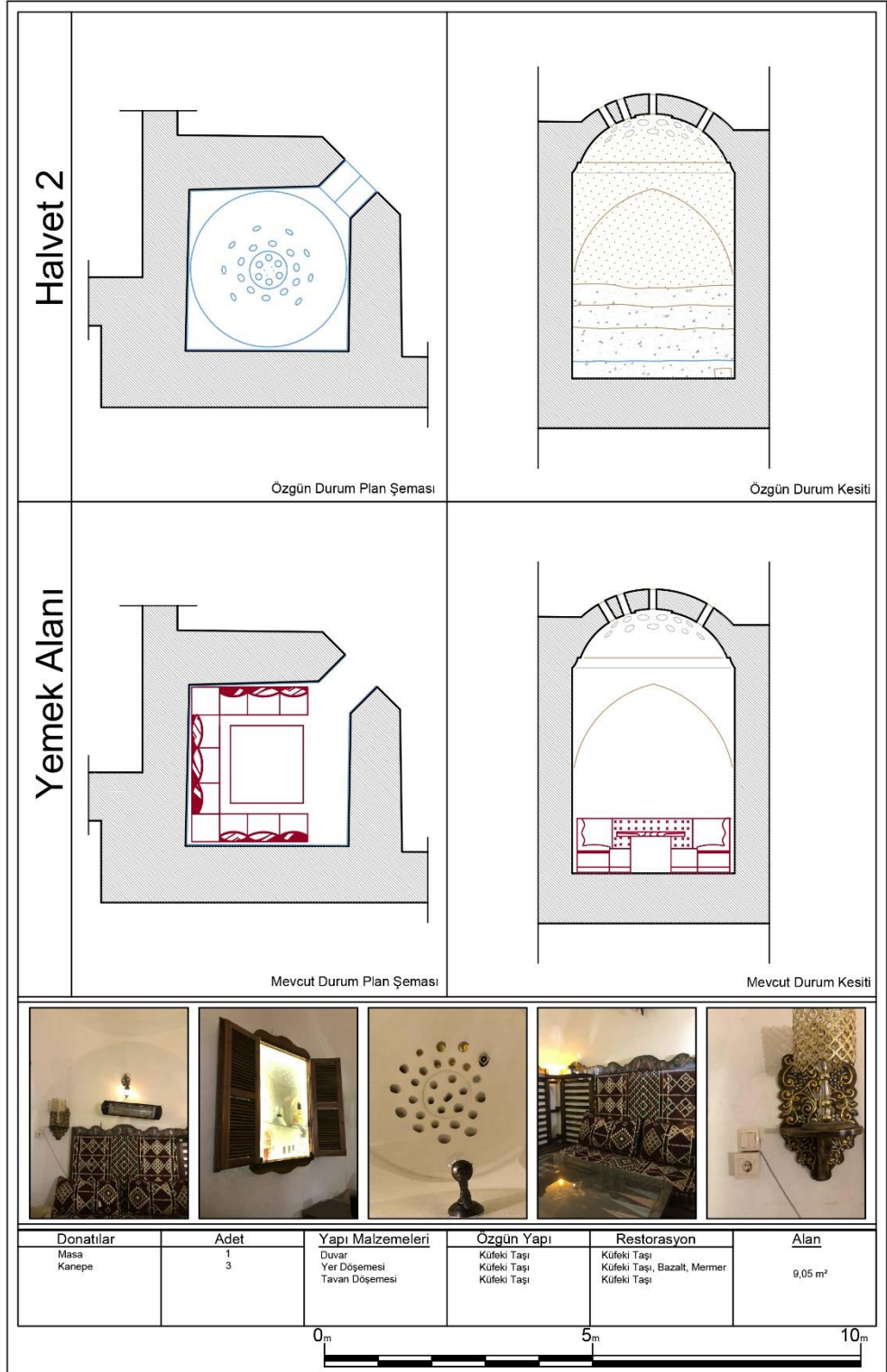
Tablo 4.10 - Eyvan 3 Mekânsal Dönüşüm Şeması

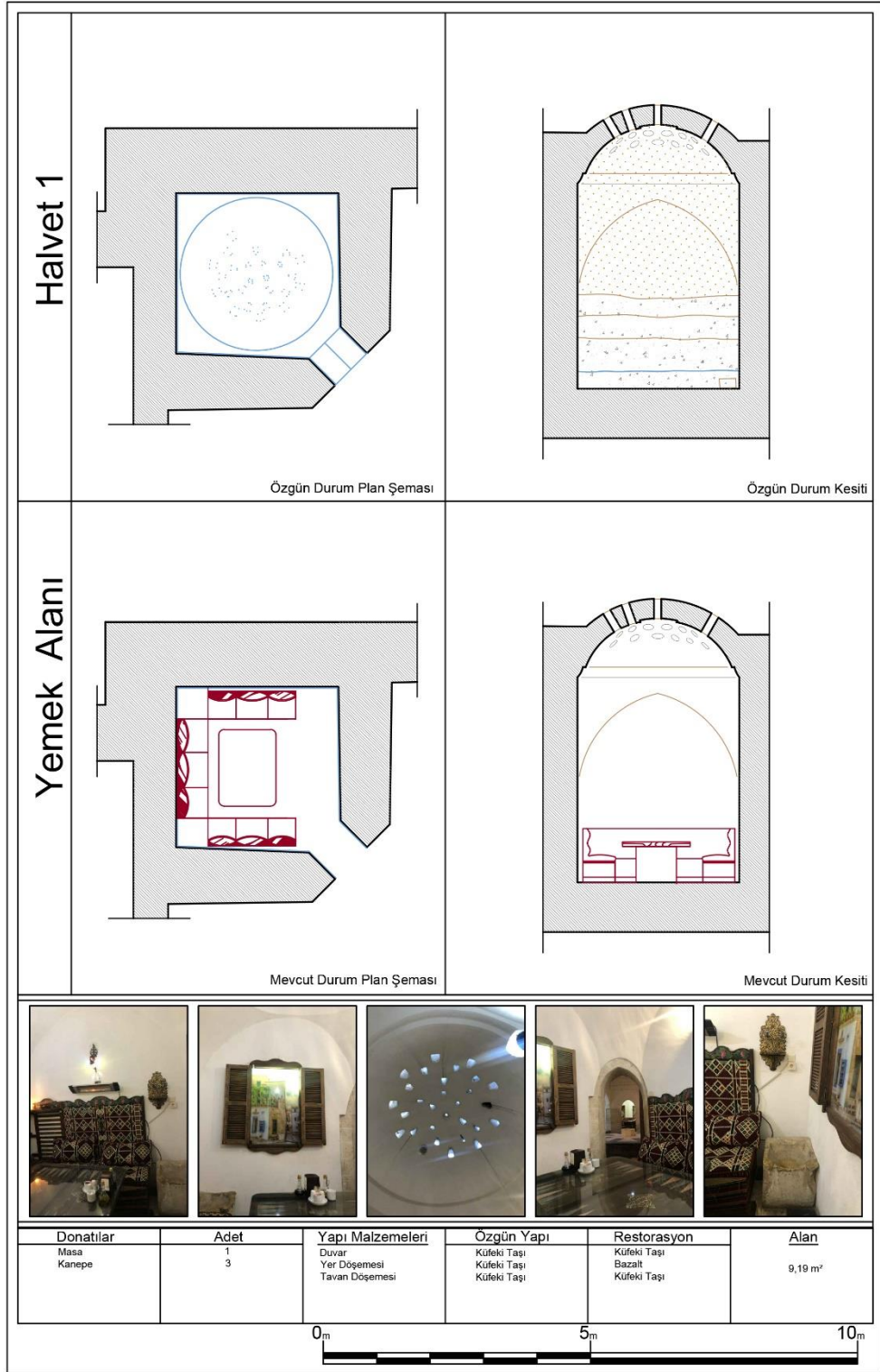
Tablo 4.11 - Eyvan 1 Mekânsal Dönüşüm Şeması

Tablo 4.12 – Halvet 2 Mekânsal Dönüşüm Şeması

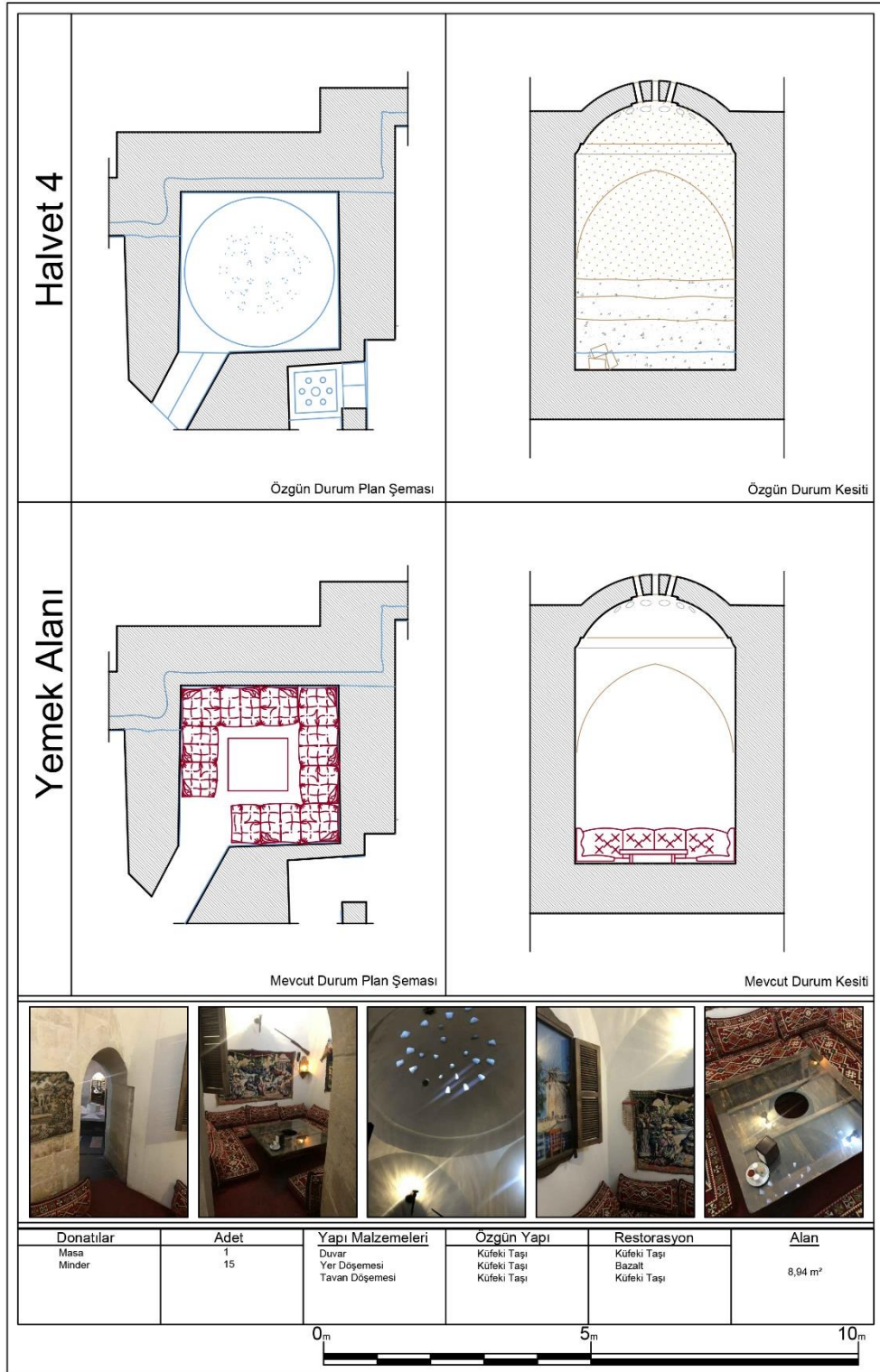

Tablo 4.13 - Halvet 1 Mekânsal Dönüşüm Şeması

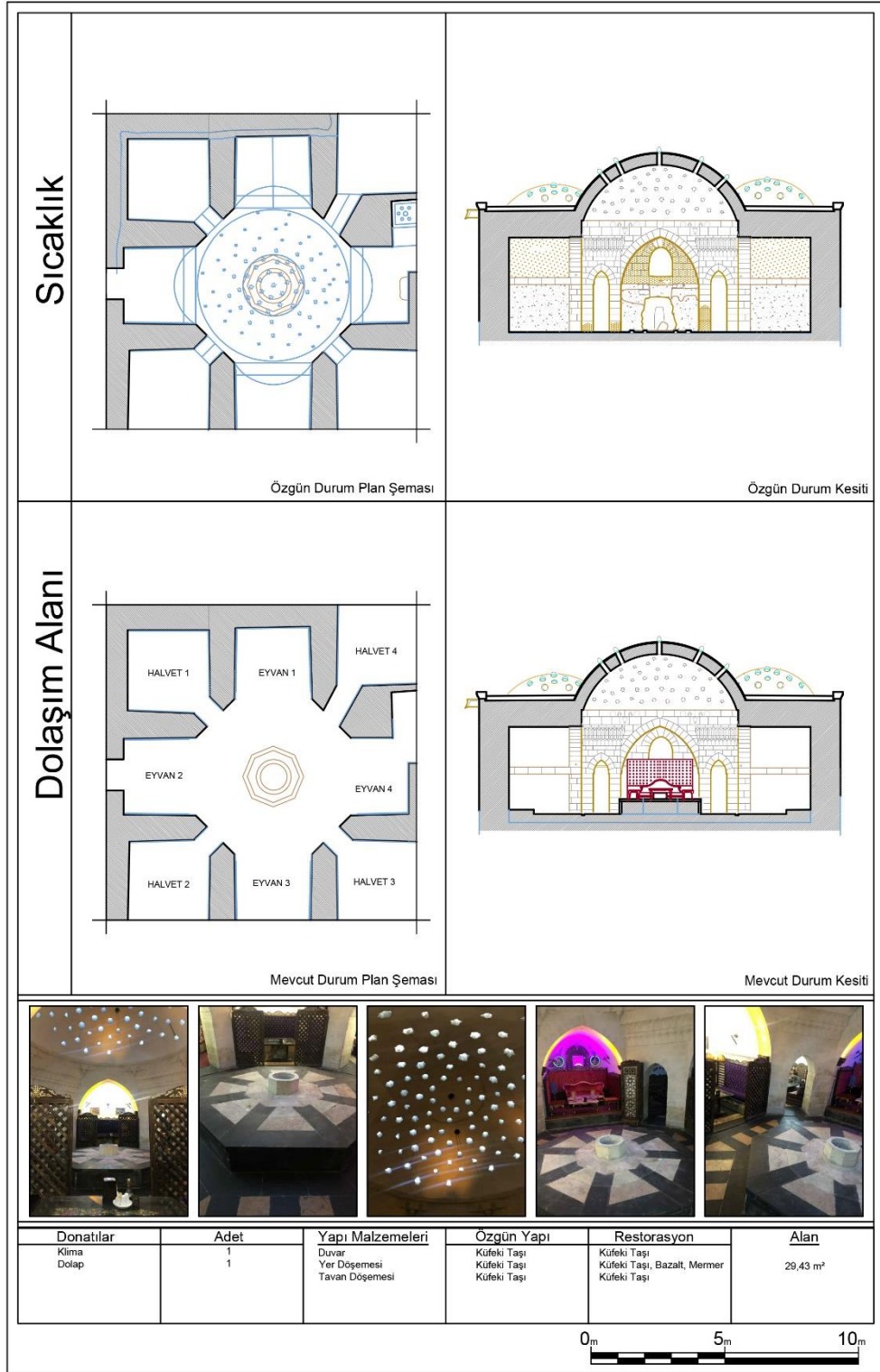
Sıcaklığın alt mekânlarından olan Halvet 4 ise “şark odası” tarzında döşenmiş, halıyla kaplanmış zemin üzerine alçak bir masa konulup etrafına oturmak ve yaslanmak için minderler döşenmiştir (Tablo 4.14).

Tablo 4.14 - Halvet 4 Mekânsal Dönüşüm Şeması

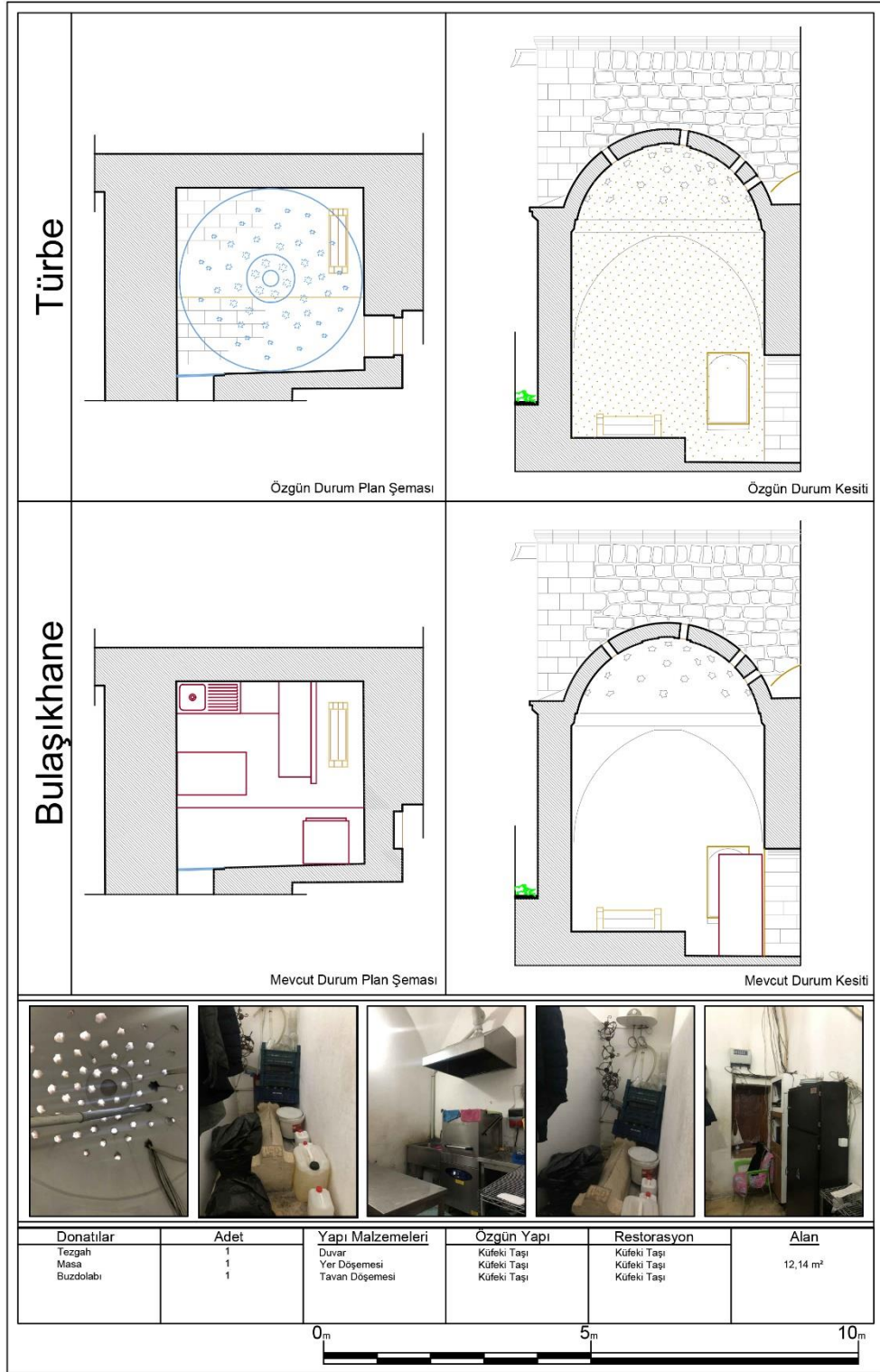
Dolaşım alanı: Sıcaklık orta mekân sirkülasyon için kullanılmaktadır. Buraya salon tipi bir klima ve bir küçük dolap konulmuştur (Tablo 4.15).

Tablo 4.15 - Sıcaklık Mekânsal Dönüşüm Şeması

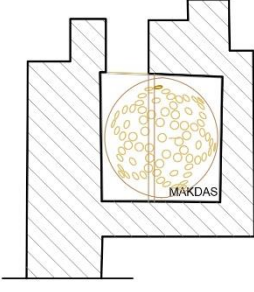
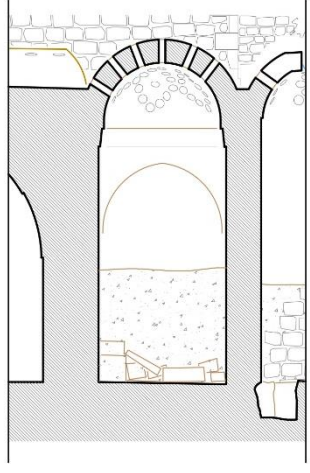
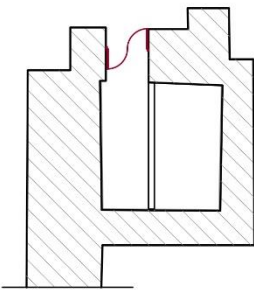
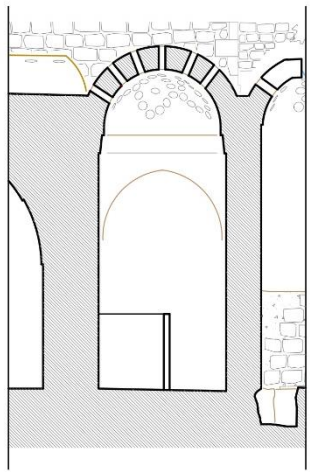

Bulaşikhane: Ilıklığın bir alt mekânı olan “türbe” bulaşikhaneye dönüştürülmüştür. Bu mekâna türbe denmesinin sebebi, içinde kime ait olduğu bilinmeyen bir mezar bulunmasıdır. Bu mezar restorasyon sırasında kaldırılmamış olup, Tablo 4.16’da görüldüğü üzere bulaşikhane biriminin içinde kalmıştır.

Tablo 4.16 - Türbe Mekânsal Dönüşüm Şeması

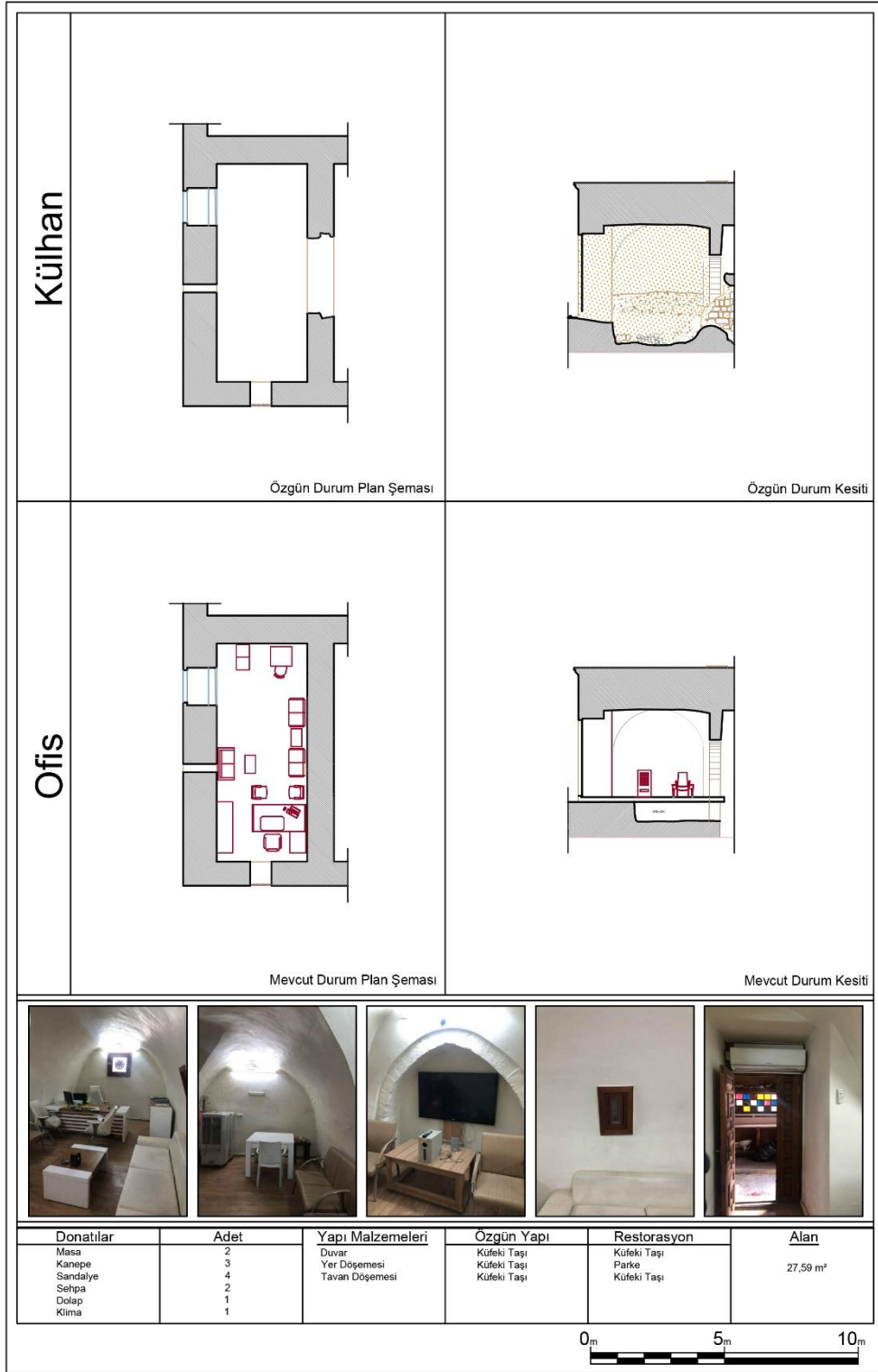
Depo: Ilıklığın bir başka alt mekânı olan makdas genellikle boş kalmakla beraber ihtiyaç halinde depo olarak kullanılmaktadır (Tablo 4.17).

Tablo 4.17 - Makdas Mekânsal Dönüşüm Şeması

Makdas					
	Özgün Durum Plan Şeması	Özgün Durum Kesiti			
Depo					
	Mevcut Durum Plan Şeması	Mevcut Durum Kesiti			
					
Donatılar	Adet	Yapı Malzemeleri	Özgün Yapı	Restorasyon	Alan
-	-	Duvar Yer Döşemesi Tavan Döşemesi	Küfeki Taşı Küfeki Taşı Küfeki Taşı	Küfeki Taşı Küfeki Taşı Küfeki Taşı	4,37 m ²
0m			5m		10m

Ofis: Özgün işlevde küçük bir pencereyle sıcaklık bölümüne açılan külhan, bu ara pencere iptal edilerek ofis olarak düzenlenmiştir. Girişi ise yapının güney cephesinde açılan bir kapıdan verilmiştir (Tablo 4.18).

Tablo 4.18 - Külhan Mekânsal Dönüşüm Şeması

4.4.3. Yapıya yeni işlev gereği yapılan müdahalelerin tespiti

Yeniden kullanıma uyarlama aşamasında ve kullanım sürecinde Eski Hamam'a birçok müdahalede bulunduğu tespit edilmiştir (Tablo 4.19).

Tablo 4.19 - Eski Hamam'a Yeniden Kullanım Sürecinde Yapılan Müdahaleler

Mekânsal Kurguya Yapılan Müdahaleler	<ul style="list-style-type: none">• Yapının özgün işlevi ile yeni işlevi tamamen farklı olduğu için mekânsal kurguya ciddi müdahalelerde bulunulmuştur. Restoran olarak kullanımında tuvalet hariç yeni işlev verilmeyen mekân yoktur.
Tesisat Sistemine Yapılan Müdahaleler	<ul style="list-style-type: none">• Elektrik ve su tesisatı çekilmiş, teknolojik donatılar ve çağdaş malzemeler kullanılmıştır.
Yapı Cephesine Yapılan Müdahaleler	<ul style="list-style-type: none">• Pencerelemlere renkli camlar takılmış, cepheyi aydınlatmak için LED wallwasher armatürleri kullanılmış, ön cephede çatı üstüne bir isim tabelası yerleştirilmiştir.
Yakın Çevreye Yapılan Müdahaleler	<ul style="list-style-type: none">• Yan bahçeye ek yapı yapılmıştır.• Arka bahçe kafe olarak düzenlenmiş, girişine ahşap bir kapı eklenmiştir.• Batı cephesinde, dış duvarın bitişiğine çocuk oyun alanı yapılmıştır.• Yan bahçede oturma alanları düzenlenmiş ve bunların üstüne polikarbon sundurma çatı yapılmıştır.

Yapı ve yakın çevresinde gözlem yoluyla elde edilen veriler, uluslararası koruma ölçütleri baz alınarak analiz edilmiş ve yapının yeni işleviyle kullanımı seçilen performans kriterlerine göre *olumlu*, *kısmen olumlu*, *kısmen olumsuz* ya da *olumsuz* olarak değerlendirilmiştir.

4.4.4. Yeni işlevin çevresel performans kriterleriyle değerlendirilmesi

Çevre, bir kültürün, tarihî bir birikimin ifadesidir. İnsana paralel olarak, doğar, büyür, gelişir ve son görüntüsü tıpkı bir insan gibi tüm mevcudiyetinin izlerini taşır. Bu izler; sosyal, kültürel ve ekonomik yapının izleridir ve tarihi çevrenin yapı taşlarıdır (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 205). Dolayısıyla yeniden işlevlendirilecek miras yapılarının strüktür, yapım tekniği, malzeme, tipoloji, süslemeler, kapılar, pencereler

ve diğere işlevsel öğeler gibi estetik ve teorik nitelikleri yanında tekil birer anıt olarak değil, etraflıca ve çevreleriyle birer bütün olarak ele alınmaları gerekmektedir.

Eski Hamam'ın batısındaki 1626 yapım tarihli Cüneyne Camii ve kuzeybatısındaki “Yaren Taş Mekânlar” ismiyle restoran olarak hizmet veren tarihî yapıyla birlikte eski kent merkezinin dokusunun bir parçası olarak algılandığı söylenebilir. Ancak yol kotunun altında kalıyor olması, algılanmasını nispeten güçleştirmektedir.

Şekil 4.22 - Yapı Çevresindeki Tabela Kirliliği (2020)

Bir başka çevresel performans kriteri ise yapıya erişimin kolaylığıdır. Eski kent merkezinde, toplu taşıma hattının üzerinde bulunan yapıya yaya ulaşımı da rahatlıkla sağlanmaktadır. Fakat bünyesinde otopark imkânının olmaması, çevresindeki taşıt yoğunluğu ve yolların darlığı sebebiyle park imkânlarının kısıtlı olması özel araçla erişimi zorlaştırmaktadır.

Mimarî tasarım ve uygulamalarda engelli bireylerin gereksinimlerinin mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir. Dış mekân ile yapı girişi arasındaki kot farkının engelli kullanıcılar için erişilebilir hale getirilmesi amacıyla ön bahçede yapılan rampanın (Şekil 4.23) eğiminin %20 ile belirlenen standartların çok üstünde olması hatalı bir uygulamadır. Ayrıca iç mekânlarda engelli kullanıcılara yönelik herhangi bir destek hizmeti yoktur.

Şekil 4.23 - Engelli Rampası (2020)

Miras yapılarının korunmasında, yapıya ve yakın çevresine yapılacak her türlü müdahale belirli sınırlar dâhilinde olmak durumundadır. Bununla beraber yapı ve yakın çevresinin estetik değerinin artırılması istenmektedir. 1931 Atina Konferansı'nda kabul edilen anıtların korunması ile ilgili raporun 3. maddesinde “sanatsal ve tarihî anıtların çevresinde, her türlü ilan, çirkin elektrik direğinin koyulmasının önlenmesi özellikle önerilir” ibaresi geçer (Erder, 2018: 258).

Yapının bugünkü hâli bu bağlamda ele alındığında, ön cephesinde çatı üstüne yerleştirilmiş olan demir profiller ve delikli sacdan yapılmış büyük isim tabelasının estetik bütünlüğü bozduğu görülmektedir (Şekil 4.24).

Şekil 4.24 - Ana Yoldan Yapının Görünüşü (2020)

Pencerelere takılan renkli camlar, çatı bitiminde demirden bir kornişe monte edilmiş wallwasher aydınlatma, giriş kapısı etrafındaki renkli LED aydınlatma yine yapının özgün cephe karakterini bozan uygulamalardır (Şekil 4.25)

Şekil 4.25 - Yapının Özgün Cephe Karakterine Aykırı Uygulamalar (2020)

Yapı çevresindeki hatalı uygulamalar bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Bahçeye sac ve pleksi malzemeden yapılmış, estetik bütünlüğü bozan aydınlatma elemanları konulmuş (Şekil 4.26), yan bahçedeki oturma alanlarının üstüne demir ve polikarbon malzemeden, ahşap desenine boyalı sundurma çatı yapılmış, renkli camlar kullanılmış (Şekil 4.27), batı cephesinde dış duvarın bitişiğine bir çocuk oyun alanı yapılmıştır. Son olarak arka bahçe girişine ahşap bir kapı eklenmiştir.

Şekil 4.26 - Yan Bahçe (2020)

Şekil 4.27 - Ön Bahçedeki Aydınlatma Elemanları. (2020)

Tablo 4.20’de Eski Hammam Restoran’ın çevresel performans kriterleriyle değerlendirilmesi özetlenmiştir.

Tablo 4.20 - Yeni İşlevin Çevresel Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi

Değerlendirme Kriterleri	Durum	Açıklama
Yapı, parçası olduğu tarihi doku ile birlikte bir bütün olarak ele alınmış mı?	Olumlu	Batısındaki Cüneyne Camii (17. yy) ve kuzeydoğusundaki tarihî yapı ile bütünlük olarak ele alındığı söylenebilir.
Yapıya erişim kolaylıkla sağlanabiliyor mu?	Kısmen Olumsuz	Yapı çevresinde otopark imkânının çok kısıtlı olduğu tespit edildi.
Yapı engelliler açısından erişilebilir mi?	Olumsuz	Tasarlanan engelli rampasının eğimi azami sınırın üstünde olup, ancak yardımla kullanılabilir.
Yapı ve yakın çevresi görsel kirlilik teşkil eden unsurlardan arındırılmış mı?	Olumsuz	Yapının kendisinde ve yakın çevresinde estetik bütünlüğü bozan birçok görsel kirlilik unsuru vardır.

4.4.5. Yeni işlevin işlevsel performans kriterleriyle değerlendirilmesi

Ulusal ve uluslararası koruma ilkelerine göre özgün işlevleriyle kullanımları artık pratik olmayan miras yapılarına yeni işlevler verilmesi uygun görülmele beraber, yapının mekânsal kurgusuna ciddî müdahaleleri gerektirmeyecek işlevler seçilmesi tavsiye edilmiştir. Venedik Tüzüğü'nün 5. maddesi

“Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.” demektedir (Ek 1-Venedik Tüzüğü).

Yeniden kullanılan bir miras yapısının işlevsel performansının yüksek olabilmesi, yapıya özgün işlevine nispeten yakın bir yeni işlev verilmesi ile doğrudan alakalıdır. Zira yeniden kullanılacak miras yapılarında en önemli koşul, yapının yeni işlevi yüklenebilecek olması, özgün plan şemasının ve mekânsal özelliklerinin büyük değişikliklere uğratılmamasıdır. Hamamlar mekân düzenleri ve donanımları özel olan mimarî yapılarıdır ve bu özellikleri korunarak yeniden kullanıma adaptasyonları oldukça güçtür (Ahunbay, 2019: 153). Nitekim restoranın en kritik mekânı olan mutfak, mevcut yapı içinde çözülememiştir. Tuvalet haricinde tüm mekânların işlevi değiştirilmiş, eyvan ve halvetlerdeki sekiler ve kurnalar kaldırılmış, içinde bir mezar bulunan “türbe” adlı mekân bulaşıkhaneye, dinî bir yıkanma ritüelinin gerçekleştiği “makdas” bölümü ise depoya dönüştürülmüştür. Bu bağlamda olumlu sayılabilecek kararlar ise mekânların bölünmemesi ve soğuklukta yükseltilmiş döşemelerin kaldırılmaması olmuştur.

İşlevsel performans değerlendirmelerinde yeni işlev için gerekli donatı ve elemanların mekânlar içindeki düzeni, gerekli konfor koşullarının sağlanıp sağlanmadığı, mekânlar arası organizasyonun iş akışını engelleyip engellemediği de sorgulanır (Dedeoğlu, 2019: 80-81). Bir miras yapısını yeniden kullanıma uyarlamada önemli mimarî öğeleri kapatan, uygun olmayan eşyalar yerleştirilmesi, yapının detaylarında değişiklikler yapılması istenmez (Ahunbay, 2019: 31).

Yeniden kullanıma adaptasyonda eğer gerekli görülürse mevcut yapıya ekler yapılabilmekle beraber, ek yapı veya yapıların mevcut yapıyı taklit etmeye

çalışmaması ve açıkça yeni olarak tanımlanması; ancak mevcut yapıyla mutlaka uyum içinde olması şarttır. Carta Del Restauro'nun (İtalya, 1931) konuyla ilgili 7. maddesi şu şekildedir:

“Eğer bir anıta sağlamlaştırma, kısmî veya tam olarak bütünleme amacıyla ya da yeniden kullanım nedeniye ekler yapılması gerekirse, uyulması gereken temel koşul; yeni öğelerin en azda tutulmaları, yalın ve yapısal düzeni yansıtır karakterde olmalarıdır. Benzer üslupta bir ek ancak yapının mevcut çizgilerini devam ettirmek ve bezemeden arınmış geometrik anlatımlar söz konusu olduğunda kabul edilebilir”

Eski Hamam'ın yeni işlevinin ihtiyaç programında önemli bir yeri olan yiyecek hazırlık ve servis alanı için uyarlanabilir uygun bir mekân bulunamadığından, bu birim bahçe içinde inşa edilen prefabrik bir ek yapı içinde çözülmüştür. Fakat sözkonusu ek binanın yapı ve yakın çevresi ile ne uyum ne tezat içinde olduğu, malzeme ve mekân kalitesi açısından da yetersiz kaldığı görülmektedir (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 - Kuzeybatı Yönünde İnşa Edilen Ek (2020)

İnşa edilen ek yapı, miras yapısıyla sadece görsel değil, yapısal ve çevresel performans etkileşimi içerisinde de bulunacaktır (Zakar ve Eren, 2019). Görüşmelerde edinilen bilgiye göre, ek yapı boyut ve büyüklük açısından yeterli gelmektedir. Ancak iş akışı açısından oldukça problemlili olup, yapının performansını düşürmektedir.

Tablo 4.21'de Eski Hammam Restoran'ın işlevsel performans kriterleriyle değerlendirilmesi özetlenmiştir.

Tablo 4.21 - Yeni İşlevin İşlevsel Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi

Değerlendirme Kriterleri	Durum	Açıklama
Verilen yeni işlev yapıya uygun mu?	Olumsuz	Yeni işleve uyarlanabilmesi için yapının plan kurgusu tamamen değişmek mecburiyetinde kalmıştır.
Ek yapı, mevcut yapı ve yakın çevresine uyumlu mu?	Olumsuz	Ek yapının üslubu mevcut yapı ve çevresine uyumlu değil, yapı malzemeleri ise niteliksizdir.
Mekân boyutları, yeni işlev için yeterli mi?	Olumlu	Yapılan gözlemler ve plan analizlerine göre, tuvalet hariç mekân boyutlarının yeni işlevi karşılamada yetersiz kalmadığı düşünülmektedir.
Yeni işlevde mekânlar arası sirkülasyon sistemi iyi işliyor mu?	Kısmen olumlu	Giriş holünün darlığı ve yemek servisine de sahne olması problem teşkil etmekte. Yiyecek hazırlık ve servis biriminin yapı dışında olması büyük bir sorundur.

4.4.6. Yeni işlevin algısal performans kriterleriyle değerlendirilmesi

Bir yapının iç ve dış mekânlarının, bu mekânları deneyimleyen kullanıcılar üzerindeki duysal etkileri algısal performans kriterleri ile belirlenmektedir. Bu noktada öncelikle “mekân algısı” ve “mekân atmosferi” kavramlarına değinmek gerekir.

Mimarî söylemde atmosfer kavramını teorileştirmek için birçok girişimde bulunulmuştur. İsviçreli mimar Peter Zumthor’un mimarî kaliteyle özdeşleştirdiği ve “güzel görünüm” fikriyle özetlediği atmosfer, mekânın şiirselliğinin niteliğiyle ilişkilendirilegelmiştir (Wieczorek, 2015: 36):

“Nitelikli mimarî derken neden bahsediyoruz? Benim için nitelikli mimarî bir binanın beni etkilemeyi başarması demektir. Beni etkileyen nedir peki? İnsanlar nasıl oluyor da beni her seferinde etkisi altına almayı başaran, güzel ve doğal bir

mevcudiyete sahip şeyler tasarlayabiliyorlar? Buna en basit cevap atmosferdir. Bu hepimizin farkında olduğumuz bir şeydir, ilk intibamızdır.” (Zumthor, 2006: 11).

Bir başka deyişle mekân atmosferi, mekânla kurulan diyalogdan anladığımız, tecrübe ederek hissettiğimiz ve üzerine düşündüğümüz şeydir (Uysal, 2017). Peki, mekân atmosferi nasıl yaratılır? Atmosferi yapı, ses, ışık, ısı, koku ve nemden oluşan bir çeşit duyu yayılımı olarak tanımlayan Wigley (1998: 18) “görünüşe göre atmosfer tam da insanın bittiği yerde başlıyor” der. Mekân atmosferi mekânın renk, doku, form ve ışık gibi estetik değerleri ile ilgili hususiyetlerinin algısal durumu ise, tasarım ürünü her mekânın atmosferi benzersizdir demek yanlış olmaz.

Mimarlık kalıcılığın ve değişimin diyalektiğini algılamamızı, kültürün ve zamanın sürekliliği içine kendimizi yerleştirmemizi sağlar (Pallasmaa, 2020: 86). Genellikle eski çağlara ait insanların yeryüzündeki faaliyetlerinin alametleri olmaları nedeniyle tarihî mekânlar “atmosferik” olarak tanımlanırlar. Bu anlamda; insanlığın ortak kültürel mirası olma özelliğindeki yapılar, geçmişin izlerini, gizli ve örtülü tabakalarını bütün ihtişamıyla gözler önüne seren atmosferik niteliklere sahiptir (Cordan, 2017: 88).

Bu nedenle, miras yapılarında işlev değişikliği söz konusu olduğunda yaratılacak olan yeni mekân atmosferi âdeta yapının otantik atmosferine ilave edilecek yeni bir tabaka olarak ele alınmalıdır. Sonuç olarak, yeniden kullanılan miras yapısında, eski doku, renk, form ve ışık gibi estetik değerlerin muhafaza edilmesi ve yenileriyle bütünleşmesiyle oluşan yapıya özgü ve biricik mekân atmosferi algılanmalıdır.

Burra Tüzüğü’nün 1. maddesi, kültürel değerliliğin sözkonusu alanın belli başlı bölümlerinde, objelerinde, tarihî kanıtlarında saklı olduğunu; 8. maddesinde ise tarihî bir alanın korunmasının görsel düzenlemeleri de içerdiğini, bunun için o alandaki “münasip” ortamın/dekorun (*appropriate setting*) da muhafaza edilmesinin gerekliliğini ifade eder. Buna mekânın kültürel ehemmiyetine katkı sunan ruhanî (manevî) ve diğer kültürel ilişkilerin korunmasının yanında görsel ve duyuşsal ortamın korunması da dâhildir (Avustralya ICOMOS Burra Tüzüğü, 2013). Burada tarif edilen ve korunması istenen “ortam”ın iç ve dış mekân atmosferini ima ettiği düşünülmektedir.

Mimarî mekânın algılanması biçimin görsel niteliklerinin uyaranları etkisi ile mümkün olabilmekte ve dış kontur, yüzey dokusu, renk ve çevresel bütünlük gibi bazı ana unsurlara dayanmaktadır (Altan, 2015: 38). Mekânsal algının yaş, cinsiyet, ilgi alanları, meslek, yetiştirilme tarzı ve eğitim seviyesi gibi faktörlere göre farklılık gösterdiği bilinmektedir. Zira tarihsel, toplumsal, kavramsal, bilişsel ve biyolojik süreçlerin ürünü olan mekân algısı ne yalnızca zihinle ne de çevreden doğrudan doğruya edindiğimiz izlenimlerle açıklanabilecek kadar basit bir olgudur.

Görme duyusu algıda başrolü oynadığı için, bir mekânı dolduran ışığın yön ve kalitesi mekân karakterini belirleyen temel etmenlerdendir (Altan, 2015: 41). Nitekim yirminci yüzyılın en önemli mimarlarından Le Corbusier (1959: 29) “Mimarlık, bir araya getirilmiş kütlelerin ışık altında ustalıkla, şaşmaz ve görkemli oyunudur” demiştir. Işık, bir mekânda yalnızca yapı malzemeleriyle donatıların görülmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda renk tonu ve sıcaklığıyla ortamda bir ambiyans yaratır. Ortamın renkleri de ışık renk tonu ve sıcaklığı seçimini dolaylı olarak etkiler. O halde denebilir ki ışık, mekân atmosferini yaratan unsurların başında gelir ve mekân atmosferinin kullanıcıya pek çok anlam ve değer aktardığı miras yapılarında aydınlatma ciddî bir tasarım problemi olarak ele alınmalıdır.

Başarılı bir aydınlatma tasarımı, bütünsel bir yaklaşım gerektirir. Estetik görünüm, mimari bütünlük, görsel konfor, çevresel faktörler, enerji verimliliği, sürdürülebilirlik, enstalasyon vd. faktörlerin hepsi eşzamanlı olarak düşünülmelidir (Talu, 2017: 79). Miras yapıları söz konusu olduğunda ise aydınlatma tasarımında dikkat edilmesi gereken ilave bazı hususlar bulunmaktadır. Uygulama, işletme, bakım ve onarım süreçlerinde yapıda kalıcı bozulmalara yol açabilecek çözümlerden kaçınılmalı; tasarlanan sistem korumayı destekleyici bir unsur olarak ele alınarak, miras yapısının özgünlüğünün aydınlatma uygulamaları neticesinde bozulmaması ve herhangi bir zarar görmemesi hedeflenmelidir (Demiröz ve Acarkan, 2016: 111).

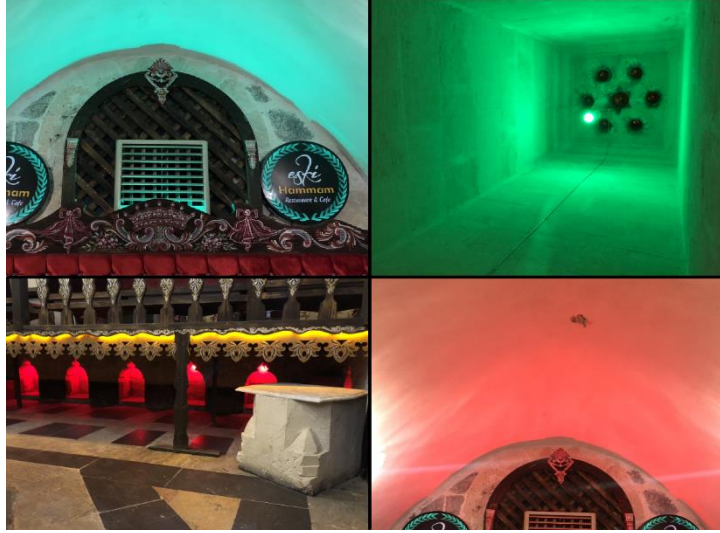
Hamamlarda aydınlatma doğal ve sunî olmak üzere ikiye ayrılır. Doğal aydınlatma soğukluk bölümünde aydınlık feneri ve pencerelerle, ılık ve sıcaklıkta kubbelere yerleştirilen fanus veya büyük kandil şeklindeki yuvarlak ve bombeli biçimde yapılmış olan, filgözü diye de adlandırılan camlardan gelen gün ışığıyla sağlanmaktaydı (Eyice, 1997: 416). Hamamların duvarlarında yer alan küçük nişlerin ise gün ışığı olmadığında veya yetersiz kaldığında şamdan, kandil, mum gibi

aydınlatma gereçlerinin konulduğu yerler olduğu bilinmektedir (Önge, 1988: 415). Dolayısıyla iç mekâna “sıcak beyaz” denilen, mum ışığı rengine benzer *amber* rengi ışık hâkimdir. Eski Hammam Restoran’da kullanılan yapay aydınlatma öğeleri ise kırmızı, mavi, yeşil, vesair renkli ışıklarıyla yapının otantik mekân atmosferine açık bir şekilde aykırıdır ve yarattığı yeni atmosfer bir tasarım ürünü değildir. Ayrıca aydınlatma elemanlarının, enerji ve sinyal kablolarının, montaj aparatlarının yapıya zarar vermeyecek ve çevresinde kötü bir görüntüye neden olmayacak şekilde yerleştirilmesine yeterli özen gösterilmediği görülmektedir.

Eski kentlerin, mahallelerin, binaların natürel renk kompozisyonlarında taş, ahşap, tuğla, mermer, kurşun, bakır ve kiremit gibi yapı malzemeleri rol oynar. Bir miras yapısı olarak Eski Hamam’a da ana yapı malzemesi olan doğal kesme taşların renkleri hâkimdir. Bu yüzey renklerinin doğru algılanmasını sağlamak uygun ışık renkleri seçimiyle mümkündür. Ancak bu hususlar göz önünde bulundurulmadan yapıldığı aşikâr olan aydınlatma ve tefriş uygulamaları hem estetik açıdan kötü sonuçlar doğurmuş hem de mekân algısını zorlaştırmıştır.

Bir mekândaki donatıların yerleşimi; özellik, yoğunluk ve görünümleri mekân algısında etkilidir (Altan, 2015: 34). Eski Hamam’a yeni işlev gereği yerleştirilmiş türlü renklerde kilimler, halılar, oturma elemanları, dekoratif elemanlar ve daha birçok başka öge karmaşa içinde döşenmiştir. Yapıya “nostaljik” bir hava verilmeye çalışılmış ama sonuç *kitsch* öğelerden oluşan özensiz, yarım yamalak, kimliksiz bir ortam olmuştur.

Yapılan gözlemler neticesinde, yapıya eklenen ıslak hacimler, servis birimleri gibi sabit elemanların; mobilyalar, aydınlatma armatürleri, ısıtma panelleri, vitrinler, vesair hareketli elemanların mekân içinde sofistike bir bütünlük ve kimlik anlayışı sağlamadığı, bilâkis yapının özgün dokusu gözetilmeden eklendikleri ve mekân algısını güçleştirdikleri kanaatine varılmıştır. Yapının otantik değerlerinin gerektiği şekilde gözetilmediğini ve tarihî niteliğine uygun bir mekân atmosferi yaratma niyetiyle hareket edilmediğini belli eden renk ve biçim ahenksizlikleri estetik bütünlüğü bozucu mahiyettedirler.

Şekil 4.29 - Çeşitli Mekânlardan Yapay Aydınlatma Örnekleri (2020)

Sonuç itibariyle, yeniden kullanımla Eski Hamam'ın otantik mekân atmosferinin bozulduğu; duvar, tavan ve zemin yüzeylerinin özgün niteliklerinin yanlış tasarım kararları ve uygulamalar sebebiyle ancak kısmî ölçüde algılanabildiği kanaatine varılmıştır (Tablo 4.22).

Tablo 4.22 - Yeni İşlevin Algısal Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi

Değerlendirme Kriterleri	Durum	Açıklama
Yeni işlev gereği eklenen donatı ve elemanlar, mekânların algılanmasını zorlaştırmamış mı?	Olumsuz	Yapıya eklenen sabit ve hareketli elemanlar mekân algısını güçleştirmiştir.
Yapay aydınlatma tarihî mekân atmosferini bozmamış mı?	Olumsuz	İç ve dış mekânın çeşitli yerlerinde kullanılan renkli ışıklar, yapının otantik mekân atmosferini bozmuştur.
Yeni işlevde tasarım, malzeme ve yapısal özelliklere müdahale edilmeyerek, geçmişin izleri muhafaza edilmiş mi?	Kısmen olumlu	Yepyeni bir mekân kurgusunun oluşturulması tasarımsal özelliklere ciddi müdahale anlamına gelmektedir. Malzeme ve yapısal özelliklere ise pek fazla müdahale edilmemiştir.

4.4.7. Yeni işlevin kültürel algı performansı kriterleriyle değerlendirilmesi

Bir yapının “miras yapısı” sayılabilmesi için bazı değerler taşıması gerekmektedir. Bu değerler; belge değeri, kimlik değeri, mimari değer, işlevsel ve ekonomik değer, süreklilik değeri, anı değeri, özgünlük değeri olarak özetlenebilir (Madran, 2006: 20). Eski Hamam bir miras yapısı olarak taşıdığı değerler bakımından ele alındığında, anılan değerlerden birçoğuna sahip olduğu söylenebilir: Klasik Osmanlı döneminin tasarım anlayışını yansıtmaya açısından mimari değer, bir hamam yapısı olarak bulunduğu coğrafyanın sosyokültürel yaşantısını yansıtmaya açısından belge değeri, Kilis kent belleğinin önemli bir parçası olarak kimlik değeri, yerel halkın önemli bir kesiminin anılarında yer etmiş olması açısından anı değeri, inşa edilirkenki tasarımını ve uygulama tekniklerini hala koruyor olması açısından da özgünlük değeri taşımaktadır. Ancak artık toplumsal bir ihtiyaca cevap veriyor olmadığı için işlevsel ve ekonomik değere, özgün işlevini günümüzde sürdürüyor olmadığı için süreklilik değerine sahip değildir.

Yeniden kullanılan bir miras yapısını “kültürel algı performansı” bağlamında değerlendirmek, yapının taşıdığı değerleri yeniden kullanıma adaptasyon sonrasında ne ölçüde muhafaza ettiğini tespit etmektir. Klasik KSD çalışmalarında yer almayan kültürel algı performansı, Dr. Esra Yıldız’ın miras yapılarının kullanım sürecinde değerlendirilmesine yönelik geliştirdiği modelde ortaya konmuş ve şu şekilde tanımlanmıştır: “Kültürel algı performansı, miras yapılarının yeniden kullanıma adaptasyonunda asli koşul olan yapının özgünlüğünün yitmemesini ölçmemizi sağlayan performans kriterlerini ifade eder” (Yıldız, 2013: 90). Özgünlük kavramı, kültür varlığının ilk tasarım özellikleri, yapı malzemeleri, işçiliği ve konumu baz alınarak değerlendirilmektedir (Ahunbay, 2019: 44).

Kültürel algı performansı kriterleri Yıldız ve Asatekin (2016: 335) tarafından

- yapının özgün işlevinin ve sembolik değerinin bilinmesi,
- yeni kullanımının algılanması,
- özgünlüğünün, mimarlık tarihi ve sanatsal değerinin vurgulanması,
- kültürel, estetik ve sosyoekonomik değerlerinin korunması,
- yeni işlevin yapı için yeni bir imaj oluşturması ve
- yapının yeni imajıyla kentin sosyokültürel yapısı ile uyumlu olması

olarak sıralanmıştır.

Alan çalışması sırasında restoranın işletmecisi ile yapılan görüşmelerde, ekseriyetle yerel halktan oluşan müşteri kitlesinin restoranı kent dışından gelen misafirlerine yöresel yemekleri tarihî bir mekânda tattırmak amacıyla tercih ettikleri ve yapıdan hem “Eski Hamam” hem de “hamam restoran” olarak bahsettikleri öğrenilmiştir. Buradan hareketle, yapının “Eski Hammam Restoran” olarak yeniden kullanımı ile kente yeni bir sosyokültürel bir mekân kazandırıldığını ve anıtsal bir yapı olarak simgeselliğini muhafaza ettiğini söylemek mümkündür.

Yapının özgün işlevinin bilinmesini sağlamak adına yapının çeşitli yerlerinde panolar, açıklama notları, maketler, sergi objeleri gibi durağan sunum teknikleri ve çalışan makineler, video gösterimleri, interaktif sistemler, ışıklı gösterimler, canlandırmalar gibi aktif sunum teknikleri kullanılabilir. Bu şekilde miras yapısının özgün işlevini “gerçekten deneyimleme” fırsatı sunulabilir (Köksal, 2005: 173). Ancak Eski Hammam Restoran’ın giriş kapısının sağındaki tabela haricinde herhangi bir bilgi aktarımında bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 4.23’de Eski Hammam Restoran’ın kültürel algı performansı kriterleriyle değerlendirilmesi özetlenmiştir.

Tablo 4.23 - Yeni İşlevin Kültürel Algı Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi

Değerlendirme Kriterleri	Durum	Açıklama
Yeniden kullanıma adaptasyon ve kullanım süreçlerinde yapının özgünlüğü korunmuş mu?	Olumsuz	Eski Hamam’ı miras yapısı yapan değerlerin birçoğunun yanlış tasarım kararları ve uygulamalar sebebiyle korunamadığı görülmektedir.
Yapı hem özgün hem yeni işleviyle biliniyor mu?	Olumlu	İşletmeye “Eski Hammam Restoran” isminin verilmesi bu anlamda isabetli bir karar olmuştur ve yapı kent ahâlisi tarafından hem hamam hem restoran olarak bilinmektedir.

Tablo 4.23 (devam) - Yeni İşlevin Kültürel Algı Performans Kriterleriyle Değerlendirilmesi

Yapının yeni işleviyle bilinmesi, simgesel anlamını ve kültürel değerini yitirmesi sonucunu doğurmuş mu?	Kısmen Olumlu	Simgesel anlamını yitirmemiştir, çünkü eski işlev unutulmamıştır. Ancak kültürel değerini oluşturan niteliği büyük ölçüde kaybetmiştir.
Yeniden kullanım sayesinde kültürel süreklilik sağlanabilmiş mi?	Kısmen Olumlu	Yapı yeni işleviyle her kesimden insanın her zaman ziyaret edebileceği bir yer haline gelmiş olmakla birlikte, hamam kültürü ile ilgili pek az bilgi aktarmaktadır. Bununla beraber, yöresel yemeklerin sunulması kültürel sürekliliğe katkıda bulunuyor.

4.4.8. Ankete dayalı bulguların değerlendirilmesi

5’li likert tipi ölçeğin kullanıldığı anket, altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 8, ikinci bölümde 10, üçüncü bölümde 10, dördüncü bölümde 10, beşinci bölümde 20, altıncı bölümde 2 olmak üzere ankette toplam 60 madde yer almaktadır.

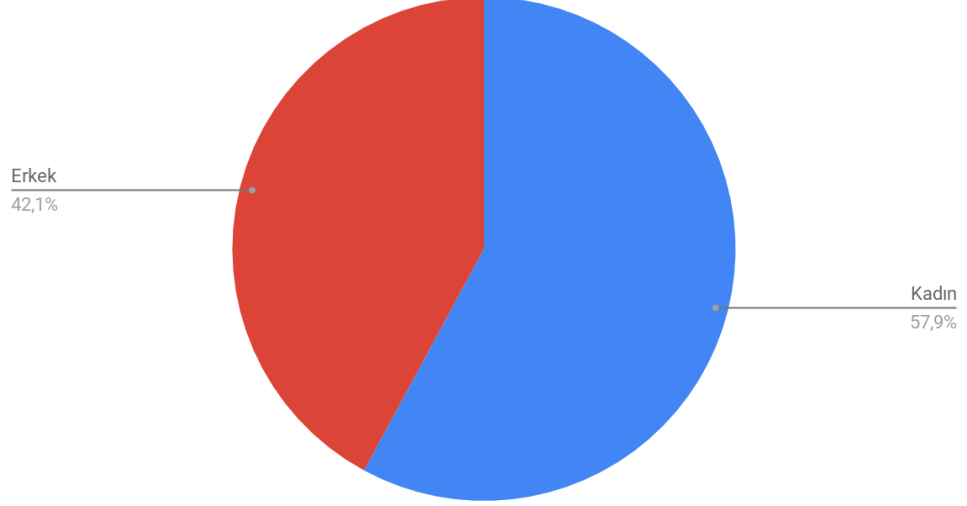
Anket formundaki sorular konu başlıklarına göre ayrılarak gruplanmıştır. Ankete katılan kullanıcı ile ilgili genel bilgileri veren sorular birinci bölümde toplanmıştır. İkinci bölümde yapının yeni kullanımı ve özgün niteliklerinin algılanmasına ilişkin kültürel algı performansı, üçüncü bölümde yapı ve yakın çevresine ilişkin çevresel performans, dördüncü bölümde yapının özgün mekânlarının yeni işlev ve işlevsel donatılar ile kullanıcılara üzerinde bıraktığı etkiye yönelik algısal performans, beşinci bölümde yapı içerisinde yer alan mekân ve eylemlerin yeterliliklerini tespit etmeye yönelik olarak işlevsel performans ile ilgili sorular yer almaktadır. Son bölüm olan altıncı bölümde ise Eski Hammam Restoran ile ilgili biri açık uçlu olmak üzere iki soru yer almaktadır.

İstatistiksel analizlerin tamamı SPSS (*Statistical Packages for the Social Sciences*) programı ile bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Toplamda 95 kullanıcıya anket uygulanmış, bu anketlerin hepsi değerlendirme kapsamına alınmıştır. Ulaşılan örneklemin geneli temsil ettiği varsayılmıştır.

4.4.8.1. Kullanıcılarla ilgili istatistikler

Eski Hamam Restoran'ın kullanıcılarının %57,9'u kadın, %42,1'i erkektir (Şekil 4.30).

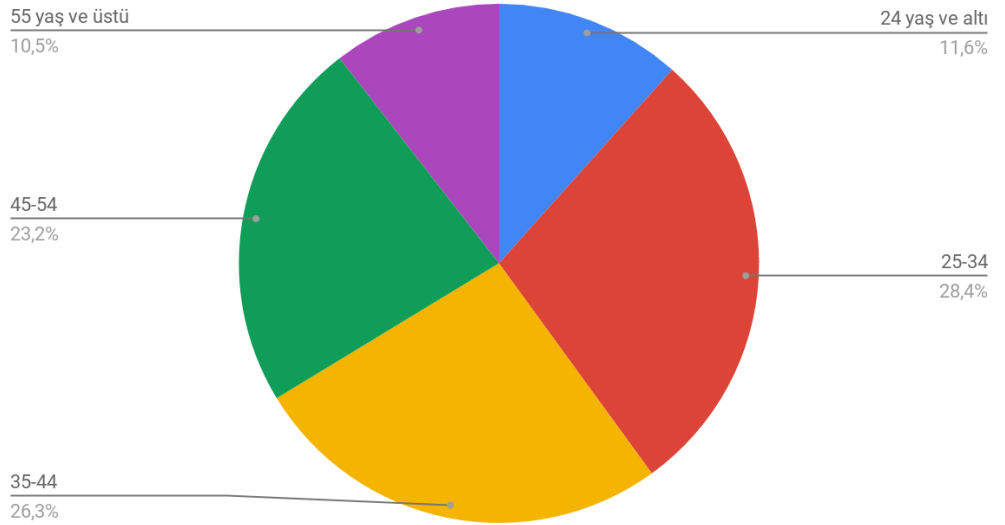
Kullanıcıların cinsiyete göre dağılımı

Şekil 4.30 - Kullanıcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaş dağılımları incelendiğinde, 24 yaş ve altında olanların oranının %11,6 olduğu görülmektedir. Kullanıcıların %28,4'ü 25-34, %26,3'ü 35-44, %23,2'si 45-54 yaş aralığındadır. %10,5'i ise 55 yaş ve üstündedir (Şekil 4.31).

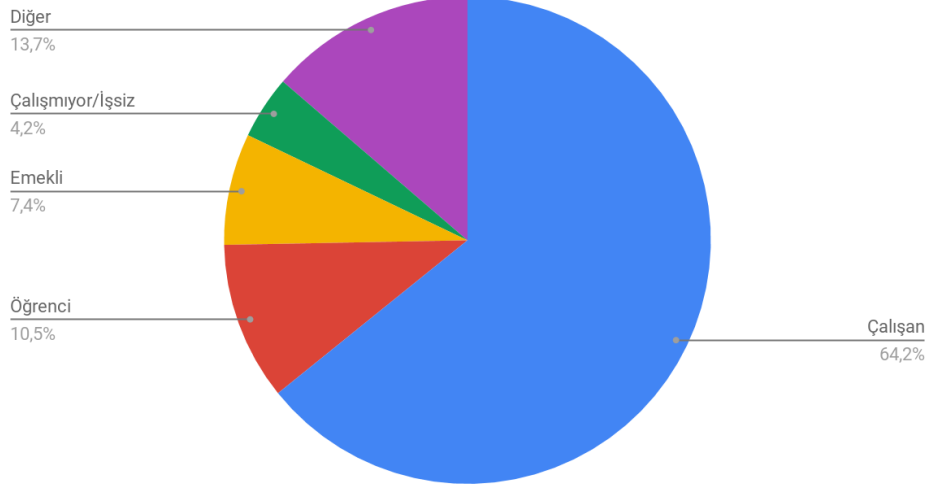
Kullanıcıların yaşa göre dağılımı

Şekil 4.31 - Kullanıcıların Yaşa Göre Dağılımı

Ankete katılanların %64,2'si çalışan, %10,5'i öğrenci, %7,4'ü emekli, %4,2'si çalışmıyor/işsiz olduklarını belirtmişlerdir. %13,7'si ise "diğer" seçeneğini işaretlemiştir (Şekil 4.32).

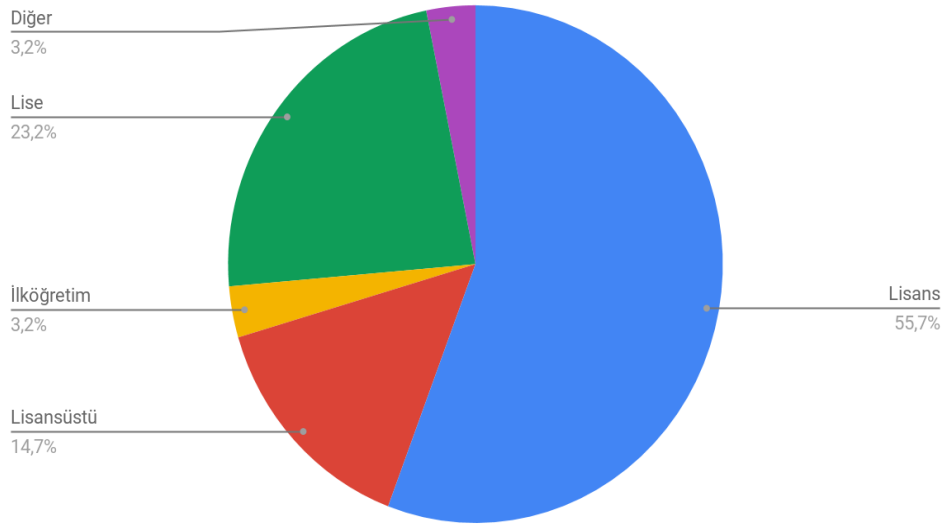
Kullanıcıların çalışma durumlarına göre dağılımı

Şekil 4.32 - Kullanıcıların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Ankete katılanların %55,8'i lisans, %23,2'si lise, %14,7'si lisansüstü, %3,2'si ilköğretim mezunu olduklarını belirtmişlerdir. %3,2'si ise "diğer" seçeneğini işaretlemiştir (Şekil 4.33).

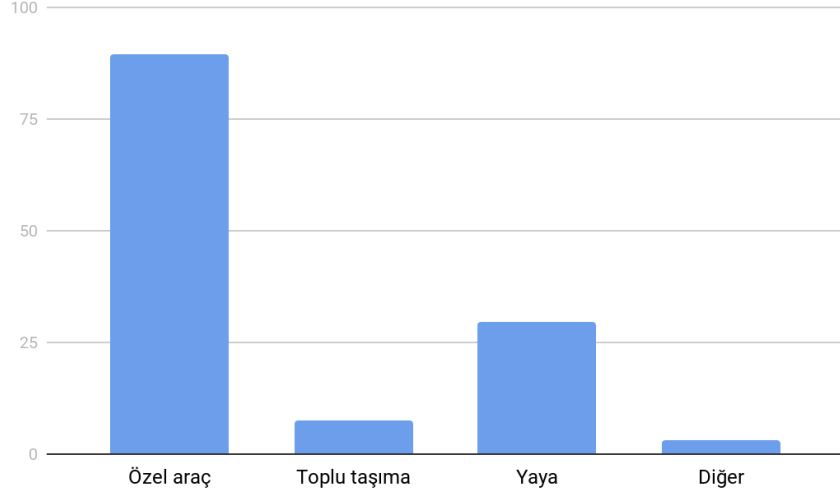
Kullanıcıların eğitim durumlarına göre dağılımı

Şekil 4.33 - Kullanıcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Yapıya %89,5 oranında özel araçla, %29,5 oranında yaya olarak, %7,4 oranında toplu taşıma ile erişilmektedir (Şekil 4.34).

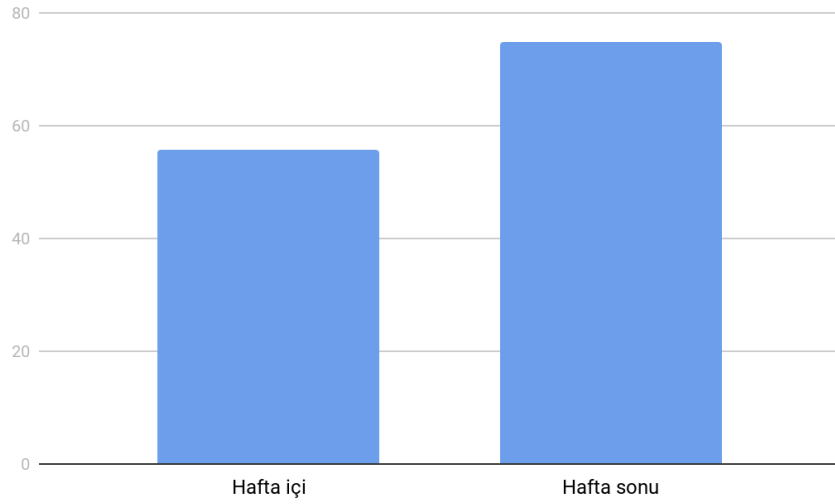
Kullanıcıların yapıya ulaşım şekilleri

Şekil 4.34 - Kullanıcıların Tercih Ettikleri Ulaşım Şekli

Yapı %55,8 oranında haftaiçi, %74,7 oranında haftasonu kullanılmaktadır (Şekil 4.35).

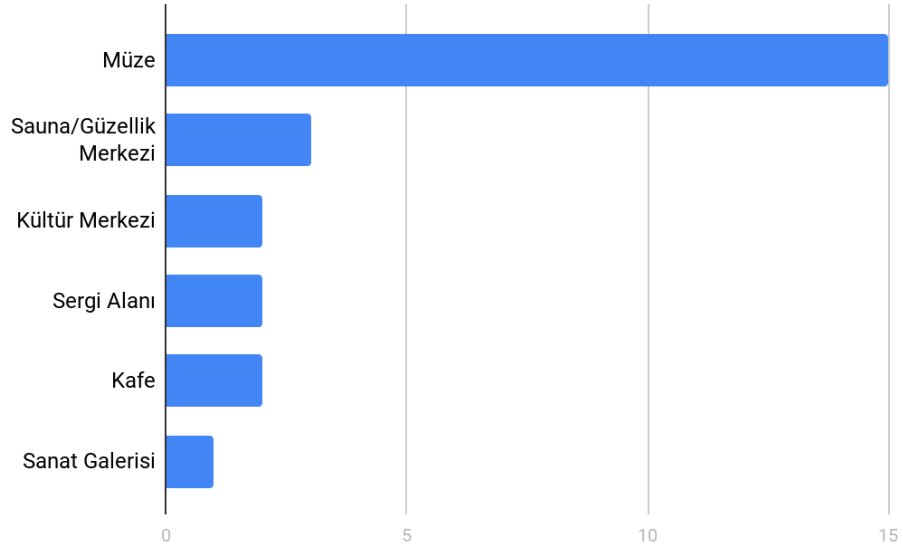
Kullanıcıların yapıyı kullandıkları günler

Şekil 4.35 - Kullanıcıların Yapıyı Kullandıkları Günler

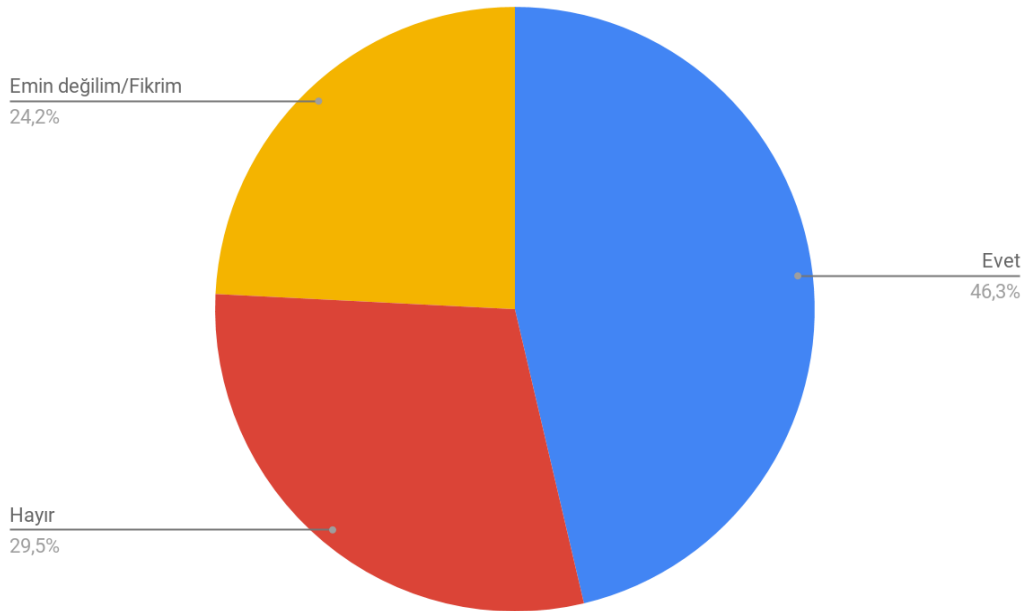
Yapı için eğer varsa alternatif işlev önerilerini paylaşmalarını isteyen soruya 25 katılımcı cevap vermiş; 15 kişi “müze”, üç kişi “sauna/güzellik merkezi”, ikişer kişi “kültür merkezi”, “sergi alanı” ve “kafe”, bir kişi ise “sanat galerisi” önermiştir (Şekil 4.36).

Kullanıcıların yapı için alternatif işlev önerileri

Şekil 4.36 - “Sizce Eski Hamam, Restoran Yerine Ne Olarak Kullanılsaydı Daha İyi Olurdu?” Sorusuna Verilen Cevapların Kişi Sayısına Göre Dağılımı.

Eski Hamam’ın yeni kullanımının gerekliliklerini yeterince karşılayıp karşılamadığını soran maddeye %46,3 oranında “Evet”, %24,2 oranında “Emin değilim/Fikrim yok”, %29,5 oranında “Hayır” cevapları verilmiştir (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 - “Sizce Yapılış Amacından Farklı Olarak Kullanılan Eski Hamam, Yeni Kullanımının Gerekliliklerini Yeterince Karşılatabiliyor Mu?” Sorusuna Verilen Cevapların Yüzdesele Dağılımı.

4.4.8.2. Performans analizleri

Kültürel Algı Performansı Analizi: Kullanıcıların en az yarısı yapıdan hâlâ “Eski Hamam” olarak bahsettiğini, yapıyı kente gelen misafirlerine göstermek istediğini, yapının Kilis halkı tarafından bilinir ve bulunduğu çevre içerisinde fark edilebilir olduğunu düşündüğünü kesin olarak belirtmiştir ve restoran olarak kullanımının Eski Hamam’ı yaşanabilir kıldığı ifadesine katılmaktadır. Büyük çoğunluğu Eski Hammam Restoran’a gitmeyi tarihî bir yapı olduğu için tercih ettiklerini belirtmiş olup; yeni kullanımının yapıyı yaşanabilir kıldığını, boş bırakılmasının ekonomik anlamda bir kayıp olmuş olacağını, geçmişten bugüne kent için önemli olduğunu, yeni işleviyle Kilis’in tanıtımına katkı sağladığını düşünmekte ve restoran olarak kullanılmasının eski işlevini unutturduğu ifadesine *katılmamaktadırlar* (Tablo 4.24).

Tablo 4.24 - Kullanıcıların Kültürel Algı Performansını Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları

Kültürel Algı Performansı Analizi	1	2	3	4	5
1- Yapıdan "Eski Hammam Restoran" olarak değil "Eski Hamam" olarak bahsediyorum.	8,4	6,3	5,3	29,5	50,5
2- Eski Hamam, Kilis halkı tarafından bilinen ve önem verilen yapılar arasındadır.	0	3,2	21,1	20	55,8
3- Eski Hamam, Kilis'e gelen misafirlerimize göstermek istediğimiz bir eserdir.	0	12,6	13,7	20	53,7
4- Eski Hamam, bulunduğu çevre içerisinde fark edilebilir bir yapıdır.	4,2	8,4	9,5	25,3	52,6
5- Restoran olarak yeniden kullanımı, Eski Hamam'ı yaşanabilir kılmıştır.	6,3	7,4	13,7	29,5	43,2
6- Eski Hammam Restoran'a gitmeyi, tarihi bir yapı olduğu için tercih ediyorum.	5,3	9,5	11,6	28,4	45,3
7- Eski Hamam'ın boş bırakılması ekonomik anlamda bir kayıp olurdu.	7,4	8,4	16,8	21,1	46,3
8- Eski Hamam'ın restoran olarak kullanılması, eski işlevinin hamam olduğunu unutturmuştur.	27,4	29,5	22,1	12,6	8,4
9- Eski Hamam geçmişten günümüze Kilis için önemli olmuştur.	1,1	4,2	21,1	29,5	44,2
10- Eski Hamam'ın restoran olarak yeniden kullanımı, Kilis'in tanıtımına katkı sağlamaktadır.	7,4	5,3	21,1	20	46,3

*Yüzdelik olarak ifade edilmiştir.

Çevresel Performans Analizi: Tablo 4.25 çevresel performans kapsamındaki kullanıcı görüşlerini göstermektedir. Kullanıcıların çoğu özel araçla ve toplu taşıma araçlarıyla yapıya ulaşımın kolay olduğunu belirtmişlerdir. Bununla beraber yapı ve yakın çevresindeki otopark imkânlarının kısıtlı olması ve engelli kullanıcıların yapıyı rahatlıkla kullanamaması kullanıcı görüşüne göre çevresel performans bağlamında yapının en büyük handikapları olarak öne çıkmıştır.

Kullanıcıların çevresel performansa yönelik maddeler arasında en kesin biçimde katıldıkları ifade, Eski Hammam Restoran'ın yaya yollarıyla kolayca erişilebiliyor olduğudur.

Yeniden kullanımı sayesinde Eski Hamam'ın çevresindeki hareket ve yoğunluğun arttığını; şehir merkezinde, ticari alanlar içinde bulunan yapının restoran olarak kullanımının isabetli olduğunu düşünenler yine çoğunluktadır.

En çok ihtilâfa düşülen madde ise “Eski Hamam’ın yakın çevresindeki binalarla arasında bir uyum vardır” maddesi olmuştur. Yakın çevresinde yapılan düzenlemelerle Eski Hamam’ın ön plana çıktığına ve çevresindeki binaların görüşü engellemediğine kesin olarak katılanların nispeten az olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 4.25 - Kullanıcıların Çevresel Performansı Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları

Çevresel Performans Analizi	1	2	3	4	5
1- Engelli kullanıcılar Eski Hammam Restoran'ı rahatlıkla kullanabilmektedir.	18,9	15,8	37,9	11,6	15,8
2- Restoran olarak yeniden kullanımı sayesinde Eski Hamam'ın çevresindeki hareket ve yoğunluk artmıştır.	4,2	7,4	24,2	25,3	38,9
3- Özel araçla Eski Hammam Restoran'a kolayca ulaşılabilir.	2,1	11,6	15,8	24,2	46,3
4- Eski Hammam Restoran ve yakın çevresinde yeterli otopark imkânı bulunmaktadır.	47,4	16,8	18,9	9,5	7,4
5- Toplu taşıma araçları ile Eski Hammam Restoran'a kolayca ulaşılabilir.	8,4	9,5	14,7	35,8	31,6
6- Eski Hammam Restoran'a yaya yolları ile kolayca ulaşılabilir.	2,1	3,2	14,7	24,2	55,8
7- Çevresinde yapılan düzenlemeler ile Eski Hammam Restoran ön plana çıkmıştır.	5,3	11,6	32,6	23,2	27,4

Tablo 4.25 (devam) - Kullanıcıların Çevresel Performansı Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları

8- Eski Hamam'ın yakın çevresindeki binalar ile arasında bir uyum vardır.	20	22,1	21,1	17,9	18,9
9- Çevresindeki binalar, Eski Hamam'ı görmeyi engellememektedir.	8,4	13,7	27,4	24,2	26,3
10- Şehir merkezinde, ticaret alanı içerisinde yer alan Eski Hamam'ın, restoran olarak kullanımı uygundur.	8,4	6,3	17,9	38,9	28,4

*Yüzdeler olarak ifade edilmiştir.

Algısal Performans Analizi: Tablo 4.26'da görüldüğü üzere, Eski Hamam'ın geçmiş zamanların malzeme ve yapım tekniklerinin bir örneği olduğunu, estetik ve mimarî değerinin bulunduğunu, bulunduğu çevreyi güzelleştirdiğini, geçmişin izlerinin yapı malzemelerinden anlaşıldığını, yeni işleviyle kullanımında tarihî bir yapı olduğu hissini kullanıcıya verebildiğini kesin olarak düşünenler çoğunluktadır. Eski Hammam Restoran'da vakit geçirmek, kullanıcıların çoğunun üzerinde olumlu hisler uyandırmaktadır. Yapının tasarım, malzeme ve yapısal özelliklerinin yeniden kullanımı ile bozulmadığını düşünenler yine çoğunluktadır. Ancak yapının yapay aydınlatma tasarımı ile modern donatı ve ekipmanlarının tarihî mekân algısını bozmadığı ifadesine diğer maddelere oranla daha az kullanıcının katıldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 4.26 - Kullanıcıların Algısal Performansı Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları

Algısal Performans Analizi	1	2	3	4	5
1- Eski Hamam'ın tasarım, malzeme ve yapısal özellikleri restoran olarak yeniden kullanımı ile bozulmamıştır.	9,5	13,7	18,9	25,3	32,6
2- Eski Hamam'ın restoran olarak yeniden kullanımında geçmişten izler görülebilmektedir.	2,1	13,7	14,7	33,7	35,8
3- Eski Hamam, eski zamanların malzeme ve yapım tekniklerinin bir örneğidir.	1,1	1,1	13,7	34,7	49,5
4- Eski Hammam Restoran'da bulunduğumda tarihi bir yapıda olduğumu hissediyorum.	0	3,2	7,4	25,3	64,2
5- Eski Hammam Restoran'da geçmişin izleri yapı malzemelerinden anlaşılmaktadır.	1,1	4,2	7,4	28,4	58,9
6- Eski Hamam'ın estetik ve mimari değeri vardır.	1,1	3,2	8,4	24,2	63,2

Tablo 4.26 (devam) - Kullanıcıların Algısal Performansı Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları

7- Eski Hamam'ın çeşitli mekânlarında kullanılan renkli ışıklandırmalar, tarihi bir yapıda olduğum hissini bozmamaktadır.	11,6	13,7	18,9	16,8	38,9
8- Eski Hamam, bulunduğu çevreyi güzelleştirmektedir.	1,1	5,3	11,6	25,3	56,8
9- Eski Hamam'da vakit geçirmek, bende olumlu hisler uyandırmaktadır.	3,2	7,4	15,8	31,6	42,1
10- Eski Hammam Restoran'da kullanılan modern donatı (teçhizat) ve ekipmanlar, tarihi bir yapıda olduğumu hissetmemi zorlaştırmamaktadır.	9,5	16,8	26,3	25,3	22,1

*Yüzdelik olarak ifade edilmiştir.

İşlevsel Performans Analizi: İşlevsel performansla ilgili maddelerin çoğu, yapının iç ve dış mekânlarıyla ilgili görüşlerin her mekân için ayrı ayrı alınmasına yöneliktir (Tablo 4.27). Anket formunda her mekânın fotoğrafı da soruya iliştilmiş ve böylece daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Gelen veriler incelendiğinde en “iyi” bulunan iç mekânın Halvet 1, dış mekânın ise arka bahçe olduğu görülür. En “kötü” bulunan mekân ise açık arayla bekleme alanı olarak düzenlenen Eyvan 2’dir (Şekil 4.38).

Şekil 4.38 - Halvet 1, Eyvan 2

Eski Hamam’ın restoran olarak kullanıma uygunluğunu, iç mekânlarının bu işlev için uygun boyutlarda ve mobilyalarının ergonomik olup olmadığını soran maddeler, kullanıcıların ihtilâfa düştüğü ancak yine de genel olarak olumlu yanıtlar verdiği sorulardır.

Tablo 4.27 - Kullanıcıların İşlevsel Performansı Ölçmeye Yönelik Maddelere Yanıtları

İşlevsel Performans Değerlendirmesi	1	2	3	4	5
1- Eski Hamam'ın girişi ile ilgili görüşünüz nedir?	3,2	8,4	22,1	36,8	29,5
2- Eski Hamam'ın "soğukluk" kısmı ile ilgili görüşünüz nedir?	2,1	9,5	22,1	43,2	23,2
3- Eski Hamam'ın "ılıklik" kısmı ile ilgili görüşünüz nedir?	1,2	13,3	19,3	42,2	24,1
4- Eski Hamam'ın "ılıklik" kısmında bulunan 6 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?	3,8	11,4	27,8	25,3	31,6
5- Eski Hamam'ın tuvaleti ile ilgili görüşünüz nedir?	8,6	12,3	28,4	28,4	22,2
6- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmı ile ilgili görüşünüz nedir?	7,1	9,4	28,2	30,6	24,7
7- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 1 numaralı halvet ile ilgili görüşünüz nedir?	0	13,4	22	26,8	37,8
8- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 2 numaralı halvet ile ilgili görüşünüz nedir?	0	11,3	25	35	28,7
9- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 3 numaralı halvet ile ilgili görüşünüz nedir?	2,4	12	22,9	33,7	28,9
10- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 4 numaralı halvet ile ilgili görüşünüz nedir?	2,5	11,4	26,6	27,8	31,6
11- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 1 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?	2,6	11,7	31,2	24,7	29,9
12- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 2 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?	14,5	14,5	19,3	20,5	31,3
13- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 3 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?	1,3	15,8	35,5	23,7	23,7
14- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 4 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?	5,4	6,2	32,4	21,6	24,3
15- Eski Hamam'ın yan bahçesi ile ilgili görüşünüz nedir?	7	17,4	20,9	30,2	24,4
16- Eski Hamam'ın arka bahçesi ile ilgili görüşünüz nedir?	3,6	4,8	21,4	32,1	38,1
17- Eski Hamam'ın ön bahçesi ile ilgili görüşünüz nedir?	4,2	13,7	34,7	24,2	23,2
18- Eski Hamam, restoran olarak kullanıma uygun bir yapıdır.	14,7	7,4	17,9	26,3	33,7
19- Eski Hamam'ın iç mekânları, restoran olarak kullanıma uygun büyüklük ve boyuttur.	8,4	14,7	11,6	31,6	33,7
20- Eski Hammam Restoran'daki mobilyalar, insan boyutlarına uygundur (ergonomiktir).	3,2	13,7	23,2	27,4	32,6

*Yüzdeler olarak ifade edilmiştir.

4.4.8.3. Ki-kare testi (χ^2 testi)

Tablo 4.28’de kullanıcıların “Sizce yapılaş amacından farklı olarak kullanılan Eski Hamam, yeni kullanımının gerekliliklerini yeterince karşılayabiliyor mu?” sorusuna verdikleri cevapların eğitim durumlarına göre karşılaştırması yer almaktadır. Lisans düzeyinin altında eğitime sahip olan kullanıcılar arasında bu soruya hayır diyenlerin oranı %34,7 iken, emin değilim diyenlerin oranı %25,3, evet diyenlerin oranı ise %30’dur. Lisans düzeyinde eğitime sahip olan kullanıcılarda ise hayır diyenlerin oranı %14,3, emin değilim diyenlerin oranı %7,1, evet diyenlerin oranı ise %78,6’dır. Lisansüstü düzeyde ise hayır diyen kullanıcı yer almazken, emin değilim ve evet diyen kullanıcılar %50 oranına sahiptir. Bu veriler kullanıcıların eğitim düzeyleri arttıkça Eski Hammam Restoran’ın yeni kullanımının gerekliliklerini karşıladığını düşündüklerini ortaya koymaktadır. Kullanıcıların eğitim düzeyi temel alınarak elde edilen bu sonuçlar anlamlı olarak bulunmuştur ($X^2(sd=4, n=95)=10,73, p<.05$).

Tablo 4.28 - Kullanıcıların Eğitim Durumlarına Göre Eski Hammam Restoran’ın Yeni Kullanımının Gerekliliklerini Karşılamasına İlişkin Görüşleri

			Hayır	Emin Değilim	Evet	Toplam
	Lisans düzeyinin altı	N	26	19	30	75
		%	34,7	25,3	30	100
Eğitim Düzeyi	Lisans	N	2	1	11	14
		%	14,3	7,1	78,6	100
	Lisansüstü	N	0	3	3	6
		%	0	50	50	100
Toplam	N	28	23	44	95	
	%	29,5	24,2	46,3	100	

$$X^2=10,73 \quad sd=4 \quad p=.030$$

4.4.9. KSD raporu

KSD yöntemi kullanılarak Eski Hammam Restoran’ın bina performansı ile ilgili yargılara varabilmek için kültürel algı, çevresel, algısal ve işlevsel performans kriterlerine başvurulmuş, alan çalışmasında elde edilen veriler uluslararası koruma ilkeleri baz alınarak değerlendirilmiş, kullanıcı görüşleri anket yoluyla öğrenilmiştir. Anket sonuçlarında dikkat çeken bazı hususlar şunlardır:

- Alternatif işlev önerileri sorusuna verilen yanıtlar arasında en çok tekrar eden öneri “müze” olmuştur.
- Kullanıcılar tarafından en “kötü” bulunan mekânlar, çok renkli ve özensiz tefrişlerin yoğunlukta olduğu iç mekânlardır. En “iyi” bulunan mekânlar ise nispeten daha az yoğunlukta tefriş, renk ve ışık bulunduran mekânlardır.
- Yapının bilumum iç mekânlarında, bilhassa tuvalet kısmında görünüş, doku ve biçim yönünden niteliksiz ve uygunsuz malzeme, donatı ve ekipman kullanılması ve bunlarda gözlemlenen fiziksel yıpranmalar kullanıcıların birçoğunun gözünden kaçmamıştır.
- Kullanıcıların yarısından fazlası, çeşitli renk tonu ve sıcaklıktaki yapay aydınlatmanın mekân algısına zarar verdiğini *düşünmemektedir*. Yarıya yakını ise modern donatı ve ekipmanların, tarihî mekân algısını *bozmadığı* kanaatindedir.

Kullanıcı anketinden gelen verilerle, gözlem sonucu elde edilen ve uluslararası koruma ilkelerine göre analiz edilen verilerin birbiriyle pek örtüşmediği görülmektedir. Bu durumun birçok nedeni olabilir. Bunlar tartışma kısmında ele alınmıştır.

Belirleyici düzeyde, yani bir ön araştırma niteliğinde olan bu KSD çalışmasının sunduğu öneriler ise şunlardır:

- Yapının otopark sorununun çözülmesi ve engelli bireyler için gerçek anlamda erişim kolaylığı sağlanması,
- Tuvalet kısmından başlanarak, birçok donatı, ekipman ve mobilyanın yenileriyle değiştirilmesi, ancak bu kez yapının özgün nitelikleriyle daha uyumlu ve zararsız seçimler yapılması,
- Ek yapıda olması sirkülasyon ve iş akışı açısından büyük bir sorun teşkil eden yiyecek hazırlama ve servis birimi için bir çözüm üretilmesi,
- Bulaşikhane için farklı bir mekân seçilmesi ya da içindeki mezarın kaldırılması,
- Geçmişte dinî yıkanma ritüellerinin gerçekleştiği bir mekân olmasından ötürü *makdas* bölümünün depo olarak kullanılmaması,
- Uygun yerlere Eski Hamam ve hamam kültürü hakkında detaylı bilgi veren tabelalar eklenmesi,
- Yapının batı cephesi duvarına bitleştirilmiş olan çocuk oyun alanının kaldırılması,

- Yapının iç ve dış mekânlarındaki tüm renkli ışıklandırmaların kaldırılıp, aydınlatma tasarımının uzmanlara danışılarak baştan ele alınması,
- Yapının ön cephesinde, çatı üstüne monte edilmiş büyük isim tabelasının kaldırılması.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu tez çalışması kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden olan mimarî mirasa yönelik bir ilginin ürünüdür ve miras yapılarının yeniden kullanım yaklaşımı ile usulünce korunmalarını sağlama arayışında KSD çalışmalarının uygun ve etkili bir yöntem olabileceği varsayımından yola çıkmıştır.

KSD çalışmalarının ayrılmaz bir parçası olan kullanıcı görüşlerinin alınması için çalışmada anket uygulaması yapılmıştır. Ancak anketten gelen verilerle, çalışma alanında gözlem sonucu elde edilen ve uluslararası koruma ilkelerine göre analiz edilen veriler birbiriyle beklenen ölçüde uyuşmamıştır. Bunun sebebi, anket tekniğine içkin olan hata payından kaynaklı olabilir. Zîra anket tekniği çok iyi tanımlanmış ve yaygın olarak kullanılan bir yöntem olmasına karşın, bilinen birçok dezavantajı ve dolayısıyla yanıltıcı sonuçlar sunma ihtimali vardır. Katılımcılar değişik nedenlerle gerçek kümeyi temsil edici olmayabilir. Geçmişte kalmış olayları ve olguları doğru hatırlamaları bazen mümkün olmaz. Sorular tüm katılımcılar tarafından aynı şekilde anlaşılabilir. Ayrıca anketleri bilimsel olarak planlamak ve uygulamak uzmanlık gerektirir. Sonuçlar ise çoğu zaman istismara ve itirazlara açıktır. Özetle anket sonuçları, deneysel çalışmalar kadar gerçekçi ve inandırıcı olmayabilir (Arıkan, 2018: 156).

İkinci ihtimal olarak; tarihî çevre koruma bilincinin düşük olması bu uyuşmazlığın esas sebebi ya da sebeplerinden biri olabilir. Anket sorularına verilen yanıtlardan görüldüğü üzere, tepkiyle karşılanması beklenen hatalı uygulamaların birçoğu kullanıcılar tarafından fark edilmemiştir. Dolayısıyla kullanıcıların yapının yeniden kullanımı hakkındaki görüşlerinin genellikle olumlu olmasından hareketle, yeniden kullanıma adaptasyon sürecinde alınan tasarım kararlarının ve yapılan uygulamaların isabetli olduğuna dair bir sonuca varılamaz. Zira bu karar ve uygulamaların çoğu, önceki bölümde incelendiği gibi uluslararası koruma ilkelerine aykırıdır. Eski Hammam Restoran, başarılı denemeyecek bir yeniden kullanım projesinin ürünüdür ve yeniden kullanımı yapıya zarar vermektedir. Buna rağmen

kullanıcıların Eski Hammam Restoran'a olumlu bakışının esas sebebinin, hatalı tasarım kararları ve uygulamalara rağmen tarihî bir yapıyı deneyimlemekten keyif alıyor olmaları olduğu düşünülmektedir. Nitekim kullanıcıların büyük çoğunluğu Eski Hammam Restoran'a gitmeyi tarihî bir yapı olduğu için tercih ettiklerini belirtmiştir. Kilis'te benzer örneklerin çok az olması, yani alternatifsizlik, Eski Hammam Restoran'ı bir bakıma biricik kılmıştır. Bunlara ek olarak, yapının geçmişten bugüne kent için önemli olduğunu, yeni kullanımının yapıyı yaşanabilir kıldığını, boş bırakılmasının ekonomik anlamda bir kayıp olmuş olacağını ve yeni işleviyle Kilis'in tanıtımına katkı sağladığını düşünen kullanıcıların yeniden kullanım hakkında bütün olumsuzluklara rağmen olumlu düşüncelerinin olması makul bulunmuştur.

Günümüzde sanat ve mimarlık ürünleri görelî ve öznel olmaları hasebiyle artık geçerli bulunmayan "güzel", "çirkin" gibi yargılarla değerlendirilmemektedir (Hasol, 2019: 128). Görünen o ki, "bir mimari kültür varlığının anlam kazanabilmesi için gereken ve onun gerçekliğini, değerini ve bütünlüğünü kanıtlayan tüm özellikleri" diye tanımlanan (Bkz. Ek-3) "özgünlük" de tartışmaya açık olabilen veya kişiden kişiye farklı anlaşılabilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Nara Özgünlük Belgesi'nin 11. ve 12. maddelerinde (Bkz. Ek-2) kültür varlıklarına atfedilen değerlerin kültürden kültüre, hatta aynı kültür içinde değişebileceğini, dolayısıyla her kültürün doğru bilgi kaynakları temel alınarak kendi miras değerlerine özgü niteliklerini tanımasının öneminden ve aciliyetinden bahsederek bu hususa dikkat çekilmiştir. 13. maddesinde ise özgünlüğün nerede aranacağı ve nelere dayandırılacağı izah edilmiştir:

"Bir anıtın ya da sitin doğasına ve kültürel bağlamına bağlı olarak; özgünlük yargısı çok çeşitli bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynaklar; tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi içerir. Bilgi kaynakları yapının bünyesinde olabileceği gibi, dışında da olabilir. Bu kaynakların kullanımı, kültür mirasının, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla tanımlanmasına olanak verir."

Çalışma sonucunda, mimarî miras bağlamında özgünlük kavramının geniş toplum kesimlerine öğretilmesinin öncelikli ve mühim bir konu olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla miras yapılarında yapılacak KSD çalışmalarının temel

değerlendirme ölçütü kullanıcı görüşleri değil, uluslararası koruma ilkeleri olmalıdır. Ya da miras yapılarında uygulanacak KSD anketleri, diğer KSD anketlerinden daha farklı biçimde ele alınmalıdır. Bunlar ilerki çalışmalara ışık tutabilecek sonuçlardır.

Miras yapılarını yeni işlevlere uyarlamak yoluyla koruma günümüzde yaygın bir mimarî pratik haline gelmeye başlamış, yeniden kullanımla yaşatılarak sürdürülebilirlikleri sağlanan yapıların ekonomik, ekolojik, en önemlisi sosyokültürel yarar sağladıkları yalnızca iktidarlar ya da bilim insanları nezdinde değil toplumun hatırı sayılır kesimi tarafından da anlaşılmıştır. Uluslararası ölçekte de gözlenen bu eğilim, yeniden işlevlendirerek korumanın çağdaş koruma kuramının öncelikli tartışma konuları arasına girmesine neden olmuştur (Mazlum, 2014: 72). Fakat yeniden işlevlendirilmenin kazanımları ancak yeniden kullanıma adaptasyon projeleri başarılı şekilde yürütüldüğü takdirde elde edilebilmekte ve bu projeler hâlâ yasal zorunluluklar, kısıtlılıklar ve fiziki şartlar sebebiyle “zor” tasarım süreçleri olarak görülmektedirler. Oysaki miras yapıları koruma ölçütlerinin getirdiği sınırlılıklar dâhilinde, çağdaş malzeme ve teknolojinin mümkün kıldıkları sayesinde mimarî yaratıcılık için benzersiz bir uygulama alanı sunarlar. Çünkü dönüştürülecek yapıda yalnızca somut düzenlemeler değil, yeni bir mekân atmosferi de tasarlanacak demektir. Eski doku, renk, form ve ışık gibi değerlerin korunması ve yenileriyle bütünleşmesiyle oluşan yapıya özgü ve biricik bir mekân atmosferi oluşturulacaktır. Mekânın kültürel önemine katkı sunacak olmak, tasarımcıları heyecanlandırmalı ve bir tasarım alanı olarak miras yapıları “sorun” olarak görülmemelidir.

Tüm kimlik ve doku kayıplarına rağmen mimarî kültür mirası açısından hâlâ zengin sayılabilecek olan Türkiye’de, çeşitli uluslararası tüzük ve bildirgeler kabul edilmiş ve ortaya koyulan koruma ilkeleri benimsenmeye çalışılmış olmasına rağmen, uygulama sonuçları nitelikli bir koruma anlayışının hâlâ yerleşmediğini düşündürmektedir. Tezin bulguları da bunu doğrular niteliktedir. Tarihî yapılara gösterilen teveccühün gitgide artmasına rağmen yeniden kullanımlarda görülen niteliksizlikte toplumun, mal sahiplerinin, tasarımcıların, denetçilerin, işi veren kişi ya da kurumların konuya ilişkin bilgi ve kültür düzeylerinin büyük etkisi vardır. Bilindiği gibi, mimarlık ürünü öteki sanat dallarının çoğundan farklı olarak, çeşitli kişilerin katkılarıyla yaratılır. İyi mimarlık için yalnızca mimarın iyi olması yetmez; mal sahibinin ya da işverenin de iyi olması, hattâ toplumun iyi eğitilmiş, beğeni düzeyini

geliştirmiş olması gerekir (Hasol, 2019: 79). Bunu sağlamak için atılabilecek pek çok adım vardır:

1. Koruma alanında etkin rol alan herkese kültürel miras alanlarının yönetimi, yorumlanması ve sunumu, kültürel rotalar, somut ve somut olmayan kültürel değerlerin korunması, ulusal ve uluslararası ölçeklerde yürütülen koruma projeleri, kültür varlıklarına yönelik geliştirilen ileri belgeleme yöntemleri gibi konularda eğitim verilmesi gerekir.
2. Nitelikli mimarî üretilmesi için eğitim, hizmet ve denetimler zorunludur. Öncelikle meslek içi eğitimde gerekli kalite düzeyi sağlanmalıdır. Literatür araştırması ve alanda yapılan görüşmelerin de işaret ettiği gibi, miras yapılarında restorasyon konusunda uzman yardımcı eleman ve işçi eksikliği en büyük meselelerden biridir.
3. Karar vericilerin koruma konusunda uzman meslek insanlarından olmasını zorunlu hale getiren yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
4. Yerel yönetimler nezdinde yöreye özgü koruma stratejilerine yönelik fikirler üretilmelidir.
5. Toplum, ilköğretim seviyesinden başlanarak kültürel miras bilinci ve duyarlılığına sahip olacak şekilde eğitilmelidir. Bunun için hâlihazırda müfredatta olan dersler yeniden düzenlenebilir, kültürel mirasla ilgili seçmeli dersler eklenebilir. Kamuda farkındalık yaratacak çalışmalar yapılabilir, yetişkin eğitimleri verilebilir, başarılı koruma ve yeniden kullanım projelerine ulusal ve yerel ölçekte ödüller verilebilir.
6. Mimarlık disiplinini daha etkin kılacak adımlar atılması gereklidir. Bunun için merkezî ve yerel yönetimlerde proje üretme süreçleri ve yöntemleri açısından tasarıma daha fazla alan açan hukuksal düzenlemelerin oluşturulması; koruma ilkelerinin çizdiği çerçevenin dışına katıyıcı çıkmaması için şeffaf olmayan ve eleştiriye kapalı uygulama süreçlerinden kaçınılması lazımdır.

KSD çalışmaları, bina verimliliği, kullanıcı memnuniyeti, tasarım kararlarının isabetliliği gibi bilgiler edinilmesine imkân tanımaktadır. Koruma kuramıyla ilgili derinlikli araştırmalar yapılıyor olmasına rağmen, sonuçların tasarımcılara ya da karar vericilere yeterince girdi oluşturamaması ve sadece süreçte sıkıntılar yaşandığında tarafların birlikte çalışmaya gitmesi uygulamadaki temel problemlerden bir tanesidir.

Bilindiği üzere miras yapılarının yeniden işlevlendirilmeleri ve sürekli bakımları ciddi yatırımlar gerektirir. Yapının kullanım sürecinde karşılaşılan sıkıntıların türlü değişiklikler ve onarımlar gerektirmesi fazladan malî yük de getirecektir. Önceki bölümlerde detaylıca açıklandığı gibi, KSD çalışmalarına içkin olan geri bildirim (*feedback*) ve ileri bildirim (*feedforward*) özellikleri bina tasarımları için veri oluşturarak, uzun dönemli katkılar sağlamaktadır. Yeniden kullanılan miras yapılarında sistematik KSD çalışmaları yapılması ve bu sayede ileride yapılacak projeler için yol gösterici veriler üretilmesi sadece sosyokültürel değil, ekonomik ve ekolojik açılardan da önemli faydalar sağlayacaktır. Ancak pek çok yapı türünün standartlaşmasıyla birlikte standart KSD'lerin efektif olarak nasıl kullanılacağı sorusu da gündeme gelmiştir. Farklı coğrafyalar ve kültürel bağlamlarda standart yapı türleri üzerinde KSD çalışmaları gerçekleştirilirken kültürel farklılıkların göz önünde bulundurulması gerektiğinden (Preiser, 2001: 458), ülkeye ve yöreye özgü, hatta gerektiğinde yapıya özgü KSD çalışmaları hazırlanmalıdır.

Çalışmanın en başında türetilen soruların bazılarında bu çalışma içinde yanıt bulunmuş; bazılarında ise katî cevaplar verilememiştir. Örneğin “miras yapıları farklı işlevlerle yeniden kullanıldıklarında herhangi bir şekilde nitelik kaybına uğramakta mıdır?” sorusu, çıkan sonuçlara göre net bir yanıt verilemeyecek, kapsamı geniş ve hakikî bir araştırma sorusudur. Bu bağlamda tezin, bundan sonra yapılacak araştırmalara yol gösterebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akan A.E., Selçuk S.A., Çakıcı F.Z. (2006). “Kültür Turizmi Açısından Kırkgöz Han’ın Yeniden İşlevlendirilmesi Olanakları Üzerine Bir Çalışma”. www.academia.edu/1013327
- Akis, M. (2012). “İslamî Dönemlerden Cumhuriyet’e Kadar Kilis”. Özmen, M.E. (Ed.), *Belgelerle Kilis* içinde (113-142). İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- Altan, İ. (2015). Mimarlıkta Mekân Kavramı. İstanbul: Ofis 2005 Yayınevi.
- Altınoluk, Ü. (1998). Binaların Yeniden Kullanımı. İstanbul: YemYayınları.
- Apaydın Başa, B. (2007). Yapıların Otel Olarak Yeniden Kullanımı Bağlamında Mekânsal Dönüşümlerinin Kavramsal ve Kuramsal Analizi. (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Arabacıoğlu, F.P., Aydemir, I. (2007). “Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı”, *Megaron*, Cilt 2, Sayı 4, pp. 204-212.
- Arıkan, R. (2018). “Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, pp. 97-159.
- Asasoğlu, A. (2013). “Konut ve Konut Alanları Örneğinde Mimarlık Serüveni”, *ICONARP*. Volume 1, Issue 1, pp. 57-65.
- Avlaremos. (2020, 21 Mayıs). “Kilis Sinagogu Restore Edildi”. Erişim adresi: <http://www.avlaremos.com/2016/04/26/icinde-keci-otlatilarak-korunan-kilis-sinagogu-serdar-korucu/>
- Bacon, K. (2001). The adaptive re-use of heritage buildings. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). University of Calgary, Calgary, AB.
- Bullen P., Love P. (2011). “Factors influencing the adaptive re-use of buildings”, *Journal of Engineering, Design and Technology*, Vol. 9 Issue 1, pp. 32 - 46.
- Bebekoğlu S., Tektuna M., (2008). Kilis Kültür Envanteri: Kentsel Mimari, Kırsal Mimari, Yazıt Eserleri. Ankara: Kilis Valiliği.
- Bebekoğlu S., Tektuna M., (2012). “Bir Osmanlı Şehri Kilis”. Özmen, M.E. (Ed.), *Belgelerle Kilis* içinde (185-217). İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- Bruce, T., Zuo, J., Rameezdeen, R., Pullen, S. (2015). “Factors influencing the retrofitting of existing office buildings using Adelaide, South Australia as a case study”, *Structural Survey*, Vol. 33, No 2, pp. 150-166.
- Bullen, P., Love, P. (2009). “Residential regeneration and adaptive reuse: learning from the experiences of Los Angeles”, *Structural Survey*, Vol. 27 No. 5, pp. 351-60.

- Bullen, P., Love, P. (2011), "Adaptive Reuse of Heritage Buildings", *Structural Survey*, Vol. 29 No. 5, pp. 411-421.
- Conejos, S., Langston, C., Chan, E.H.W., Chew, M.Y.L. (2016). Governance of heritage buildings: Australian regulatory barriers to adaptive reuse. *Building Research and Information*, 44:5-6, pp. 507-519.
- Cooper, I. (2001), "Post-occupancy evaluation-where are you?", *Building Research and Information*, Vol. 29 No. 2, pp. 158-63.
- Cordan, Ö. (2017), "İç Mekân Atmosferi", *Yapı*. Sayı 425, pp. 88-92.
- Cuinet, V. (1884). *La Turquie D'asie: Géographie Administrative, Statistique, Descriptive Et Raisonnée De Chaque Province De L'asie-mineure*. Paris: Ernest Leroux.
- Dedeoğlu, E.F., (2019). "Yeniden İşlevlendirilen Kilise Yapılarında İç Mekân Müdahalelerine Yönelik Analizler: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı 23, pp. 77-103.
- Demiröz Y., Acarkan B., (2016). Tarihi Yapılarda Dış Cephe Aydınlatması Ve Galata Kulesi Uygulaması. ELECO 2016 - Elektrik - Elektronik ve Biyomedikal Mühendisliği Konferansı, Bursa, pp. 110-114.
- Durosaiye I.O., Hadjri K., Liyanage C. (2019). "A critique of post-occupancy evaluation in the UK", *Journal of Housing and Built Environment*, 34, pp. 345-352.
- Dündar, A. (1999). *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimarî Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elsaay H.A.G., Othman A.A.E. (2016). "Post-Occupancy Evaluation: A Learning Tool for Improving the Performance of Architecture Design Firms", <https://www.academia.edu/29499618>.
- Erder, C. (2007). *Tarihî Çevre Bilinci*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Ergeç, R. (2012). "Kilis'in Kronolojik Tarihi". Özmen, M.E. (Ed.), *Belgelerle Kilis içinde* (87-109). İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- Ertuğrul, A. (2009), Hamam Yapıları ve Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, pp. 241-266.
- Eyice, S. (1997). "Hamam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt no: 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hadjri, K., & Crozier, C. (2009). "Post-occupancy evaluation: Purpose, benefits and barriers". *Facilities*, 27, pp. 21-33.
- Hasol, D. (2017). *Mimarlık Cep Sözlüğü*. 5. Baskı. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Heritage Council of Victoria, (2013). *Adaptive Reuse of Industrial Heritage: Opportunities & Challenges*. Erişim Adresi

https://heritagecouncil.vic.gov.au/wp-content/uploads/2014/08/HV_IPAWsinglepgs.pdf

- İnce, H.İ. (2012). “Milli Mücadelede Kilis”. Özmen, M.E. (Ed.), *Belgelerle Kilis içinde* (147-181). İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- Kaderli, L. (2014). “Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi”, *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, Sayı 12, 29-41.
- Kévorkian R.H., Paboudjian P.B. (2013). 1915 Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler. İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Kinnane O., Dyer M. (2013). “Post Occupancy Evaluation: A Cost and Time Effective Methodology”, Energy for Sustainability Conference, Coimbra.
- Konyalı, İ.H. (1968). Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi. İstanbul.
- Köksal, T.G. (2005). İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuban, D. (2000). Tarihî Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama. İstanbul: YEM Yayın.
- Kuloğlu, N. (1994). Konuttaki İşlevsel Değişimin Tarihî Çevrelerin Korunmasında Oluşturduğu Güçlükler ve Çözüm Önerileri: Ortahisar Örnek Çalışması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kurtuba, A. (2017, 13 Şubat) Kilis Havrası (Sinagog). *academia.com*. https://www.academia.edu/31583469/Kilis_Havrası_Sinagog
- Le Corbusier (1973). The Athens Charter. New York: Grossman Publishers.
- Le Corbusier, (1986). Towards a New Architecture. New York: Dover Publications. Reprint. Originally Published: London: J. Rodker, 1931.
- Leaman, A., Stevenson F., Bordass B. (2010): “Building evaluation: practice and principles”, *Building Research & Information*, 38:5, pp. 564-577.
- Lemon, R. (1989). Rehabilitation Principles and Guidelines. Victoria: British Columbia Heritage Trust.
- Love, P., Bullen, P. (2009) “Towards the Sustainable Adaptation of Existing Facilities”, *Facilities*. Vol. 27 Nos 9/10, pp. 357-367.
- Madran, E., Özgönül, N. (2005). Kültürel Ve Doğal Değerlerin Korunması, Ankara: TMMOB Mimarlar.
- Madran, E. (2006). “Modern Mimarlık Ürünlerinin Belgelenmesi ve Korunması Süreci için Bazı Notlar”, *Mimarlık*. 332, pp. 20-22.
- Mazlum, D. (2014). “Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı”, *Mimarlık*. 380, pp. 72-77. Erişim tarihi 01.09.2020. Erişim adresi

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=394&RecID=3525>

- Meir I.A., Garb Y., Cicelsky A. (2009). "Post-occupancy evaluation: an inevitable step towards sustainability", *Advances In Building Energy Research*, Volume 3, pp. 189–220.
- Mustafa, F.A. (2017). "Performance assessment of buildings via post-occupancy evaluation: a case study of the building of the architecture and software engineering departments in Salahaddin University-Erbil, Iraq", *Frontiers of Architectural Research*, Issue 6, pp. 412-429.
- Önge, Y. (1988). Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. Cilt no: 1, pp. 403-428.
- Özkan, Ö. (2002). Mevcut Binaların Lüks Otellere Dönüştürülme Olanakları ve Tasarlama Yaklaşımları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pallasmaa, J., (2020). Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular. 6. Baskı. İstanbul: YEM Yayın.
- Pinto, M.R., Medici, S., Senia, C., Fabbricatti, K., De Toro, P. (2017). "Building reuse: multi-criteria assesment for compatible design", *International Journal of Design Sciences and Technology*, Volume 22, 2, pp. 165-193.
- Preiser, W.F.E. (1995), "Post-occupancy evaluation: how to make buildings work better", *Facilities*, Vol. 13 No. 11, pp. 19-28.
- Preiser, W.F.E. (2001). The Evolution of Post-Occupancy Evaluation: Toward Building Performance and Universal Design Evaluation. In Stanley, L. (Ed.), *Learning From Our Buildings: A State-of-the-Practice Summary of Post-Occupancy Evaluation*. Washington D.C.: National Academy Press.
- Preiser, W.F.E. (2001). "Feedback, feedforward and control: post-occupancy evaluation to the rescue", *Building Research & Information*, 29:6, pp. 456-459.
- Preiser, W.F.E., Vischer, J.C. (2005), *Assessing Building Performance*. Oxford: Elsevier Butterworth Heinemann.
- Reyes, J., Mansfield, J. (2001). "The assesment of risk in conservation refurbishment projects", *Structural Survey*, Vol. 19, Issue 5, pp. 238-244.
- Riley, M., Kokkarinen, N., & Pitt, M. (2010). "Assessing post occupancy evaluation in higher education facilities", *Journal of Facilities Management*, 8, pp. 202–213.
- RIBA. (2016). Post Occupancy Evaluation and Building Performance 3 Evaluation:Primer. Erişim adresi <https://www.architecture.com/-4/media/gathercontent/post-occupancy-evaluation/additional-5/documents/ribapoebprimerpdf.pdf>
- RIBA. (1991), "A research report for the architectural profession", in Duffy, F.W. (Ed.), *Architectural Knowledge: The Idea of a Profession*, E. & F.N. Spon, London.

- Sanoff H. (2001). *School Building Assessment Methods*. Washington, DC: National Clearinghouse for Educational Facilities.
- Selçuk, M., (2006). *Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekânsal Kurgunun Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Şenoğuz, H.P. (2014). *Demarcating Kilis as a border town: Community, belonging and social mobility among socio-economic strata on the Syrian border of Turkey*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Shiple, R., Utz, S., Parsons, M. (2006). Does Adaptive Reuse Pay? A Study of the Business of Building Renovation in Ontario, Canada. *International Journal of Heritage Studies*. Vol 12, No 6, pp. 505-520.
- Sıvacı, F.U. (2017). *Doğal Aydınlatmanın Nitelik ve Nicelik Bağlamında Çağdaş İşlevli Tarihî Medrese Yapılarında İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sykes, M. (1904). *Dar-ul-Islam: A Record of the Journey Through Ten of the Asiatic Provinces of Turkey*. London: Bickers&Son.
- The Burra Charter (2013). *The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*.
- Tuğlu Karlı, U., Aytıs, S. (2018). "Eski Kabuk, Yeni İşlev: Yeniden Kullanıma Adaptasyon / Old Skin, New Use: Adaptive Reuse", *Yapı Dergisi*, pp. 46-51.
- URL-1 <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90435---0053.jpg>
- URL-2 <https://www.houshamadyan.org/en/mapottomanempire/vilayetaleppo.html>
- Ünal, A. (2016). Yahudi Düğün Gelenekleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5, pp. 225-241.
- Wigley, M. (1998). "The Architecture of Atmosphere: Constructing Atmospheres", *Daidalos* (68), pp. 18-27.
- Wieczorek, I. (2015). *Active Materiality: The Agency of Matter from the Phenomenological Perspective*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Escuela Técnica Superior de Arquitectura Universidad Politécnica de Madrid.
- Wilkinson, S., Reed, R. (2008). "The business case for incorporating sustainability in office buildings: the adaptive reuse of existing buildings", *Proceedings of 14th Annual Pacific Rim Real Estate Society Conference, Pacific Rim Real Estate Society, Kuala Lumpur*.
- Vischer, J. (2001). *Post-Occupancy Evaluation: A Multifaceted Tool for Building Improvement*, In Stanley, L. (Ed.), *Learning from our Buildings: A State-of-the-practice Summary of Post-occupancy Evaluation*, National Academy Press, Washington, DC, pp. 23-34.

Yaldız, E. (2013). Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yaldız, E., Asatekin N.G. (2016). Anıtsal Yapıların Yeniden Kullanımında Kullanıcılar Üzerinden Kültürel Algı Performansı Değerlendirmeleri; Sivas Buruciye Medresesi Örneği, *Megaron*, Vol. 11, Sayı 3, pp. 333-343.

Zakar, L., Eren, Ö. (2019). “Tarihî Binalara Ek Yapımında Birleşim Tipolojisi”, *Yapı Dergisi*, 450. Erişim adresi: <https://yapidergisi.com/tarihi-binalara-ek-yapiminda-birlesim-tipolojisi/>

Zumthor, P. (2006). *Atmospheres: Architectural Environments. Surrounding Objects.* Basel: Birkhäuser.

EKLER

EK 1 Venedik Tüzüğü (1964)

Tanımlar:

Madde 1- Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.

Madde 2- Anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır.

Amaç:

Madde 3- Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumaktır.

Koruma:

Madde 4- Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Madde 5- Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

Madde 6- Anıtların korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.

Madde 7- Bir anıtın tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür varlığının tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına - anıtın korunması bunu gerektirdiği, ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında - izin verilmemelidir.

Madde 8- Anıtın tamamlayıcı öğeleri sayılan heykel, resim gibi süslemeler, ancak bunları korumanın başka çaresi yoksa yerlerinden kaldırılabilir.

Onarım:

Madde 9- Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyondan farkı anlaşılabilmesi ve

gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır.

Madde 10- Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi çağdaş bir teknik kullanılarak anıt sağlamlaştırılabilir.

Madde 11- Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ile ilgili yargıyı ve neyin yok edileceği üzerinde kararı vermek, sadece bu işi üzerine almış kimseye bırakılmaz.

Madde 12- Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünlüğe uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda sanatsal ve tarihi tanıklığı yanlış bir biçimde yansıtmaması için, özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir.

Madde 13- Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir.

Tarihi Yerler:

Madde 14- Anıtın buldukları yerler, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınp, yaşanır şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir. Böyle yerlerde yapılacak koruma ve onarım çalışmalarında, daha önceki maddelerde açıklanan ilkelerden esinlenmelidir.

Kazılar:

Madde 15- Kazılar 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılmalıdır. Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka, kültür varlığının anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen (a priori) vazgeçilmelidir. Yalnız anastylosis'e, yani mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmede kullanılan madde her zaman ayırt edilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğunca az kullanılmalıdır.

Yayın:

Madde 16- Bütün koruma, onarım ve kazı işlerinde her zaman çizim ve fotoğraflarla açıklık kazanmış çözüm getirici ve eleştirici raporlar halinde kesin belgeler hazırlanmalıdır. Temizlemenin, sağlamlaştırmanın, yeniden düzenlemenin ve birleştirmenin her safhası -

Çalışma sırasında ortaya çıkan, tanımlanmış biçimsel ve teknik özellikler göz önünde tutularak- raporda gösterilmelidir. Bu belgeler bir resmi kurumun arşivine konmalı ve araştırıcılar bundan yararlanabilmelidir. Bu raporların yayınlanması tavsiye edilir.

Prof. Dr. Cevat Erder'in eviri metni alınmıştır.

Kaynak: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf

EK 2 Nara Özgünlük Belgesi (1994)

Önsöz

- 1- Bizler, Japonya'nın Nara kentinde toplanan uzmanlar olarak, kültür mirasının korunması konusunda gelenekselleşmiş kavramları tartışmaya açan ve koruma uygulamalarında kültürlerin ve kültürel mirasın çeşitliliğine daha fazla saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla ufkumuzu genişletme yolları ve araçları üzerine bir tartışma başlatmayı amaçlayan bir toplantı fırsatını sunan Japon yetkililerin yürekli girişimini ve entelektüel öngörüsünü selamlamak isteriz.
- 2- Dünya Mirası Komitesi'nce önerilmiş olan tartışma çerçevesini takdirle karşılıyoruz. Bu Komite, Dünya Mirası Listesi'ne katılmak üzere önerilen kültür varlıklarına ait dosyaların incelenmesi sırasında, tüm ülkelerin kültürel ve toplumsal değerlerine saygılı bir özgünlük kavramını uygulamaya koyma isteğini belirtmiştir.
- 3- Nara Özgünlük Belgesi 1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nün ruhunda tasarlanmıştır. Bu tüzüğü temel alarak onun kavramsal bir uzantısını oluşturmakta, günümüzde, hemen hemen tüm toplumlarda kültür mirasının tuttuğu önemli yeri göz önünde bulundurmaktadır.
- 4- Küreselleşme ve birörnekleşme baskısıyla karşı karşıya olan ve kültürel kimlik arayışlarının kimi zaman saldırgan bir milliyetçilik ve azınlık kültürlerinin yok sayılması yoluyla sürdürüldüğü bir dünyada, kültür mirasının korunması uygulamalarında da, özgünlüğün dikkate alınmasıyla en büyük katkı, insanlığın ortak belleğinin tüm yönlerine saygı göstermek ve onu aydınlatmak biçiminde kendini göstermiştir.

Kültürel Çeşitlilik ve Miras Çeşitliliği

- 5- Kültür ve kültür mirası çeşitliliği, tüm insanlık için, yeri doldurulamaz bir duygu ve düşünce zenginliği oluşturmaktadır. Temel bir özellik olarak kabul görmesi gereken bu çeşitliliğin, yalnız korunması değil, geliştirilmesi de insanlığın gelişimi için büyük önem taşımaktadır.
- 6- Hem kültürler, hem de bunlara bağlı yaşam biçimleri için bu çeşitlilik, mekân ve zaman boyutuyla kendini gösterir. Kültürler arasındaki farkların bir çatışma yarattığı durumlarda, kültürel çeşitliliğe saygı gereği, bütün taraflara özgü değerlerin meşruiyeti tanınmalıdır.

- 7- Kùltürler ve toplumlar, miraslarını oluşturarak ve korunması gereken somut ve soyut anlatım biçimleriyle kendilerini ifade ederler. Bu anlatım biçimlerine de saygı gösterilmelidir.
- 8- UNESCO'nun, "Birimizin kùltür mirası, hepimizin mirasıdır" anlayışını ana ilke olarak kabul ettiğini anımsatmak önemlidir. Mirasla ve onun yönetilmesiyle ilgili sorumluluklar, öncelikle o mirası yaratmış olan kùltürel topluluğa, sonra da onun korunmasına emek verenlere aittir. Ne var ki, bu sorumlulukların yanı sıra, kùltür mirasının korunması için hazırlanmış uluslararası tüzük ve sözleşmelerin kabulü de, bunlarda dile getirilmiş olan ilke ve 2 sorumlulukların dikkate alınmasını zorunlu kılar. Kendi gereksinmelerini diğer kùltürel toplulukların gereksinmeleriyle dengelemek, ancak bunu yaparken ana kùltürel değerlere ters düşmemek her toplum için arzu edilen bir durumdur.

Değerler ve Özgünlük

- 9- Kùltür mirasının tüm biçimleri ve tüm tarihsel dönemleriyle korunabilmesi, bu mirasa değerler atfedildiği ölçüde kolaylaşır. Bu değerleri olabilecek en doğru bir biçimde algılama yeteneğimiz, bu değerler hakkındaki bilgi kaynaklarının inanılır olmasına ve doğru anlaşılmasına da bağlıdır. Bu değerleri tanımak, anlamak ve kùltür mirasının ilk tasarımına ve sonradan kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamak, söz konusu yapıtın özgünlüğü konusunda varılacak yargının temelini oluşturur ve hem biçimle, hem de malzemeyle ilgilidir.
- 10- Venedik Tüzüğü'nde de bu anlamda yer verilen özgünlük, ulaşılabilir bilgi kaynaklarının inanılabilirliği konusunda niteleyici ana etken olarak belirmektedir. Her türlü bilimsel çalışmada, koruma ve restorasyon müdahalelerinde, Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilme sürecinde, ya da kùltür mirasıyla ilgili her türlü envantere özgünlük çok önemli bir işlev yüklenir.
- 11- Kùltür varlıklarına atfedilmiş değerler ve bilgi kaynaklarının güvenilirliği konusundaki yargılar kùltürden kùltüre, hatta aynı kùltürün içinde değişebilir. Başka bir deyişle, değer yargılarını ve bunlara bağlı özgünlük değerlendirmelerini tek ve değişmez ölçütlere dayandırmak kabul edilemez. Tam tersine, kùltürlere gösterilecek saygı, her yapıtın ait olduğu kùltürel bağlamı belirleyen ölçütlere göre dikkate alınmasını ve değerlendirilmesini zorunlu kılar.
- 12- Dolayısıyla her kùltürde kendi miras değerlerine özgü niteliklerin tanınması ve ilgili bilgi kaynaklarının inanılabilirliği ve doğruluğu, en önemli ve acil olan konudur.
- 13- Bir anıtın ya da sitin doğasına ve kùltürel bağlamına bağlı olarak; özgünlük yargısı çok çeşitli bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynaklar; tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi içerir. Bilgi kaynakları yapıtın bünyesinde olabileceği gibi, dışında da

olabilir. Bu kaynakların kullanımı, kültür mirasının, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla tanımlanmasına olanak verir.

Ek I (H. Stovel tarafından önerilmiştir)

- 1- Kültür ve miras çeşitliliğine saygı, bir anıt ya da sitin özgünlüğünü tanımlama ve belirleme girişimlerinde, katı formüller dayatmaktan, ya da standart işlemlerden kaçınmak için bilinçli bir çaba gerektirir.
- 2- Kültürlere ve miras çeşitliliğine saygı içinde özgünlüğü belirleme çabaları, kültürleri kendi doğa ve ihtiyaçlarına göre analitik süreçler ve araçlar geliştirmeye özendiren yaklaşımlar gerektirir. Bu yaklaşımlar birçok ortak yöne sahip olabilir:
 - ♣ özgünlüğü değerlendirirken disiplinlerarası işbirliğini sağlamak ve tüm ulaşılabilir bilgi ve uzmanlıklardan uygun biçimde yararlanmaya çaba göstermek;
 - ♣ özellikle anıtlar ve sitler söz konusu olduğunda, kabul edilen değerlerin bir kültürü ve bu kültüre özgü çeşitliliği gerçekten temsil etmesi için çaba göstermek;
 - ♣ anıt ve sitler için özgünlüğün kendine özgü doğasını, gelecekte yararlı bir bakım ve izleme rehberi olacak biçimde açıkça belgelemek;
 - ♣ özgünlük değerlendirmelerini değişen değer ve koşulların ışığında güncelleştirmek.
- 3- Kabul edilen değerlerin temsil edilmesini sağlamak ve bu değerleri belirleme sürecinin, olanaklar ölçüsünde disiplinler ve topluluklar arası bir uzlaşmayı geliştirecek eylemler içermesi için çaba göstermek özellikle önemlidir.
- 4- Her kültürün farklı anlatım biçimlerinin ve değerlerinin, evrensel ölçekte saygı görmesine ve anlaşılır olmasına katkıda bulunmak için, kültür mirasının korunmasıyla ilgili herkes, attığı adımları uluslararası işbirliğine dayandırmalı ve bu işbirliğini geliştirmeye çalışmalıdır.
- 5- İnsanlığın ortak mirasının korunmasında özgünlüğe yüklenen pratik değer artırılması için ön koşul, bu diyalogun dünyanın çeşitli bölge ve kültürlerinde süreklilik kazanması ve genişlemesidir. Somut önlemler alabilmek için, mirasın bu temel boyutu konusunda halkın bilincini yükseltmek mutlak bir gerekliliktir.

Ek II Tanımlar

Koruma: Bir yapıtı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, maddi olarak korunmasını sağlamaya ve gerektiğinde restore ederek değerlendirmeye yönelik tüm işlemleri içerir. (Dünya Mirası Sözleşmesi'nin birinci maddesinde tanımlandığı gibi, kültür mirası; anıtları, yapı gruplarını ve sitleri içerir.)

Bilgi Kaynakları: Bir yapıtın doğasını, özelliklerini, anlamını ve tarihini tanımaya olanak veren anıtsal, yazılı, sözlü ve simgesel tüm kaynaklar Nara Özgünlük Belgesi, 1-6 Kasım 1994

günlerinde Japonya'nın Nara kentinde düzenlenen Nara Özgünlük Konferansı'nın 45 katılımcısı tarafından kaleme alınmıştır. Dünya Mirası Sözleşmesi çerçevesindeki bu konferans, Japon hükümeti Dış İşleri Dairesi ve Nara Valiliği'nin daveti üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu daire, konferansı UNESCO, ICCROM ve ICOMOS'un işbirliğiyle düzenlemiştir.

Nara Belgesi'ne son biçimini, Konferans'ın genel raportörleri olan Sayın Raymond Lemaire ve Sayın Herb Stovel vermiştir.

Çeviri: Deniz Mazlum, 2005

Kaynak: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf

EK 3 ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi (2013)

30 MAYIS 2012 VE 17 MART 2013 TARİHLERİ ARASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ULUSAL MİMARİ KORUMA UZMANLARI TOPLANTILARI VE ICOMOS TÜRKİYE MİLLİ KOMİTESİ’NİN REVİZYONU İLE SON ŞEKLİ VERİLMİŞTİR.

I. GEREKÇE VE AMAÇ

Türkiye, kültürel miras açısından evrensel düzeyde zenginlik ve çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Bu durum, Türkiye’ye uluslararası düzeyde bir sorumluluk yükler. Bu nedenle, koruma sürecinde yer alan tüm kadroların, koruma alanına ilişkin ulusal çerçevenin yanı sıra, uluslararası gelişme ve kararları bilmesi ve bir uzlaşma ve iletişim zeminde buluşması gereklidir.

Türkiye, Avrupa Konseyi ve UNESCO’nun birçok kararını onaylamış; Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi (1972), Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi (1985), Avrupa Arkeoloji Mirasının Korunması Sözleşmesi’ni (1992) yasallaştırarak iç hukuk belgesi haline getirmiştir. Ancak, Osmanlı döneminden beri günümüze yasal ve örgütsel düzenlemelere sahip olan Türkiye’de koruma alanını düzenleyen kimi yasa ve yönetmelikler korumayı doğrudan ya da dolaylı olarak tehdit eden nitelikte hükümler içermektedir.¹

Bu durum, TÜRKİYE MİMARİ MİRASI KORUMA BİLDİRGESİ’nin hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Koruma alanında çalışan uzmanlar tarafından oluşturulan bu belge, Türkiye ölçeğinde kamuoyuyla paylaşılacak ve içselleştirilecek bir kültür politikasına kaynak oluşturması amacıyla hazırlanmıştır. Bu belge, koruma sürecinde yer alan tüm disiplinler ve toplumun farklı kesimleri için mimari mirası korumanın temel ilkelerini tanımlar, mimari mirasa yönelik tanımları, korumanın süreç ve araçlarını, koruma eğitimi ve politikalarını, korumanın topluma maledilmesi konularını içerir.

Bu belge; Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı kanunla kabul edilen “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”, 13.04.1989 tarih ve 3534 sayılı kanunla kabul edilen “Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi” ve 05.08.1999 tarih ve 4434 sayılı kanunla kabul edilen “Arkeolojik Mirasının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nin (Gözden Geçirilmiş)” birer iç hukuk belgesi haline geldiğini de göz önüne alarak, söz konusu belgelerde ele alınmış hususları ve ICOMOS tarafından hazırlanmış uluslararası belgeleri benimser.

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

Kültürel miras, insanoğlunun, toplumların ve toplumu oluşturan kültür gruplarının varlığının, kimliğinin ve sürekliliğinin simgesi ve kanıtıdır. Somut ve somut olmayan kültürel miras, tarihselbelgesel, estetik-sanatsal, simgesel, sosyal, ekonomik, dini ve manevi ve hatta politik değerler içerir. Yenilenemez bir kaynak olan kültürel mirasın, toplumumuz için önemli değer olan “emanet” kavramıyla özdeşleştirilerek içerdiği tüm değerleriyle birlikte gelecek nesillere aktarılması toplumsal bir sorumluluktur.

Mimari miras, kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden biridir. Mimari mirasın çağdaş yaşam ile bütünleştirilmesi toplumların kültürel sürekliliği açısından önem taşır.

Mimari mirası korumanın amacı, özgünlüğü ve kimliği oluşturan nitelikleri bozmadan estetik ve kültürel değerleri ortaya çıkarmaktır. Kültürel, sanatsal, teknik ve ustalık gerektiren bir eylem olan mimari koruma, koruma etiğine uygun olarak bilimsel ve sistematik araştırma ve değerlendirmelere dayanan, insanoğlunun kültürel üretimine saygılı bir uygulamadır. Bu nedenle mimari koruma, mimari mirasın bütünlüğünü, parçası olduğu sosyal ve kültürel bağlam ile birlikte dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla mimari mirasın korunması, kültürel ve çevresel gelişmenin bir parçasıdır. Tutarlı bir gelişmeyi amaçlayan ve mimari mirasa saygılı her politika, korumayı, güncel, kültürel, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla ele almalıdır.

Sürdürülebilir gelişme çerçevesinde mimari mirasın işlevlendirilmesi, yaratıcılığın ve ekonomik çekiciliğinin önemli bir bileşeni olduğunu göstererek toplumda yaşam kalitesinin yükseltilmesini sağlayacak; aynı zamanda toplumsal bütünleşmenin ve karşılıklı anlayışın temin edilmesinde önemli bir rol üstlendiğini gösterecektir.

Mimari miras sadece ekonomik değere bağlı bir meta olarak görülmemeli, bu eserler kültür varlığı olmalarını sağlayan tüm değerleriyle birlikte ele alınmalıdır.

Mimari mirasın korunmasına yönelik eylemler, bu varlıkların değerlerini ve niteliklerini göz önüne alan en üst düzeyde uygulama standardına ulaşmalıdır. Bu nedenle koruma uygulamaları sadece gerekli eğitimi almış, yeterli bilgi ve deneyime sahip kişilerce gerçekleştirilmelidir. Bu husus, koruma sürecinin planlama, projelendirme ve uygulama aşamalarında görev alacak her tür kurum ve kişi için de geçerli olmalıdır.

III. MİMARİ MİRASA YÖNELİK TEMEL TANIMLAR VE KORUMA DEĞERLERİ

III.1. TEMEL TANIMLAR

kültürel miras

Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır. Kültürel miras, insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içerir.

mimari miras

İnsanlığın ortak malı olan ve günümüze ulaşmış özgün nitelikleriyle geleceğe aktarılması gereken, farklı ölçek ve nitelikte olan ve tüm değerleriyle, bütünlük koruma ilkelerine göre korunması gereken yapı ve yapı gruplarıdır.

koruma alanı

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve içinde buldukları korunması gerekli çevrenin değerlerinin korunabilmesi için gelişme ve yapılaşması kontrol altında tutulması gereken alandır.

etkileşim geçiş alanı

Koruma alanı dışında, sınırları iyi belirlenmesi gereken bir geçiş bölgesidir. Koruma alanını çevreleyen ikincil koruma alanı olan etkileşim geçiş alanı, onu fiziki, görsel ve sosyal olarak etkiler ve bu alandan etkilenir.

sit, sit alanı

Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, bu uygarlıkların ait oldukları dönemlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan, süreklilik ve bütünlük gösteren kent ve/veya yerleşme kalıntılarıdır

Sitler; kentsel, kırsal, arkeolojik, tarihi, doğal ve karma sit olarak nitelendirilirler.

kentsel sit

Kentsel sitler, mimari, tarihsel, sanatsal ve yerel özellik taşıyan ve bir arada bulunmaları ve bütünlükleri nedeniyle değerleri artan kültürel ve doğal çevre öğelerinin (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlardır.

arkeolojik sit

Tarih öncesinden günümüze ulaşan eski uygarlıkların yerüstü, yeraltı veya sualtında bulunan ve varlıklarını sürdürdükleri dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan kültür varlıklarının yer aldığı alanlardır.

kırsal sit

Yerleşim düzeni, yapım tekniği ve tasarımıyla yerelin ürünü olan yapıların, yol, meydan, tarım alanı vb. öğelerle birleşerek oluşturduğu, korunacak değerler taşıyan kırsal alanlardır.

geleneksel mimari miras

Teknoloji ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle hızla çeşitliliğini yitiren dünyada, yöreye özgü malzeme ve tekniklerle, yöresel yapım geleneklerini, yerel kimliği yansıtan geleneksel yapı, yapı grupları ve yerleşmelerdir.

endüstri mirası

Endüstriyel üretim süreçlerinin içinde yer aldığı ve/veya endüstri devrimi teknolojisiyle üretilmiş yapılardır. Artık kullanım dışı kalmış yapılar, üretim donatıları, yapı aksamaları ve yerleşimler ile içinde buldukları doğa ve kent peyzajları endüstri mirasını oluşturur.

modern mimarlık mirası

Türkiye’de 20. yüzyılın başından itibaren üretilmiş, gerek uluslararası, gerekse ulusal yönelimleri ve/veya yenilikçi teknik ve teknolojileri örnekleyen yapı, yapı grupları ve yerleşmelerdir.

sualtı kültür mirası

Sualtı kültür mirası; sualtı ortamında bulunan veya oradan çıkarılmış olan arkeolojik miras olarak anlaşılmaktadır. Sualtında kalmış yerleşme ve yapılar, batık alanları, batıklar ve bunların arkeolojik içerikleriyle doğal çevreleri de bu kapsama girmektedir.

kültürel peyzaj alanları

Toplumun ve insan yerleşmelerinin, tarih içinde ekonomik, sosyal ve kültürel etkenler bağlamında doğal çevreleriyle birlikte ve etkileşim içinde bulunarak dönüştürdüğü alanların yanı sıra, insanın ve doğanın birlikte oluşturduğu kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte anılan, ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlardır.

III.2. KORUMA DEĞERLERİ

Yapı, yapı grubu veya yapı parçasının korunması gerekli kültür varlığı niteliğini kazanabilmesi, özgünlüğünün yanısıra aşağıdaki değerlerden bir veya birkaç tanesine sahip olmasıyla mümkündür:

özgünlük

Bir mimari kültür varlığının anlam kazanabilmesi için gereken ve onun gerçekliğini, değerini ve bütünlüğünü kanıtlayan tüm özellikleridir. Mimari mirasın özgünlüğü söz konusu olduğunda, konum, tasarım, malzeme ve işçilik özellikleri açısından içinde bulunduğu kültür alanının bozulmamış ve tahrif edilmemiş bir belgesi olması istenir. İlk yapımından günümüze yapıların bünyesinde yer alan ve yapının kimliğini oluşturan tarihsel katmanlar, özgünlüğünün bileşenleri olarak kabul edilir. Mimari mirasın korunmasına yönelik tüm yaklaşım ve uygulamalar, bu mirasın sahip olduğu değerleri somutlaştıran özgünlüğünün korunmasını hedeflemelidir. Özgünlüğünü tüm boyutları ile (konum, tasarım, malzeme ve işçilik) kaybetmiş bir mimari kültür varlığının korunmasından söz edilemez. Özgünlüğü dikkate alınmadan ve onarılabılır maddi varlığı yok edilerek yeniden ve yeni tasarım, taşıyıcı sistem, malzeme ve işçilik ile ve yeni bir çevre içinde inşa edilen yapıların korunmuş olduğundan söz edilemez. Aynı kapsamda tarihin bir döneminde var olan ancak, günümüzde yok olmuş ve çevresel bağlamı değişmiş bir yapının, yeniden inşa edilmesi, savaş vb. bir durum söz konusu değil ise, koruma uygulaması olarak kabul edilemez. Bu konularda yasalar, yönetmelikler ve ilke kararlarında var olsa dahi ve yenileme başlığı altında mimari kültür mirasının yok edilmesine ve yanılıcı sonuçların ortaya çıkmasına neden olan hükümlerin ve uygulamaların doğruluğundan bahsedilemez.

bütünlük

Mimari mirasın yapısal ve mimari olarak bir bütün tanımlaması ve miras olma durumunu belgeleyen tüm unsurları ile var olması durumudur. Bütünlüğün diğer bir boyutu ise, mimari mirasın içinde varlık kazandığı çevre ve diğer miras unsurları ile birlikte süreklilik göstermesi şeklinde anlaşılmaktadır.

tarihsel değer

Tarihsel değer iki ölçüte bağlı olarak anlaşılmaktadır: 1. Yapı ya da yapı gruplarının tarihsel önem taşıyan bir “olay”, kişi ve/veya kurumla ilişkili olması; 2. Kentsel, kırsal, endüstriyel miras ögesinin eskiliği.

belgesel değer

Yaşamın mekâna yansımaları olarak kabul edilen yapılar, değişik dönemlerde yaşayan topluluklar ve onların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşamları, yapım teknolojileri hakkında bilgi veren kaynaklardır.

estetik ve sanatsal değer

Kültür varlığının tasarımındaki anlayışı ve bezeme özelliklerini, dönemin ulaştığı beğeni düzeyini ve niteliğini kapsar.

teknik ve teknolojik değer

Kültür varlığının ait olduğu dönemin teknik bilgi, beceri, yapım, malzeme ve işçiliğine ilişkin belgesel niteliklerinin tümüdür.

enderlik - teklik değeri

Benzerleri zaman içerisinde yok olmuş yapılar ya da yapı elemanları enderlik değeri taşırlar. Türü, mimari üslubu ve tasarımcısı bağlamında benzeri olmayan ya da günümüze tekil olarak gelen yapı ya da yapı elemanları teklik değeri taşırlar.

grup değeri

Birlikte bir bütün oluşturan, mimari miras öğelerinin yapısal ve anlamsal bağlamda bir arada bulunmalarından doğan değerdir.

kullanım değeri

Kültürel varlığın kullanımının sürmesi ve kendisine çağdaş toplumda bir yer bulması bağlamında, yapının kullanılarak korunması ve çağdaş yaşamda yer alarak geleceğe taşınması durumudur. Yapının özgün kullanımının ya da toplumun onun için öngördüğü yeni kullanımın yapıya kattığı değerdir.

folklorik değer

Toplumun yerleşmiş örf ve adetleri, yaşam biçimleri, inanışları ve alışkanlıklarının mimari mekânlarla (yapılar, yapı grupları veya yapı parçaları) birlikte varolmasının yarattığı değerdir.

IV. MİMARİ MİRASI KORUMA SÜRECİ VE ARAÇLARI

Mimari mirasın korunmasına yönelik süreç; belgeleme, araştırma, çözümlenme, yorumlama, teşhis ve koruma yaklaşımının belirlenmesi, uygulamaya yönelik müdahale tanımlarının yapılması, uygulama ve izleme faaliyetlerinden oluşur. Bu süreçte ilgili mesleklere mensup uzmanlar yer almalıdır. Her kültür varlığının kendine özgü nitelik, sorun ve potansiyeli olduğu göz önüne alındığında, evrensel yaklaşımlara uymak koşuluyla, bu çok zengin ve çeşitlilik gösteren mirasın incelenmesine, belgelenmesine, değerlendirilmesine ve koruma müdahalelerinin tanımlanmasına yönelik çalışmalar o yapıya özgü olmalıdır.

IV.1. MİMARİ MİRASIN TANIMLANMASI, ÇÖZÜMLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapı ve yakın çevresinin çözümlenme süreci, tasarım özelliklerinin betimlenmesinin yanı sıra, tüm dönemleri kapsamak koşuluyla, taşıyıcı sistem, yapım tekniği ve malzeme konusunda yeterli ve gerekli müdahalelerin yapılmasına olanak sağlayacak ölçek ve nitelikte, araştırmaya dayanan bilgi ve belge içermelidir. Bu süreçte yapının değerlerinin teşhisi de yapılmalıdır. Mimari mirası etkileyebilecek doğal ve insan kaynaklı çoklu risklerin yönetimi için yapılacak analiz çalışmaları, yapının tanınma sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Herhangi bir müdahale öncesinde kültür varlığının yapım tekniği, malzemesi, taşıyıcı sistem özellikleri araştırılmalı; bozulma nedenleri ve sorunları bu doğrultuda incelenmelidir. Bu araştırmalara dayanan bir temel yaklaşım geliştirilmeli, bu yaklaşım ışığında kısa ve uzun vadeli bir planlama yapıp buna bağlı projeler üretilmeden uygulamaya geçilmemelidir. Korumaya yönelik projelendirme süreçleri "toplum yararı"ni öne çıkaran bir anlayışla kurgulanmalıdır.

IV.1.1. Belgeleme

Mimari Belgeleme, yapının ve yakın çevresinin mevcut durumunun, yazıya, çizime ve fotoğrafa ilişkin yöntemler ile ses, multimedya gibi araçlar ve gelecekte keşfedilecek diğer yöntemler aracılığıyla kayıt altına alınmasıdır. Gerekli görülen hallerde yapıyı belgeleme, araştırma, çözümlenme, yorumlama ve teşhis süreçleri, uygulama sırasında ve sonrasında da devam etmelidir.

Taşıyıcı Sistemin Araştırılması mimari belgeleme ile bütünleşmek koşuluyla, yapı taşıyıcı sisteminin incelenmesidir. Yapının taşıyıcı sistem davranışını belirlemeye yarayacak veriler, tarihi belgelerden, yapının doğrudan kendisinden, alanda veya laboratuvar ortamında yürütülen test ve ölçüm çalışmalarından elde edilir. Alanda yürütülecek testlerin, tahribatsız testler olmasına dikkat edilmelidir. Yapı temellerinin ve zemin özelliklerinin tespiti de bu inceleme kapsamındadır.

IV.1.2. Taşıyıcı Sistem Sorunlarının Tanımlanması-Teşhis

Mimari mirasın korunmasına yönelik kararların alınması, hasarların teşhisi, müdahale tekniklerinin belirlenmesi ve yapı güvenlik değerlendirmeleri disiplinlerarası çalışma gerektiren işlemlerdir. Bunlara yönelik kararlar, tüm disiplinlerin birlikte yapacakları çalışmalar sonucu geliştirilmelidir. Taşıyıcı sistem güvenliğinin değerlendirilmesi ve iyileştirme/destekleme müdahale önerilerinin geliştirilmesi için taşıyıcı sistemin ve yapıda tespit edilen hasarların incelenmesi gerekmektedir. Güvenlik değerlendirmesi öncesinde, yapının maruz kaldığı deprem ve yangın gibi afetler ile bu afetler sonrasında gerçekleştirilmiş onarım bilgilerinin, yapının geçmişte hangi işlevlerle kullanıldığının, kullanıcı müdahalelerinin, yapının çevresinde meydana gelen değişikliklerin ve yapının komşu yapılarla ilişkilerinin tespit edilmesi gerekir. Bu bilgilerin yanında, deneysel ve sayısal analizlere dayanan verilerin elde edilebilmesi de önemlidir. Mimari mirasın yapısal güvenliğinin değerlendirilmesi için gerekli araçlar ve izlenecek ilkeler ile uygulamada kullanılacak müdahale teknikleri hakkındaki bilgiler, hazırlanacak uygulama rehberinde tanımlanacaktır.

IV.1.3. Korunacak Değerlerin Tanımlanması

Mimari mirasın korunmasına yönelik ana tavrın belirlenmesinde kültür varlığının kendi değerlerinin tanımlanması, korunması ve sürdürülmesi esastır. Koruma sürecinin, bu değerleri tehdit eden etkenleri ortadan kaldırması ve/veya denetim altına alması gerekir. Bu süreçte kültürel mirasın içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel ortamın gerektirdiği değişiklikler dikkate alınmalı, kültürel, teknolojik ve sosyal tarihi araştırılmalıdır.

IV.1.4. Bilginin Oluşumu ve Paylaşımı

Belgeleme, araştırma, çözümlenme, yorumlama ve teşhis sürecinin her aşaması kayda alınmalı ve bu belgeler arşivlerde bulundurulmalıdır. Bu arşivler, telif haklarının gerektirdiği koşullar saklı kalarak, tüm uzmanların inceleme ve kullanımına açık tutulmalı, ulusal kültür envanteriyle ilişkilendirilmelidir. Bilginin oluşturulması kadar, o bilgiye gereksinim duyacak her kişi ve kurum tarafından kullanılmasının da önemli olduğu göz önüne alındığında, koruma konusunda üretilen her ölçek ve nitelikteki bilginin kullanılabilmesi için gerekli tüm önlemler alınmalıdır. Ülke ölçeğinde taşınmaz kültür varlığı envanterinin tamamlanması için mevcut yasalara ek düzenlemeler yapılmalıdır. Bu envanterin tüm ilgililer tarafından kullanılabilen bir bilgi altlığı oluşturması ve bu oluşumun kurumsallaşması için gerekli örgütlenme gerçekleştirilmelidir.

IV.2 MİMARİ MİRASA MÜDAHALE İLKELERİ

1. Mimari mirasın korunmasına yönelik müdahalelerde yapının özgünlüğünün tüm boyutlarıyla korunması esastır.

2. Müdahaleler yapıya zarar vermemeli; tarihi belge niteliği olan izlerin yok olmamasına ve değiştirilmemesine dikkat edilmeli; yapının bütünlüğü korunmalıdır.
3. Herhangi bir kültürün (veya dönemin) verisi, zorunlu olmadıkça diğer bir kültürün verilerinin açığa çıkarmak için ortadan kaldırılmamalıdır. Bu konuda girişilecek eylemler, uzmanların ortak mutabakatı ile gerçekleştirilmelidir.
4. Müdahaleler, daha sonra gerçekleştirilecek araştırma ve çalışmaları yanıltmamalı, özgün yapıya olabildiğince zarar vermeden kaldırılabilir ve/veya yenilenebilir tekniklerle yapılmalıdır.
5. Özgün malzeme ve tekniklerle birlikte kullanılması zorunlu olan yeni malzeme ve teknikler, ilgili proje özelinde tanımlanacak testler yapılmadan ve bilimsel verilerle uygunluğu ortaya konulmadan kullanılmamalıdır.
6. Uygulama sürecinde ve sonrasında yapılan müdahalelerin etkinliğini belirleyecek şekilde, ölçüme dayalı ve düzenli izleme yapılacak mekanizmalar tanımlanmalıdır.
7. Mimari mirasın korunması ile ilgili olarak proje hazırlama, uygulama ve denetleme süreci, bu sisteme özgü geliştirilecek yasal çerçeve (ihale kuralları-koşulları ve fiyatlandırma sistemi) kapsamında ele alınmalıdır.
8. Uygulamanın her aşaması belgelenmeli ve bu belgeler, sürecin başlangıcında hazırlanacak diğer belgelerle birlikte arşivlerde bulundurulmalıdır. Bu arşivler, telif haklarının gerektirdiği koşullar saklı kalarak, tüm uzmanların inceleme ve kullanımına açık tutulmalıdır.
9. Her kültür varlığının kendine özgü sorun ve potansiyeli olduğu göz önüne alındığında, evrensel ve ulusal yaklaşımlara uyulmak koşuluyla projelendirme ve uygulamada değişik değerlendirme ve çözümler gerekebileceği kabul edilmelidir. Bu kabulün doğal sonucu olarak, bu çok zengin ve çeşitlilik gösteren kültürel mirasın belgelenmesi, değerlendirilmesi ve uygulamaya yönelik müdahalelerin belirlenmesinde genellemelerden kaçınılmalıdır.

IV.3. MİMARİ MİRASIN KORUNMASI: MÜDAHALE ÖLÇEĞİ, MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI VE MÜDAHALE BİÇİMLERİ

Mimari mirasın korunması kapsamında gerçekleştirilecek her düzeydeki müdahale, bu bildirgenin öngördüğü bilimsel yaklaşım ve ilkeler çerçevesinde ele alınmalıdır. Müdahale biçimleri yapının sahip olduğu değerlere ve koruma ilkelerine göre belirlenir tanımlanır. Koruma müdahalelerinde özgün niteliklerin korunması ve en az müdahale esastır; gerekli durumlarda aşağıdaki yaklaşım ve biçimlerden biri, ya da birkaçına bütüncül bir anlayışla başvurulabilir.

IV.3.1. Müdahale Ölçeği

Bakım

Yapının özgün şekli ile korunmasını, geleceğe aktarılmasını ve yapının yaşamını sürdürmesini amaçlayan; tasarımda, malzemede, yapıda ve mimari öğelerde değişiklik gerektirmeyen uygulamalardır (çatı aktarımı, oluk onarımı, boya-badana vb.).

Basit onarım

Yapıların, taşıyıcı sistemine ve plan kurgusuna müdahale etmeden, bozulan ve eksilen malzeme ve mimari elemanlarının uzman değerlendirmesiyle, belgeleme ve irdelemeye dayalı olarak, özgün biçimlerine uygun şekilde onarılması veya tamamlanmasıdır.

Esaslı onarım

Kültür varlıklarının bakım ve basit onarımla çözülemeyen sorunlarına yönelik, çoğu kez birkaç müdahale tekniğinin bir arada kullanıldığı, projeye dayalı uygulamalardır. Müdahalelerin derecesi, yapıdaki hasarların niteliği ve çağdaş kullanımın gerektirdiği donatıların eklenmesi gerekliliğine göre değişir. Hasarlı, ya da eksik olan kesimlere yapılacak müdahale, yapının sunumu ve/veya kullanımıyla bağlantılı olarak malzemelerinin sağlamaştırılmasından, yeniden yapımına doğru artar.

IV.3.2. Müdahale Yaklaşımları

Sağlıklılaştırma-Rehabilitasyon

Güncel kullanımda çağdaş konfor koşullarını karşılayamayan ve bu nedenle kullanım değerini yitirmiş yapıların, mimarisini koruyarak, onarım ve çağdaş donanımla desteklemeyi kapsayan uygulamalardır.

Yeniden kullanım – Yeni işleve uyarılama

Kültür varlığının özgün işlevi dışında başka bir işlev için kullanılması yönünde alınan kararın gerektirdiği müdahalelerin, restorasyon/koruma projesi kapsamında uygulanmasıdır. Bu yeniden kullanım sürecinde yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltirken, özgünlüğü, bütünlüğü ve anlamı saygı görmelidir.

Taşıma

Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, buldukları yerlerde (in-situ) korunmaları esastır. Ancak, taşınmaz kültür varlıkları için açık ve ortadan kaldırılamaz bir tehdit söz konusuysa ya da bilimsel olarak kanıtlanmış ve seçeneği olmayan toplumsal bir yarardan ötürü başka bir yere nakil zorunluluğu varsa ve bu işlem mümkün ise, hazırlanacak projelere göre taşıma işlemi gerçekleştirilebilir.

Anastylosis

Mimari mirasa ait dağınık mimari parçaları, anıt hakkında fikir verecek biçimde yeniden bir araya getirerek onu belirli bir bütünlüğe kavuşturma yöntemidir. Bu müdahale yeniden yapıyı hedeflemez; yapının ayakta tutulması için gereken çağdaş müdahale ve ekler sınırlı tutulmalı ve öne çıkmamalıdır.

Yeniden yapım

Kültür varlığı değerlerini taşıyan ve toplumsal hafızada güncelliğini korumakla birlikte herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları ve toplumsal açıdan vazgeçilmezliğinin tanımlanması durumunda yeniden yapılmasıdır. Yapının içinde bulunduğu kentsel bağlamın değişmemiş, bu değişikliğin toplumsal hafızada yer bulmamış olduğu, eldeki mevcut belgelerin varsayımları en aza indirgeyecek düzeyde olduğu durumlarda (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı ve kendi parselinde daha önce bulunduğu yapı oturma alanında, özgün mimarisi, malzeme ve yapım tekniğiyle ilk durumuna uygun olarak projelendirilmesi ve uygulanmasıdır.

VI.3.3. Müdahale Biçimleri

Acil koruma önlemleri

Yapının inceleme ve nihai koruma kararları oluşuncaya kadar, daha fazla tahrip olmasını ve çevreye zarar vermesini önlemek amacıyla alınan geçici koruma önlemleridir.

Koruma

Yapı bileşenlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak üzere, malzemeleri sağlamlaştırarak var olanı korumak şeklindeki onarım yöntemidir.

Sağlamlaştırma

Kültür varlığının bozulma sürecinin engellenmesi/ yavaşlatılması amacıyla malzemesinin ve/veya taşıyıcı sisteminin dayanımının artırılması, mevcut fiziksel ve mekanik özelliklerinin iyileştirilmesi işlemleridir.

Bütünleme-Reintegrasyon

Kısmen hasar görmüş veya bazı bileşenleri yok olmuş bir yapının eksik bölümlerinin özgün veya çağdaş malzeme kullanılarak tamamlanması işlemidir.

Yapısal İyileştirme

Yatay ve düşey yükler göz önünde bulundurularak, yapının mevcut güvenlik seviyesinin iyileştirilmesi ve en fazla ilk yapım aşamasında sahip olduğu güvenlik seviyesine kadar çıkarılmasıdır. Müdahaleler yapı bileşenlerinin bir bölümünü ya da taşıyıcı sistemin bütünü kapsayabilir. Yapının mevcut taşıyıcı sisteminin, işlevini yeterince yerine getiremediği durumlarda, hasarlı yapı bileşenlerine yapılacak destekler uygulamada farklı müdahale tekniklerini içerebilir. Müdahaleler, özgünlükgüvenlik ilişkisini optimum düzeyde sağlayacak biçimde tasarlanmalıdır.

Güçlendirme

Bir yapının mevcut güvenlik seviyesinin işlev değişikliği ya da standartların gereği olarak yükseltilmesi amacıyla yapılan strüktürel müdahalelerin tümüdür. Kültür varlıklarının mimari bütünlüğüne zarar vermeden, aşağıdaki ilkeler çerçevesinde ve buna uygun geliştirilecek düzenlemeler doğrultusunda ihtiyatla uygulanmalıdır:

1. Geleneksel tekniklerle inşa edilmiş yapılarda strüktürel güvenliği arttırmak amacıyla yapılacak müdahaleler yapının özgün strüktürel bünyesini değiştirmemeli ve geri dönülebilir olmalıdır.
2. Erken modern ve çağdaş yapı strüktürleri söz konusu olduğunda, özellikle kamusal kullanımlarda olması durumunda, yapının özgün niteliklerinin başkalaştırılmasına yol açılmaması öngörülür.

V. POLİTİKALAR

V.1. YASAL VE YÖNETSEL DÜZENLEMELER

Mimari mirasın korunması kamu yararına olan dinamik bir süreçtir. Bu nedenle mimari mirasın korunmasına yönelik yasal düzenlemeler, koruma alanındaki evrensel ilkelerden ödün vermeden yeni kavram ve yaklaşımları içerecek şekilde güncellenebilir olmalıdır. Yasal düzenlemeler taşınmaz sahiplerini özendirici ve destekleyici bir anlayış içermelidir. Bu doğrultuda devlet, kişi ve kurumların korumaya yönelik yatırımlarını destekleyen ve özendiren yeni önlemler almalıdır. Bu önlemlerin ortak kültürel miras anlayışı içinde tüm vatandaşların yararına olduğu unutulmamalıdır. Kültür varlıklarının, özgün işlevleri olabildiğince sürdürülerek ve içinde yaşayanlar yerlerinde tutularak korunması yönünde politikalar geliştirilmelidir. Mevcut yasal ve yönetsel çerçevede yetki ve sorumluluklar dağınıktır ve çelişkiler içermektedir. Yapılacak düzenlemelerle bu sorunlar giderilmeli, dil ve eylem bütünlüğü sağlanmalıdır. Mimari miras yenilenemez bir kaynaktır ve korunması kamu yararına olmalıdır. Bu nedenle mimari miras söz konusu olduğunda farklı mevzuat arasındaki çelişkiler mimari miras yararına çözümlenmelidir. Yeni yapılar için üretilen yasal düzenlemeler, teknik hükümler ve standartlar (her durumda) mimari mirasa uygun değildir. Dolayısıyla mimari mirasa özgü düzenlemeler üretilmelidir. Koruma kararlarının alınması sürecinde önemli rol oynayan koruma kurulları, koruma konusunda uzmanlaşmış mimarların yanı sıra bu konuda uzmanlaşmış farklı disiplinlerin temsilcilerinden oluşmalıdır. Mimari mirasın korunmasıyla ilgili kurumlar bünyelerinde farklı disiplinlerden koruma uzmanları barındırmalıdır. Kuruluş amaç ve hedefleri koruma ile ilişkili olmayan ve bünyesinde koruma uzmanı olmayan kurumlar, bu alanda karar üretmemeli ve uygulama yapmamalıdır. Bu aşamada yer alan tüm uzmanların görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmelidir. Mimari mirasın korunmasından doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu kamu kurum ve kuruluşları, bu konuda geliştirecekleri kuramsal ve uygulamaya yönelik strateji ve ilkeleri, konuyla ilgili

uzmanlar, akademik kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve kamuoyunun temsilcileriyle paylaşmalıdır. Koruma kararları olabildiğince en geniş katılımın ve mutabakatın sağlandığı bir ortamda alınmalıdır. Kamuoyu, korumayla ilgili süreç ve kararlara katılma ve her aşamasından haberdar olma hakkına özel bir başvuru yapmadan sahip olmalıdır.

V.2. KORUMA ALANINDA ÇALIŞAN UZMANLAR

Mimari mirasın korunması doğası gereği çok disiplinli bir alandır. Kültürel mirasın niteliğine ve sorunlarına bağlı olarak koruma alanında deneyimli veya uzmanlık sahibi mimar, arkeolog, inşaat mühendisi, sanat/mimarlık tarihçisi, kimyacı, fizikçi, şehir plancısı, peyzaj mimarı, hukukçu, işletmeci, ekonomist, iletişim uzmanı, sosyolog, jeoloji mühendisi ve diğer ilgili mühendislik alanlarından aktörler koruma sürecinde yer almalıdır. Koruma alanında uzmanlaşmış farklı disiplinler kendi alanları ile ilgili konulardan sorumlu olmalıdır. “Koruma konusunda uzmanlaşmış mimar” ise bu çok disiplinli alanın bütününün eşgüdüm ve yönetiminden sorumludur. Koruma alanında uzmanlaşma tanımının birinci boyutunu eğitim, ikinci boyutunu ise uygulama deneyimi oluşturmaktadır.

“Koruma konusunda uzmanlaşmış proje müellifi mimar” ve proje danışmanı uzmanlar, uygulama sürecinde karşılaşılan yeni durumları değerlendirmeli ve çözüme yönelik kararları ortak olarak almalıdır.

V.3. AKTÖRLER VE PAYDAŞLAR

Koruma alanında uzmanlaşmış farklı disiplinlerin yanı sıra, merkezi ve yerel yönetimler, koruma kurulları, uygulamacılar ve mülk sahipleri mimari mirasın korunmasındaki diğer aktörlerdir. Bu aktörlerin farklı aşamalarda ve farklı boyutlarda yetki, görev ve sorumlulukları ana hatlarıyla tanımlanmalıdır.

Üniversiteler, sivil toplum örgütleri, halk, kullanıcılar, meslek odaları, basın yayın organları mimari mirasın korunmasındaki paydaşlardır.

Aktörlerin ve paydaşların mimari mirasa attıkları değerler, tanımladıkları sorunlar ve beklentileri koruma sürecinde bir arada göz önünde bulundurulmalı ve koruma kararları bu şekilde oluşturulmalıdır. Mimari korumanın başarısı bu kararların tüm aktörler ve paydaşlar tarafından benimsenmesiyle mümkündür. Bu nedenle, tüm aktör ve paydaşların katkı ve katılımlarıyla bir mutabakat modeli geliştirilmelidir.

VI. MİMARİ MİRASIN KORUNMASINDA EĞİTİMİN ROLÜ

Mimari mirasın korunması, salt yasal kısıtlar ve önermelerle sağlanamaz. Bu konudaki başarı toplumun her bireyinin, koruma olgusunu benimsemesi ve kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmesiyle doğrudan ilişkilidir. Mimari mirasın korunması konusunda kamu bilincinin gelişimi, her aşamada verilecek eğitimle sağlanabilir. Bu nedenle koruma eğitimi, her yaşa ve düzeye yönelik örgün ve yaygın eğitimi kapsamalıdır.

Eğitimin hedefleri:

- Koruma eğitiminin okul öncesi dönemden itibaren ve süreklilik içerisinde uygulanması korumanın toplumca benimsenmesi için önkoşuldur.
- Koruma eğitiminin başarısı için uluslararası çağdaş koruma yaklaşımları ulusal ve yerel niteliklere göre yeniden tanımlanmalı, bu yaklaşımların uzmanlar tarafından tüm hedef kitlelere doğru araç ve yöntemlerle ulaştırılması hedeflenmelidir.
- Koruma eylemlerinde görev alan farklı uzmanlık dalları arasında ortak çalışmanın sağlanabilmesi için bu uzmanların temel koruma bilgileriyle ve ortak koruma terminolojisiyle donatılması gerekmektedir.

Örgün Eğitim

Mimari mirasın korunmasıyla ilgili eğitimde, her uzmanlık alanının kendi dalında yapacağı eylemleri çağdaş korumanın kuramsal yaklaşımları çerçevesinde sürdürmesi ana amaçtır.

- Koruma çalışmalarının gerek planlama, gerekse uygulama aşamasının uzmanlık gerektiren çalışmalar olduğunun bilinmesi ve tüm bu eylemlerin, konu hakkında eğitim almış uzmanlara bırakılması gerekmektedir. Söz konusu eğitim şunları sağlamalıdır: Uluslararası ve ulusal koruma kavramlarını bilmek,
- Ülkede geçerli olan yasal, yönetsel ve ekonomik koşulları bilmek,
- Her yapının bağlamı ile ilişkisini fiziksel özellikleri yanısıra, ait olduğu toplumun nitelikleri açısından da değerlendirebilecek bilgi birikimi ve bakış açısına sahip olmak,
- Bu bildirgenin yapının tanımlanması ve çözümlemesine ilişkin bölümünde yer alan (bölüm IV.1.) bilgi birikimine sahip olmak.

Mimari koruma projelerinin başarısı, öngörülen hedeflerin uygulamalara tam ve doğru biçimde aktarılmasıyla sağlanır. Bu hedef doğrultusunda, uygulamaları gerçekleştirecek teknik elemanların yetiştirilmesi ve bu elemanların uzmanlıkları doğrultusunda istihdamlarının sağlanması gereklidir.

Yaygın Eğitim

Mimari mirasın korunması, bu kavramın toplumun tüm kesimleri tarafından benimsenmesi ve desteklenmesiyle süreklilik kazanabilir. Bu nedenle kamu bilincini artıracak yaygın eğitimin de tasarlanması gerekir.

- Toplumun tüm kesimlerine (birey ve kurumlar düzeyinde) yönelik koruma bilincinin yaygınlaştırılması amacıyla;
- Birey ve kurum düzeyinde hedef kitlenin tanımlanması,
- Hedef kitlenin niteliklerine uygun olarak yaygın eğitim programlarının tasarlanması,
- Kitlesele ve odaklı iletişim stratejisinin oluşturulması, araçlarının belirlenmesi ve uygulanması,

- Tasarlanan eğitim programlarının ve odaklı iletişim stratejisinin uygulanması sürecinde, üniversitelerin ilgili bölümleri, sivil toplum örgütleri, kurum ve kuruluşlar ile medyanın desteği alınarak işbirliğinin sürekli hale getirilmesi gerekmektedir.

Bu bildirge değişen ihtiyaçlar ve mimari koruma alanının evrimleşen yapısı içinde ICOMOS Türkiye Milli komitesi tarafından sürekli olarak geliştirilecek bir belgedir; sunulan metin bir bütün olarak ele alınmalı ve uygulamacılara rehber olmalıdır.

EK 4 Anket

Bu anket çalışması, Mimar Esra İSLAMOĞLU'nun Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında, özgün işlevinden farklı bir işlevle kullanılan Eski Hamam'ın kullanıcı görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılmaktadır. Eski Hammam Restoran'da en az birkaç kez bulduysanız ve bu yapıyla ilgili gözlemlerinizi kayda değer ölçüde hatırlayabiliyorsanız, lütfen aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. ANKETE KATILAN KULLANICILARA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

CİNSİYET

- Kadın
- Erkek

YAŞ

- 25 ve altı
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55 ve üstü

ÇALIŞMA DURUMU

- Çalışıyor
- Çalışmıyor/İşsiz
- Öğrenci
- Emekli
- Diğer

EĞİTİM DURUMU

- İlköğretim
- Lise
- Üniversite
- Yüksek Lisans
- Doktora

SEKTÖR

- Kamu sektörü
- Özel sektör
- Serbest

Eski Hamam Restoran'a nasıl geliyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

- Toplu taşıma
- Özel araç
- Yaya
- Diğer

Eski Hamam Restoran'a genellikle hangi günlerde geliyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

- Hafta içi
- Hafta sonu
- Hem hafta içi hem hafta sonu

Eski Hamam Restoran'ı genellikle hangi saatler arasında kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- 10.00-13.00
- 13.00-17.00
- 17.00-20.00
- 20.00-23.00

2. KÜLTÜREL ALGI PERFORMANSI ANALİZİ

Aşağıdaki ifadeleri 5 üzerinden değerlendiriniz (1 kesinlikle katılmıyorum; 5 kesinlikle katılıyorum).

Sorular	5	4	3	2	1
9- Yapıdan "Eski Hammam Restoran" olarak değil "Eski Hamam" olarak bahsediyorum.					
10- Eski Hamam, Kilis halkı tarafından bilinen ve önem verilen yapılar arasındadır.					

11- Eski Hamam, Kilis'e gelen misafirlerimize göstermek istediğimiz bir yerdir.					
12- Eski Hamam, bulunduğu çevre içerisinde fark edilebilir bir yapıdır.					
13- Restoran olarak yeniden kullanımı, Eski Hamam'ı yaşanabilir kılmıştır.					
14- Eski Hammam Restoran'a gitmeyi, tarihi bir yapı olduğu için tercih ediyorum.					
15- Eski Hamam'ın boş bırakılması ekonomik anlamda bir kayıp olurdu.					
16- Eski Hamam'ın restoran olarak kullanılması, eski işlevinin hamam olduğunu unutturmuştur.					
17- Eski Hamam geçmişten günümüzde Kilis için önemli olmuştur.					
18- Eski Hamam'ın restoran olarak yeniden kullanımı, Kilis'in tanıtımına katkı sağlamaktadır.					

3. ÇEVRESEL PERFORMANS ANALİZİ

Aşağıdaki ifadeleri 5 üzerinden değerlendiriniz (1 kesinlikle katılmıyorum; 5 kesinlikle katılıyorum).

Sorular	5	4	3	2	1
19- Engelli kullanıcılar Eski Hammam Restoran'ı rahatlıkla kullanabilmektedir.					
20- Restoran olarak yeniden kullanımı sayesinde Eski Hamam'ın çevresindeki hareket ve yoğunluk artmıştır.					
21- Özel araçla Eski Hammam Restoran'a kolayca ulaşılabilir.					
22- Eski Hammam Restoran ve yakın çevresinde yeterli otopark imkânı bulunmaktadır.					

23- Toplu taşıma araçları ile Eski Hammam Restoran'a kolayca ulaşılabilir.					
24- Eski Hammam Restoran'a yaya yolları ile kolayca ulaşılabilir.					
25- Çevresinde yapılan düzenlemeler ile Eski Hammam Restoran ön plana çıkmıştır.					
26- Eski Hammam'ın yakın çevresindeki yapılaşma ile arasında bir uyum vardır.					
27- Çevresindeki binalar, Eski Hammam'ı görmeyi engellememektedir.					
28- Şehir merkezinde, ticaret alanı içerisinde yer alan Eski Hammam'ın, restoran olarak kullanımı uygundur.					

4. ALGISAL PERFORMANS ANALİZİ

Aşağıdaki ifadeleri 5 üzerinden değerlendiriniz (1 kesinlikle katılmıyorum; 5 kesinlikle katılıyorum).

Sorular	5	4	3	2	1
29- Eski Hammam'ın tasarım, malzeme ve yapısal özellikleri restoran olarak yeniden kullanımı ile bozulmamıştır.					
30- Eski Hammam'ın restoran olarak yeniden kullanımında geçmişten izler görülebilmektedir.					
31- Eski Hammam, eski zamanların malzeme ve yapı tekniklerinin bir örneğidir.					
32- Eski Hammam Restoran'da bulunduğumda tarihi bir yapıda olduğumu hissediyorum.					
33- Eski Hammam Restoran'da geçmişin izleri yapı malzemelerinden anlaşılmaktadır.					
34- Eski Hammam'ın estetik ve mimari değeri vardır.					

35-Eski Hamam'ın çeşitli mekânlarında kullanılan renkli ışıklandırmalar, tarihi bir yapıda olduğumu hissetmemi zorlaştırmamaktadır.					
36- Eski Hamam, bulunduğu çevreyi güzelleştirmektedir.					
37- Eski Hamam'da vakit geçirmek, bende olumlu hisler uyandırmaktadır.					
38- Eski Hammam Restoran'da kullanılan modern donatı ve ekipmanlar, tarihi bir yapıda olduğumu hissetmemi zorlaştırmamaktadır.					

5. İŞLEVSEL PERFORMANS ANALİZİ

Aşağıdaki ifadeleri 5 üzerinden değerlendiriniz (1 çok kötü; 5 çok iyi).

Sorular	5	4	3	2	1
39- Eski Hamam'ın girişi ile ilgili görüşünüz nedir?					
40- Eski Hamam'ın "soğukluk" kısmı ile ilgili görüşünüz nedir?					
41- Eski Hamam'ın "ılıkılık" kısmı ile ilgili görüşünüz nedir?					
42- Eski Hamam'ın "ılıkılık" kısmında bulunan 6 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?					
43- Eski Hamam'ın tuvaleti ile ilgili görüşünüz nedir?					
44- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmı ile ilgili görüşünüz nedir?					
45- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 1 numaralı halvet ile ilgili görüşünüz nedir?					
46- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 2 numaralı halvet ile ilgili görüşünüz nedir?					
47- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 3 numaralı halvet ile ilgili görüşünüz nedir?					

48- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 4 numaralı halvet ile ilgili görüşünüz nedir?					
49- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 1 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?					
50- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 2 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?					
51- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 3 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?					
52- Eski Hamam'ın "sıcaklık" kısmının bir alt mekânı olan 4 numaralı eyvan ile ilgili görüşünüz nedir?					
53- Eski Hamam'ın yan bahçesi ile ilgili görüşünüz nedir?					
54- Eski Hamam'ın arka bahçesi ile ilgili görüşünüz nedir?					
55- Eski Hamam'ın ön bahçesi ile ilgili görüşünüz nedir?					

Aşağıdaki ifadeleri 5 üzerinden değerlendiriniz (1 kesinlikle katılmıyorum; 5 kesinlikle katılıyorum).

Sorular	5	4	3	2	1
56- Eski Hamam, restoran olarak kullanıma uygun bir yapıdır.					
57- Eski Hamam'ın iç mekânları, restoran olarak kullanıma uygun büyüklük ve boyuttadır.					
58- Eski Hammam Restoran'daki mobilyalar, insan boyutlarına uygundur (ergonomiktir).					

6. GENEL DÜŞÜNCELER

59- Sizce yapılış amacından farklı olarak kullanılan Eski Hamam, yeni kullanımının gerekliliklerini yeterince karşılayabiliyor mu?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim/Fikrim yok

60- Sizce Eski Hamam, restoran yerine ne olarak kullanılsaydı daha iyi olurdu? (Bu sorunun cevaplanması zorunlu değildir)

.....

